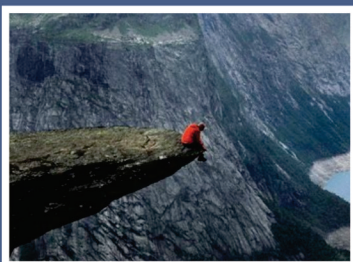

İRFAN

№40 Mart- 2010 - İctimai fikir jurnalı - 3 AZN

SUSUZLUQDAN QURUYAN
QƏLBLƏRİN MƏLHƏMİ

MƏNƏVİYYAT

İntihardan qurtuluş!
Rüfət ŞİRİNOV

12

On səkkiz min aləmin Mustafası
Saleh ŞİRİNOV

18

Bu axın hara gedir?
Hacı Arif HEYDƏROĞLU

26

İRFAN

Mart/2010/№:40
ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reyestr №: 1763

Təsisçi:
İpək yolu MMC

Redaktor:
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Məsul katib:
Elşən RZAYEV

Məsləhətçi:
Dr. Abbas QURBANOV

Abunə və reklam işlərindən məsul:
Niyazi YUSİFOV
Tel: 051 920 79 14

Redaksiya heyəti:
Akademik
Vasim MƏMMƏDƏLİYEV
Prof.Dr. Şahin XƏLİLLİ
Dr.Siracəddin HACI
Dr.Alpay ƏHMƏDOV
Eldəniz SALMANOV
Ramiz MƏMMƏDOV
Səadət MÜRŞÜDOVA
Arif HEYDƏROĞLU
Akif HÖSEYNOV
Fuad QULİYEV

Kompyuter dizaynı:
Ülvi MƏMMƏDOV
Copyright 2010 © All Rights Reserved
Created and supported by "İrfan"

Foto:
«İRFAN»

İllik abunə qiyməti:
Ölkədaxili 25 manat
Xarici ölkələr üçün 60 avro

Ünvan:
Bakı şəhəri,
Cəfərov Qardaşları küç. 16
Tel: (+994 12) 492 32 23,
493 02 93

www.irfandergisi.com
E-mail
irfan@irfandergisi.com
irfandergisi@yahoo.com

Jurnalın materiallarından istifadə edərkən istinad
zəruridir. Müəllifin mövqeyi ilə redaksiyanın
mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Əziz oxucu!

Məxluqatın əsrəfi olan insan Allah-Təalanın onu bu dünyaya göndərdiyi gündən bəri həyat adlı səhnədə ölüm-qalım mübarizəsi aparır sanki. Gündən-günə kapitalizmin, sərmayəçi zehniyyətin ön plana çıxdığı dünyamızda varlığını davam etdirən bəşər övladı həyatın enişli-yoxuşlu yollarında müxtəlifliklərlə qarşı-qarşıyadır. Zəhri mücadilə, mübarizə, bir də bütün bunlarla yanaşı insanın daxilində yaşadığı mübarizə... Ruh və nəfsin, şeytanla mələyin hər b meydanına çevrilən daxili dünyamız. Yalnız özümüzə xas olan dünya...

İnsan ömrü boyunca maddə və mənə arasında ləngər vurur. Əzəldən bəri dünyada gedən maddiyyat və mənəviyyat mübarizəsində kimlərsə maddəyə əsir olmuş, kimlərsə də mənəviyyat adı ilə səhv yollara düşərək səfalət girdabında boğulmuşdur. Əsl olan isə bu ikisini lazımınca qiymətləndirməkdir. Mənəviyyat insan oğlunun baş tacıdır. Mənəviyyat insanı insan edən ən ümdə amildir. Maddə isə insanın dünyada yaşamasına təkan verən ünsürlərdəndir. Əslində maddədən doğru istifadə etmək insan mənəviyyatının ucalmasına xidmət edir. Beləliklə insan maddədən vasitə kimi istifadə etməli və mənəvi dəyərlərin aşınmasına, ayaqlar altına atılmasına yol verməməlidir. Əks halda düşülən vəziyyət insanın həlakı və məhvi olar. İslam dahilərindən birinin dediyi kimi, dünya (maddiyyat) suya bənzəyər. Gəminin üzməsinə təkan verən. Hətta olmazsa gəmi hərəkət edə bilməz. Lakin gəminin içinə girərsə onu batırır. Gəlin biz də bu düsturu həyat fəlsəfəmizə çevirək. Yaşayışımızdakı maddə-mənə tarazlığını qoruyub saxlayaq!

Əziz oxucu!

Jurnalımızın qapağından da gördüyünüz kimi bu sayımızı "Mənəvi uçurum"a həsr etdik. Çünki keçən sayımızda təmas etdiyimiz pis vərdişlər və bənzərləri insanı mənəvi uçuruma aparır. Bu uçurumun nə olduğuna bir az da diqqət çəkmək istədik.

Bu sayımızda yenə də bir-birindən gözəl yazılarla görüşünüzə gəldik. Əminik ki, yenə razı qalacaqsınız. Novruz bayramının yaxınlaşdığı ərəfədə "İrfan, Novruz və Qırx" yazısı xüsusilə diqqətinizi çəkəcək. Eyni zamanda "Təhrif olunmuş adətlər, yaxud mənəvi təxribat" adlı məqalədə adət adı altında qondarılmış bəzi nüansları yaxalayacaqsınız. "Bu axın hara gedir?" məqaləsində bəşəriyyətin içindən çıxılmaz vəziyyəti, müasir dövrün mənəvi xəstəlikləri ələ alınmışdır. "Müsibətlərin ən böyüyü" nədir görəsən? Bunu da eyniadlı məqalədən oxuyacaqsınız. Möhtərəm müəllifin qələmə aldığı "İlahi əxlaqla əxlaqlanmaq" yazısı da həmişəki kimi önünüzdə fərqli üfüqlər açacaq.

Sözü çox uzatmadan sizi İrfanla baş-baş qoyuruq...

İÇİNDƏKİLƏR

Uçurumun kənarı dünyada, sonu axirətdə Elşən RZAYEV	8
İnsan nə üçün ölmə(mə)k istər? Dr. İbrahim BAZ	10
İntihardan qurtuluş! Rüfət ŞİRİNOV	12
Nə uğrunda yarışırıq? Aqil ƏLİYEV	14
On səkkiz min aləmin mustafası Saleh ŞİRİNOV	18
Mərhəmətiniz göz yaşlarınız qədərdir Salih Zeki MERİÇ.....	20
İki çörək bir dünyadır! Eldar KƏRİMOV	22
Bu axın hara gedir? Hacı Arif HEYDƏROĞLU	24
Maraqlı suallar və cavablar Lokman HELVACI	26
Müdriklərdən öyüdlər Akif HÜSEYİNLİ	35
Müsibətlərin ən böyüyü Zəki ŞAHİN	38
Azərbaycanlı mütəfəkkir sufi Dr.Rafiz MANAFOV	40
Təhrif edilmiş adətlər, yaxud mənəvi təxribat Məmməd MƏMMƏDZADƏ.....	42
Papağa sataşanın aqibəti Seyfəddin MƏNSİMOĞLU	45
Hikmət lövhələri Kamran MƏMMƏDOV	46
Haqlıya haqqını verməmək-zülm Dr. Mehman İSMAYILOV	48
Gəlin söz verək, bu gündən etibarən namaza başlayaq! Rövşən ƏLİOĞLU	50
Həyat dəftərindən Afiq İSGƏNDƏROV.....	52
Hazır cavablar Niyazi YUSİFOV	54
Xəbərlər	55

BİR QƏTRƏ QAN
MİN BİR ƏNDİŞƏ
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

4

6

MƏNƏVİ ACLIQ
Sədat DEMİR

İLƏHİ ƏXLAQLA
ƏXLAQLANMAQ
Osman Nuri TOPBAŞ

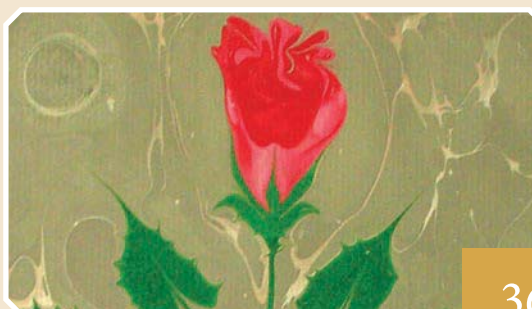
28

16

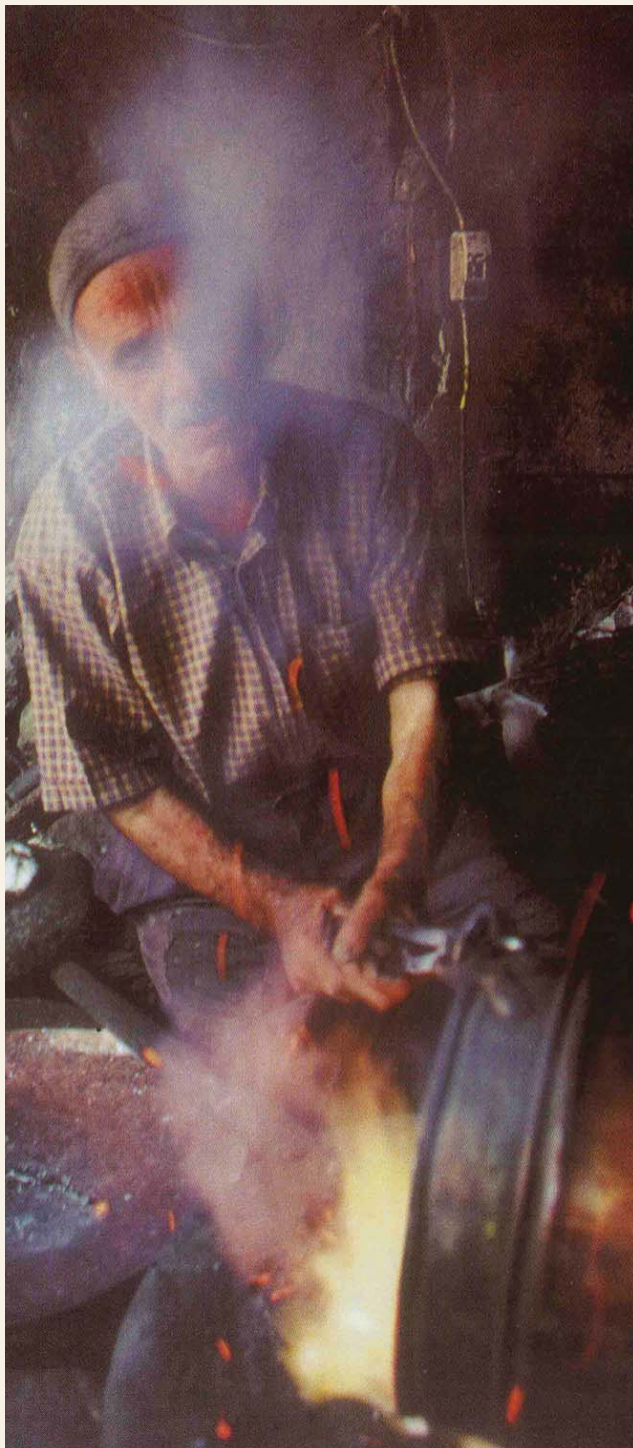
İRFAN, NOVRUZ
VƏ QIRX
Adem ŞAHİN

HƏLƏ DƏ GƏLMƏDİMİ?
Mübariz ƏLİOĞLU

36

BİR QƏTRƏ QAN, MİN BİR ƏNDİŞƏ

Bu gün yaşadığımız zəmanə mə-nəvi problemlərin, stresslərin, intiharların tez-tez baş verdiyi bir dövrdür. Hər şeyin maddədən ibarət olduğunu düşünən insanın daxilindəki boşluq səbəbi ilə intihara sürükləndiyi günlərdə yaşayırıq. Hər gün axşam xəbərlərində ən az bir-iki insanın intihar etdiyini eşidirik. Hələ bu, sadəcə 8 milyon əhalisi olan bir ölkənin payına düşən göstəricidir. Üstəlik xəbərlərə çıxmadığı üçün bir çoxlarının xəbərsiz olduğu intiharlar da var. Kimisi ərindən boşandığı üçün, kimisi sevdiyi qızdan ayrıldığı üçün, kimisi dolanışqı dərdindən, kimisi əyləncədən ibarət sandığı dünyada artıq yaşının əlverişli olmamasından dolayı cazibədarlığını itirdiyi üçün... Bu siyahını istədiyimiz qədər uzada bilərik. Ümumiyyətlə isə bir fakt var ki, o da araşdırmalara görə dünyada hər üç saniyə ər-zində bir nəfərin intihar etməsidir. Dünyada intihardan ölənlərin sayı müharibələrdə ölənlərdən qat-qat artıqdır. Görəsən niyə? Bu insanlar nə üçün intihar edir axı? Hansı səbəb vadar edir ki, insanlar öz

Çilə və əziyyət çəkmək insanı kamilləşdirən amildir. Kamilliyin yolu çilələrdən keçir. Məhz buna görə də çəkdiyi dərdlərdən saçları ağarana el arasında bəzən zarafatyana “yüksək dağlara qar yağar” deyilir bəlkə də. İnsanın çilədən keçməsi onun dəyərinin, saflığının ölçülməsi üçündür.

canlarına qəsd etsinlər? Bu məsələ dünyanın ən böyük problemlərindən biri olaraq qalır. Bir çox mütəxəssislər bunun müxtəlif səbəbləri ilə çıxış edirlər. Araşdırmaçıların tezislərini incələdikdə bütün bu səbəblərin mənəviyyatsızlıqdan qaynaqlandığını görürük. Çağımızın ən qorxunc bəlalardan olan intihardan necə xilas ola bilərik?

İlk növbədə insan özünün zəif varlıq olduğunu dərk etməlidir. Allah-Təala müqəddəs kitabımız Quranda insanın zəif yaradıldığını vurğulayır. (ən-Nisa, 28) Yəni insan zəifvarlıqdır, Yaradanın yaratdığı kainatın bir parçasıdır. Bu zəifliyini dərk edən insan ilahi dərgaha sığındığı zaman məxluqatın ən güclüsünə çevrilir. Əks təqdirdə isə bugünün tələblərinə görə sahib olduğu gücü özündən bilməsi insanın qarşılaşdığı çətinlik və müvəffəqiyyətsizliklər qarşısında onu intihara sürükləyən amilə çevrilə bilər. İnsan bəzən bu addımı başqalarının yanında aciz görünməkdən qorxaraq atır, yaxud da ki, kim bilir niyə... Son dövrdə dünyada gedən iqtisadi böhranda alman milyarder Adolf Merklein "Volkswagen" şirkətinin səhmlərini aldıqdan sonra ziyan etməsi səbəbilə intihar etməsi də hər halda bu qəbildən və ya ilahlaşdırdığı maddiyyatın azalmasına dözə bilməməsindənədir. Çünki bu gün kapitalist zehniyyətin hakim olduğu insanlar yeganə varlığın pul-para olduğunu düşünürlər. Məhz belələri ilahi imtahan olan dünyəvi sıxıntıların arxa planını görə bilmirlər.

Bəşər tarixinə və ya insan ömrünə xəyali bir səyahət etsək, görərik ki, onun hər bir səhifəsi çətinliklərlə doludur. Çünki deyildiyi kimi ilk insan olan Həzrət Adəmin palçığına 39 il hüzn, 1 il sevinc yağışı yağmışdır. Bu gerçək bizə bir daha xatırladır ki, insan ömründə yaşanan məşəqqətlər onun firavan yaşadığı günlərdən daha çoxdur. Eyni həqiqəti Allah-Təala Bələd surəsində belə xəbər verir: **"And olsun ki, biz insanı məşəqqət içində yaratdıq"** (əl-Bələd, 4) Bu nöqtəyi-nəzər-

dən baxacaq olsaq, insanı həyatı boyu saysız-hesabsız məşəqqətlərin gözlədiyini görürük. Atalarımız da "həyat mübarizədir" deyiblər. Əsas məsələ mübarizədən bezməmək, mübarizə meydanından zəfərlə ayrılmaqdır. Burada önəmli amil çətinliklərin dünyaya aid olduğunu bilmək və dərdlərin ağırlığından belə bekməmək, Allaha təslim olmaqdır. Yenə ilahi kitabımızdan misal verəcək olsaq asanlıqın, firavanlığın yalnız və yalnız çətinliklərlə bərabər olduğunu görərik (əl-İnşirah, 5-6). Bu mənada dahi türk şairi Necip Fazıl Kısakürek deyir:

Yaşamaq zor, ölmək zor, qovuşmaqsa zormu zor.

Çiləsiz suratlara tükürəsim gəlir.

Deməli, çilə və əziyyət çəkmək insanı kamilləşdirən amildir. Kamilliyyətin yolu çilələrdən keçir. Məhz buna görə də çəkdiyi dərdlərdən saçları ağarana el arasında bəzən zarafatına "yüksək dağlara qar yağar" deyilir bəlkə də. İnsanın çilədən keçməsi onun dəyərinin, saflığının ölçülməsi üçündür. Necə ki, bir metalın saflığı da özünəxas odadavamlılığı ilə ölçülür. Xalis qızılın saflığı odla sınıandıqdan sonra ortaya çıxır. Hz. Peyğəmbərin hədisi-şərifində də buyrulur: *"Bəlalərin ən şiddətli peyğəmbərlərin, sonra dərəcə-dərəcə salehlərin və digər insanların üzərinədir..."* (Tirmizi, Zöhd, 57) Bunu dərk edən, hər şeyin maddədən ibarət olmadığını, çəkdiyi çilələrin mənəvi tərəfini görən insan niyə intihar etsin ki? Məşəqqət insanın yaradılış hikmətindən biridir. Sədi Şirazi "İnsan nədir?" sualına necə də gözəl cavab verir: "Bir qətrə qan, min bir əndişə." Bu min bir əndişənin imanımıza zərər verməməsi üçün belə və müsibətlərə, dərdlərə Mövlananın pəncərəsindən baxmaq gərək. Mövlanaya görə dərd insanı Allaha bağlayan, onun qapısında yalvarışa aparan bir vasitədir. Bu baxımdan hər dərd bir imtahanıdır. Müsibət qarşısında intihara deyil, Allaha yönələnlərdən olmaq ümidi ilə...

MƏNƏVİ ACLIQ

Tarixə baxdığımız
zaman tərəqqi və
tənəzzüllərin birbaşa
mənəvi dünyamızla
əlaqəli olduğunu görürük.
Həqiqətən də heç bir
dövlət imkansızlıq
səbəbi ilə batmamışdır.
Zahirən elə görünmə
də həqiqət elə deyil.
Dövlətlər və millətlər öz
dəyərlərindən uzaqlaşdığı
üçün yox olub getmişlər.

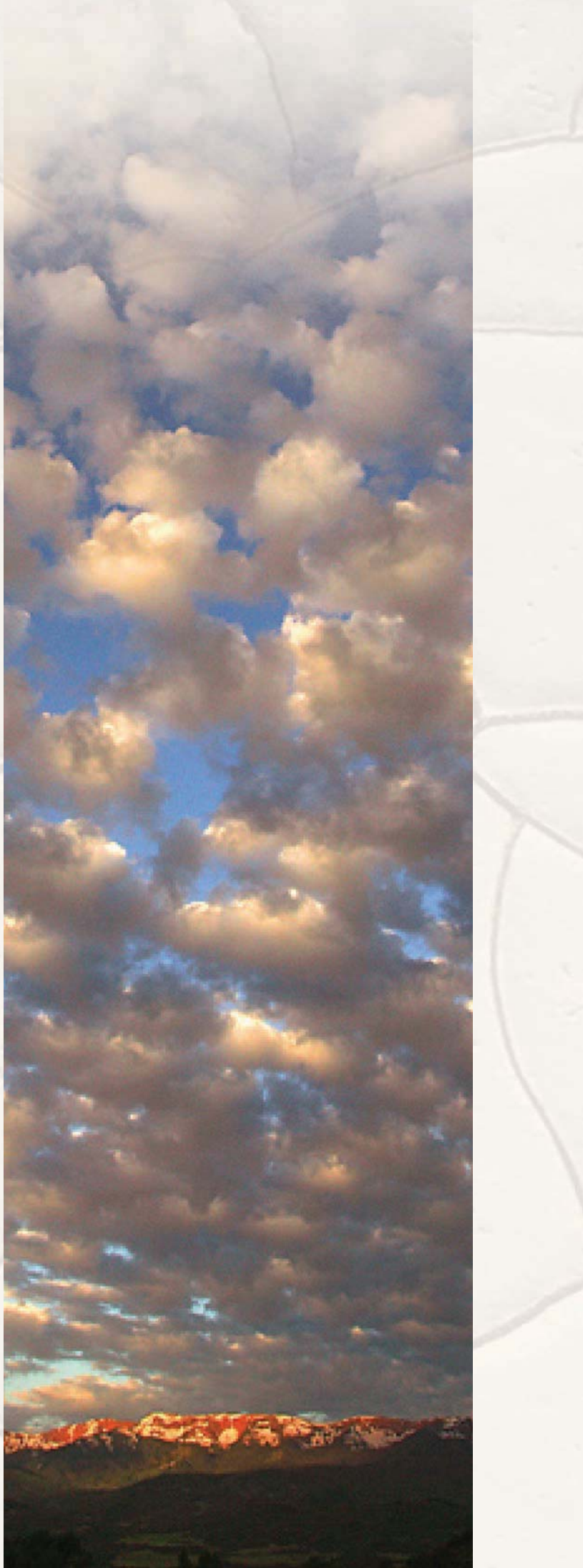
Qaralan bir dünya. Aydınla-
nan, yaşamaq sevinci verən
deyil, bir-bir ümidləri tükə-
dən, xəyalları yıxan bir dünya...

İnsan yalnız qan, sümük və ətdən ibarət maddi varlıq deyil.

Onu digər məxluqatdan üstün qılan eyni zamanda mənəvi varlıq olması və mənəviyyatla təchiz olunmasıdır.

Məhz buna görə də o, ƏSRƏFİ-MƏX-LUQAT, yəni yaradılmışların ən şərəflisidir.

Əks təqdirdə mədəsi dolu olduğu halda qəlbi boş olandan xeyir gəlmə-

yəcəyi kimi, qəlbi dolu, amma acından qarnı quruldayandan da xeyir gəlməz.

İnsan xeyrə də, şərə də istedadlı yaradılmışdır. Dünya və axirət, nəfs və ruh, ağıl və qəlb tarazlığı təmin olunmazsa insan üçün həm bu dünya, həm də axirət fəlakətə çevrilər. Bu gün populyarlığı ilk çıxdığı zamankı qədər davam etməsə də təsirini saxlayan, mütəxsislik sahəsi sayılan şəxsiyyət və xarakter inkişafı insanlara daha karyeralı, daha zəngin dünya olan bir həyat tablosuna yelkən açdırır. Mənliyi var gücü ilə körükləyən birinci dərəcəli olmağı hədəfləyərkən bir çox dəyəri yox sayacaq qədər əhəmiyyətsiz görən bu durumda mənəvi cəhətdən nöqsan səbəbilə insanın faydalı olması ortadan qaldırılmaqdadır. Hətta dünyəvi hədəflərinə çatdığı halda özünü intiharın qucağında görənlər də var.

Hal belə ikən karyera sahibi olmağa, var-dövlət əldə etməyə mərkəzləşərkən ataya hörmət, böyüyə ehtiram, kiçiyə sevgi, təbiətə qayğı bir kənara dursun, qəsdən ata-anasını öldürənlərin cinayətlərini görürük televiziya ekranlarında.

Ata-anaya “of” belə deməmək çərçivəsindən çıxaraq istədiyi pulu vermədiyi üçün atasını bıçaqlayan, axşam küçəyə çıxmasına izin vermədiyi üçün anasını qəsd ilə öldürən övlad...

Zina və bu kimi günah dosyeleri var önümüzdə...

Bunların hansı mühitlərdə yetişdiyi və tərbiyələrində nələrin əskik qaldığı üçünlümlidir.

Müasir təlim-tərbiyə özünə güvən sloqanı ilə eqoizmi şişirən və insanı olduğundan güclü, böyük görməsinə səbəb olan yanaşma tərzini bir nailiyyətsizlik qarşısında bütünlüklə çökməyə və islah olunmaz bir böhrana sürükləyir bəşər övladını. Halbuki acizliyini bilmək kamilliyin ifadəsidir. Qəlbini islah etmək üçün böyükələrin “kəsbikamal” qazanma söyləri nöqsanını bilib

təkmilləşdirmə cəhdini ifadə etməkdədir. Alnı səcdəyə dəyməyən insan öz həddini necə biləcək? Bəzən dərmana açılan qapı dərddən keçər.

Bütün bunlar nə üçündür?.. Haqq-hüquq, halal-haram, savab-günah bilmədikləri üçün, mənəvi duyğulardan məhrum qaldıqları, mənəvi aclıq içində olduqları üçün...

İnsanı tək-tərəfli varlıq olaraq düşünərkən ən böyük səhvi işlədik. Mənəvi cəhətini gözdən keçirməyimiz bizi bugünkü mənzərə ilə qarşı-qarşıya qoydu. Maddi tərəfimizi abad edərkən mənəvi tərəfimizi gözdən keçərək yox fərz etdik. Nəticədə ortaya bu hal çıxdı. İki qanadlı tərbiyədən bir qanadı qıraraq bir qanadla uça biləcəyimizi zənn etdik. Amma nahaq yerə...

Bu gün dünyanın ən böyük problemi mənəviyyət aclığıdır. Millətləri dik tutan milli və mənəvi dəyərləridir. Bunları yaşamayan və yaşatmayan heç bir millət dik dura bilməz. Dik dursalar da əslində onlara diri demək mümkün deyil. Onlar üçün “yaşayan ölü” ifadəsini işlətmək daha doğru olardı. Tarixə baxdığımız zaman tərəqqi və tənəzzüllərin birbaşa mənəvi dünyamızla əlaqəli olduğunu görürük. Həqiqətən də heç bir dövlət imkansızlıq səbəbi ilə batmamışdır. Zahirən elə görünsə də həqiqət elə deyil. Dövlətlər və millətlər öz dəyərlərindən uzaqlaşdığı üçün yox olub getmişlər. Hətta çox əvvəllərə getsək, əxlaqsızlıq səbəbilə batmış tarixi şəhərlərin mövcud olduğunu görürük. Sodom və Qomorre bunlardan bir neçəsidir. Bu hal bıçağın sümüyə dirəndiyi son nöqtədir. İlahi qəzəbin təcəlli etməsidir. Tükənmişliyin tablosudur. Mənəvi toxluğun gətirdiyi maddi toxluq!..

Mənəvi alıcının nəticəsi cibi pulla dolu olsa da acgözlük və maddi aclıqdır.

Mənəvi aclığın aradan qaldırılması dini və milli maarifləndirmənin olması və bu hissələrin gücləndirilməsi ilə mümkündür.

UÇURUMUN KƏNARI DÜNYADA, SONU AXİRƏTDƏ

Təkəbbür və inadkarlığı ilə nəf-sinə aldanıb uçurumdan yu-varlanan Əbu Cəhlərin olduğu kimi, Haqqa qulaq verib uçurumun kə-narından zirvələrə qalxan, əbədi səadət səmasında ulduzlaşan Həzrət Ömərlərin olduğu bir dünya...

Bu uçurumun dibində “yanacağı insan-lar və daşlar olan bir od...”

Və o oddan “özümüzü və ailəmizi qorumaq” məsuliyyətimiz...

Uçurumdan qurtulmaq üçün uzadılan bir ip və bir əl...

O ip Allahın kitabı Qurani-Kərim və o

əl Allah Rəsulunun əli. Qurani-Kərim uçurumun kənarında olanlara səslənir: **“Hə-miniz birlikdə Allahın ipinə sarılın.”** Sarılın ki, nıcat tapasınız. Uçurumun dibində olanlara səslənir: **“Allahın rəhmətindən ümid kəsməyin.”** Rəsulullah əlini uzadır və uçurumun kənarında olanlara deyir ki: *“Mənim misalım ilə sizin misalınız, böyük bir ocaq qalayan kimsənin misalı kimidir. Ocaq ətrafı aydınlandırınca çəyirtkələr və kəpənəklər, ora düşməyə başlayar. O kim-sə, bu həşəratların oda düşmələrinə əngəl olmağa çalışar. Mən sizin əlinizdən tutub oda düşməyinizə mane olmağa çalışır, “od-*

Zəmanəmizdə sosial psixologiya elminin də qəbul etdiyi kimi insan, ətrafından gələn təsirlərə açıq olan bir varlıqdır. Bəzi yoluxucu xəstəliklərdə olduğu kimi insanların xasiyyət və halları da bir-birinə sirayət edir. Çünki ruhlar arasındakı mənəvi alış-veriş inkaredilməz bir həqiqətdir.

dan uzaqlaşın, oddan uzaqlaşın”, -deyirəm. Siz isə, əlimdən çıxıb özünüzü odun içinə atırsınız.” (Müslim, hədis №: 2285) O, uçurumun dibində olanlara səslənir: “Ey insanlar! “Lə iləhə illəllah / Allahdan başqa ilah yoxdur”, deyın və nicat tapın!”

Hər şeyin maddə ilə ölçüldüyü dünyamız insanların mənəvi böhran içində olduğu, bu həlilə pozğun fikirlərin, yad təsirlərin əkilib-biçilməsinə uyğun boş bir ərazini xatırlatdır. Bu boşluğun doldurulması və insanlıqdan kənar fikirlərin beynlərinə təlqin edilməsi surətiylə meydana gələn mənəvi və ruhi çöküntü get-gedə insanlıq şərəf və heysiyyətini alçatdığı kimi, ruhların da günah qaranlığı içində kirlənməsinə səbəb olur.

Zəmanəmizdə sosial psixologiya elminin də qəbul etdiyi kimi insan, ətrafından gələn təsirlərə açıq olan bir varlıqdır. Bəzi yoluxucu xəstəliklərdə olduğu kimi insanların xasiyyət və halları da bir-birinə sirayət edir. Çünki ruhlar arasındakı mənəvi alış-veriş inkaredilməz bir həqiqətdir. Fəal və təsirlənən şəxsiyyətlərdəki ruhi hisslər, onlarla birlikdə olanlara öz istedadları nisbətində təsir edər. Beləcə saleh və sadiqlərlə dostluq edənlər onlar kimi sadiqləşər, salehləşər. Ancaq vicdanlarda mənəvi dəstək azaldığı zaman insan günah işləyər. Günahlar həzin bir musiqi kimi

nəfslərə xoş gələr və sanki heç ağırlıqları hiss edilmədən işlənər. Beləcə, yolunu azan insanlığa “Yolçuluq haraya?!” deyir uca Yaradan. Günahları tərəkəb bilməmək isə axmaqlığın, qəlbi iflasın və cəhənnəm yolçuluğunun bir əlamətidir.

İlahi imtahan olaraq cəhənnəmin yollarına nəfsin həva və həvəsləri qoyulmuşdur. Onların arxasınca qaçanlar yolun sonunda, yəni uçurumun dibində cəhənnəm gözetçisi Malikin onları gözlədiyini görəcəklər. Cənnətin yolları isə nəfsə görə tikan və daşlarla doludur. Orada addımlaya bilmək üçün nəfsin heç də bəyənmediyi ibadət, fəzilət və fədakarlıqlar etmək lazımdır. İnsan nəfsi isə bu çətinliklərə qatlanmaq istəməz. Amma həqiqi səadət müvəqqəti çətinliklərə qatlanıb o pərdələri aralaya bilməkdədir.

İnsan nəfsini sərbəst buraxanda sonunu heç düşünmədən daim xoşuna gələn şeylərin arxasınca düşər. Ancaq unutmamaq lazımdır ki, “Zəhəri qızıl qabda təqdim edirlər.” Bir şeyin sadəcə zahirinə baxaraq hərəkət edənlər nəhayət onun içindəki şeylərin zərərini çəkmək məcburiyyətində qalarlar. Bədənlərindəki çibani xoşallana-xoşallana qaşıyanlar qısa bir müddətdən sonra onlara iztirab verən böyük bir yara açıqlarını hiss edirlər.

Doğru yol birdir. Bu yol ona qədəm qoyanları toplayıb birləşdirən və parçalanmağa qoymayan tövhid yoludur. Onun xaricində qalan yollar az və ya çox da olsa, bu doğru yoldan ayrılar və insanı səhv istiqamətlərə aparar.

“Yarım xurma ilə də olsa” cəhənnəmdən, yəni uçurumdan qorunmaq Allah Rəsulunun ümmətinə göstərdiyi yolun işarəsidir.

Uçurumdan qurtulmaq üçün onun səsinə hay vermək, dəvətini qəbul edərək gətirdiyi dinin əmrlərinə uyğun yaşamaq əbədi nicatımız olacaqdır.

İNSAN NƏ ÜÇÜN ÖLMƏ(MƏ)K İSTƏR?

Mənim nəm var bu təndə, can anındır
Ki cana kim qıyar canan anındır
Nəsimi

İnsan, təbiəti gərəyi öləcəyini bildiyi halda ölmək istəməz. Cənnətdən çıxmasına səbəb olan xüsus da ölüm-süzlük ağacına (şəcərətul-xulud) əl uzatmasıdır. Cənnətdə əl uzadılan bir meyvə deyil, ölümsüzlük arzusu idi. Yer üzünə endikdən sonra da tarix boyunca neçə-neçə insanlar öz düşüncələrinə görə “abi-həyat” axtarmışlar. Hətta Qaf dağının arxasında. Saysız-hesabsız hekayənin ana mövzusunda çevrilmişdir “ölümsüzlük həsrəti”.

Axı insan nə üçün ölməmək istər?

Çünki daxilində ölümsüz bir ruh vardır.

Bəs insan nə üçün ölmək istər?

Bunun da iki səbəbi ola bilər. Ya ölümü, əmanəti və mülkiyyətin əslini çox yaxşı qavramış, buna görə də Haqqa vasil olmaq üçün ölüm pərdəsinin qalxmasını istər. Ölüm onun üçün “Şəbi-Arus” olmuşdur. Yaxud da nə ölümün, nə əmanətin, nə də mülkiyyətin nə olduğundan xəbərsizdir.

İnsanın həyatı mənalandıra bilməsi üçün qavramların mənalarına hakim olması lazımdır. Çünki insan qavramlarla düşünür, qavramlarla qavrar və hətta qavramlarla hiss edir. varlığı.

Ölüm, əmanət və mülkiyyət qavramlarından bəhs edərək (bəhs qazanmaq deməkdir, tapmaq üçün qazanmaq) uçurumun kə-

narında duran insanların qərarlarına əlavələr etməyə çalışaq.

ƏMANƏT

İnsan fani bir varlıqdır. Yəni öz varlığını davam etdiyə bilməsi üçün ona verilmiş hər şey bir əmanətdir. Əmanətə sahib çıxmaq onu yaradılış məqsədinə uyğun görmək və ondan istifadə etməkdir. Bədən, ağıl, nəfəs, yar, övlad, bağ, bağça, hava, su... bir sözlə bütün kainat və kainatın özəyi olan insan birbaşa insanın özünə əmanət edilmişdir. Bu əmanət dağların belə yüklənməkdən qorxdığı əmanətdir. Əmanətə riayət etməməksə xəyanətdir.

İnsan şəxsən özünün özünə əmanət olduğunu bilməzsə, özündən əmin olmayacağı kimi ətrafındakılara da “əmin” bir insan ola bilməz. Əmanətin nə olduğunu ən yaxşı bilən “əl-Əmin” olmuşdur. Unutmamaq lazımdır ki, əmanət müvəqqəti olaraq əldə tutulana deyilir. Yəni sonu olana, davamlı olmayana.

MÜLKİYYƏT

İnsan əmanəti qavraya bilməmişsə, yəni faniyyətinin fərqi deyilsə, o zaman əbədi kimi davranmağa başlayar. Güc-qüvvəsini özündən bilər. Güclü-qüvvətli olmaqla gücsüzün özünə əmanət edildiyini bilməz. Öləndəki var-dövlətin daimi olduğunu sanar. “Mənim...” sözüylə başlayıb sadaladığı şeylərin

bugünə qədər növbəylə kimlərin əlindən keçdiyini və özündən sonra da kimlərin əlinə keçəcəyini düşünmədən danışar.

Halbuki düşünsə, düşüncənin içinə düşə bilsə, özünə dəxi sahib olmadan özündən kənardakılara sahib ola bilməyəcəyini anlayacaqdır. “Mülk Allaha aiddir” deyən bir insan belə bəzən bu qəflət quyusuna düşə bilər.

Halbuki düşünsə, düşüncənin içinə düşə bilsə, dəlilərin mülkiyyətinin olmadığını biləcəkdir. Və özündən sonraya mülkiyyət mənasında bir miras qoymayan Hz. Nəbinin “*Sizə dəli deyilmədikcə imanınız səhih olmaz*” sözünün mənasını dərk edəcək. Və bir o qədər də şeyə sahib olmağın gərəkli olmadığını, yalnız özünə sahib olmağın necə böyük dövlət olduğunu qavrayacaqdır.

Halbuki düşünsə, düşüncənin içinə düşə bilsə, özünün olmadığı halda özünün zənn etdiyi mal və məqamı itirdiyi zaman canına qəsd edənlərin caniliklərinin, acizliklərinin, gücsüzlüklərinin, qorxaqlıqlarının fərqi varacaqdır. Çünki güclü olmaq, iqtidar sahibi olmaq lazım gəldikdə etməmək gücündən istifadə edə bilməkdir.

Sözün qısa, mülkiyyət “Mal da yalan, mülk də yalan / Var bir az da sən oyalan” sözündən ibarət deyimli?

ÖLÜM

Ölüm insanın özünün malı zənn etdiyi mülkün təhvil verilmə zamanıdır. İnsan fitrəti görəyi ölümü arzulamaz. Ölümü ar-

Ölüm insanın özünün
malı zənn etdiyi mülkün
təhvil verilmə zamanıdır.
İnsan fitrəti görəyi
ölümü arzulamaz. Ölümü
arzulayanlar ya ölmədən
əvvəl ölənlərdir, ya da
həyata məna verəcək
mənəviyyatdan uzaq
qalanlardır.

zulayanlar ya ölmədən əvvəl ölənlərdir, ya da həyata məna verəcək mənəviyyatdan uzaq qalanlardır.

Bəs kimdir ölmədən əvvəl ölənlər və nədir ölmədən əvvəl ölmək?

Ölmədən əvvəl ölmək mövti-iradidir, yəni ixtiyari ölüm. Öldürülməli olanları öldürməkdir. Ölməli olanlar ölməlidir ki, meydan dirilərə, diri olana qalsın. Əhli-irfana görə bu, dörd yolla mümkündür.

Mövti-əhmər (Qırmızı ölüm): Şəhvətin ölümü.

Mövti-əbyad (Ağ ölüm): Toxluğun ölümü. Acları unutduran toxluğun.

Mövti-əxdar (Yaşıl ölüm): Qiyafətin ölümü. Yəni insanın öz qiyafətindən və bədən qəfəsindən qurtulması. Cananı tapması.

Mövti-əsvəd (Qara ölüm): Fəqr və təvazö ilə özünü xidmətə həsr etməkdir qara ölüm. “Söhbəti-irfan görənlər xidmətindən bəlidir” deyən Nəsiminin qəsd etdiyi ariflərdir bunlar. Əsla cana qıymaq deyil, canı insana və ehtiyac sahibinə fəda etməkdir. Fani olmaqdır. “**Fəlsəfə ölümü tərcih etməkdir**” deyən Platonun qəsididir.

Ey uçurum kənarında dayanan insan!

Sən özündən xəbərsizsənsə və özünü tanımırsansa, diqqətlə Platona qulaq ver! Platon insanı tərif edərkən deyir:

“Uşaqlıqdan sıxılırlar və böyümək üçün tələsərlər. Lakin sonra uşaqlıq illərini arzulayırlar. Pul qazanmaq üçün sağlamlıqlarını itirərlər, amma sağlamlıqlarını geri almaq üçün pul xərcləyərlər. Sabahlarından narahat olarkən bu günü unudurlar. Nəticədə nə bu günü, nə də sabahı yaşayırlar. Heç ölməyəcəkmiş kimi yaşayırlar, amma yaşamamış kimi ölərlər.”

Yaşamamış kimi ölənlərdən olmaq istəmirsənsə varlığı bir, zamanı an, məkanı nöqtə bil. Hər birinin fani, sahibininsə baqi olduğunu unutma.

Xoşca bax zatına ki, sən aləmin özü və öz-nəsisən.

Diril və dirilt ətrafındakı yaşayan ölümləri.

Sən ki, Hayy olanın qulu və xəlifəsisən.

Başınla, qəlbinlə deyil, qəlbinlə düşün:

Ölüm olmasa eşq olardımı?

Nə üçün ölən heyvandır və nə üçün aşıqlar ölməz?

İNTİHARDAN QURTULUŞ!

Kapitalizmin hökm sürdüyü, qloballaşan dünyada statistik araşdırmalara görə hər üç saniyədə bir nəfər intihar nəticəsində dünyasını dəyişir. Günümüzdə psixoloqların çarəsini araşdırdıqları ən önəmli problemlərin başında intihar gəlir.

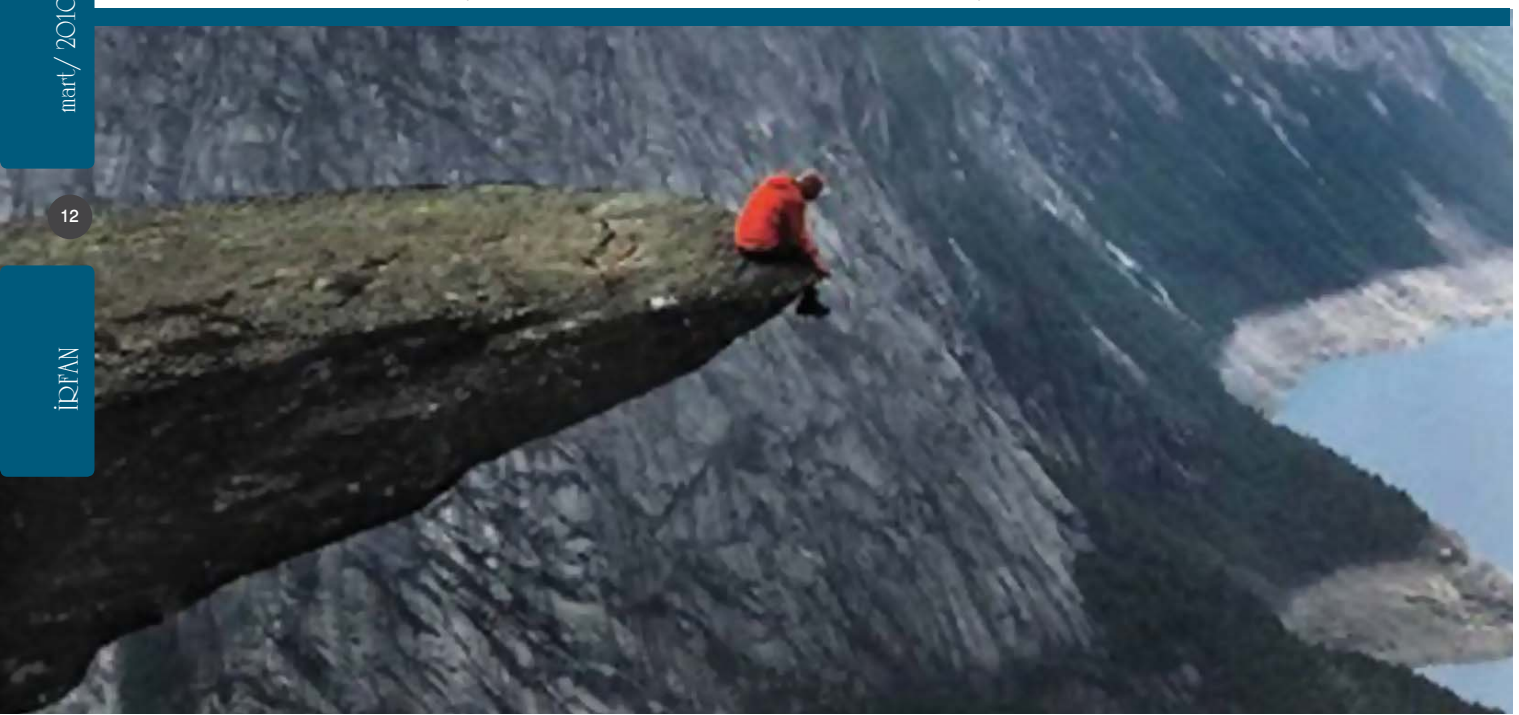
İslam dininə görə intihar haram qılınan böyük günahlardan biridir. Bir müsəlmanın öz-özünü öldürməsi, başqa birisini öldürməkdən daha böyük cinayətdir. Quran da nahaq yerə bir insanı öldürənin bütün insanları öldürmüş kimi qəbul edildiyini nəzərə alsaq, insanın öz-özünü öldürməsinin nə qədər böyük günah olduğunu anlayırıq.

İntiharın səbəbləri çox olsa da, əsas səbəbi ruhi və ya mənəvi böhran, yalnızlıqdır. Odur ki, mənəvi təkamülü əsas alan, birlik və bərabərlik dini olan İslam intihar üçün də bir çarədir. Bu çarələri qısa şəkildə belə sıralamaq olar:

- İnsanın və bütün məxluqatın yaratıcısı şübhəsiz ki, Uca Allahdır. Bu baxımdan insan özbaşına deyil, Allah insanın bə-

dənin və ruhunun yaratıcısıdır. Bədən və ruh bizə verilən əmanətdir. Əmanəti ən gözəl şəkildə qoruyub saxlamaq bizim həm insanlıq, həm də müsəlmanlıq borcumuzdur. Əmanətə xəyanət müsəlmana yaraşmayan xüsusiyyətdir. Buna görə də intihar etmək ilahi əmanətə xəyanət, Yaradana üsyandır. Bir binanı yıxmaq səlahiyyəti ancaq onun sahibinə aid olduğu kimi, öldürmə səlahiyyəti də ancaq onun sahibi olan Uca Yaradana aiddir. Əmanət şüurunu mənimsəyib, ailəmizə də mənimsətsək intihar mərzindən qurtulmuş olarıq.

- İslam etiqadına görə bu dünya axirətin tarlasıdır. Burada əkilən orada biçiləcək. Bu dünya imtahan yeridir. Allah Quranda insanlara qorxu, aclıq, mal və canları ilə imtahan edəcəyini xəbər verir. Odur ki, başımıza gələn bütün müsibət və bəlalar Allah tərəfindən bizə verilmiş imtahan vəsiləsidir. Hədisi-şərifdə də "Allah sevdiyi quluna müsibətlər verər" buyurularaq əslində bu cür müsibət və bəlalərin bizim üçün fəlakət deyil, əksinə qurtulma vəsiləsi

olduğu ifadə edilir. Quran ifadəsi ilə desək, bəzən bizim xeyir gördüyümüzdə şəər, şəər gördüyümüzdə də xeyir vardır. Allah heç bir zaman bütün məxluqatından üstün olaraq yarattığı insan övladına pislili rəva görməz. Əsl müsəlman çətinlikdə də, firavan yaşayanda da da Allaha şükür edən, çətinliyi də rahatlığı da öz lehinə çevirəndir. Əgər biz Peyğəmbərimizin buyurduğu kimi müsibətin ilk anında səbir edə bilsək aradan az vaxt keçdikdən sonra intihar səbəbi olaraq gördüyümüz problemin həll olduğunu və həqiqətən də canımıza qəsd etməyə dəymədiyini görürük.

İntiharla bu dünyadakı sıxıntılardan qurtulduğunu zənn edən kəs əslində qəbirdə və axirətdə eyni cəzanı çəkərək özünü daha çox sıxıntıya qərq etmiş olar. Əziz Peyğəmbərimiz: *“Kim özünü bir dağın zirvəsindən ataraq öldürərsə, cəhənnəm alovunda da əbədiyyən belə rəftar görər. Kim zəhər içərək özünü öldürərsə cəhənnəmdə zəhər qədəhi əlində olduğu halda davamlı cəza çəkər”* (Müslim, İman, 175) *“Kim özünü bıçaq və onun kimi alətlərlə öldürərsə, cəhənnəm alovunda ona eyni alətlərlə əzab veriləcək.”* (Buxari, Cənaiz, 84) deyərək bu həqiqətə diqqət çəkir. Odur ki, intihar sıxıntılardan qurtulmaq üçün həll yolu deyil.

- İntihar səbəblərindən biri də yalnız qalmaq və dəyərsiz olduğunu hiss etməkdir. İslam dini bu problemi də qohum-əqrəbə ziyarətinə önəm verərək və bütün inananları qardaş elan edərək aradan qaldırmışdır. Bir mömin digər qardaşının sıxıntısından məsuldur. O ac ikən özü tox yata bilməz. Hər mömin sıxıntısı olan mömin qardaşının sıxıntısını aradan qaldırmaqla məsuldur. Bu əsaslara riayət edilən toplumlarda fərdlər yalnızlıq hiss etməz, sevgi, mərhəmət və qayğıdan uzaq qalmazlar.

Sıxıntılı anında ölümü arzulamağı qadağan edən İslam dininə mənsub olan,

zərrə qədər iman olan şəxsin intihar etməyəcəyi bir gerçəkdir. Allah-Təala Qurani-Kərimdə açıq şəkildə *“...öz-özünüzü öldürməyin.”* (ən-Nisa surəsi 29) buyuraraq bəndələrini zərərə sövq edəcək bütün hallardan çəkindirir.

İntihar nəinki İslam dinində, digər dinlərdə də qadağan edilmişdir. Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s) belə buyurur: *“Sizdən öncəki ümmətlərin zamanında bir adam vardı. Yarasının acısına tab gətirə bilməyərək bıçaqla əlini kəsdi. Ancaq həmin adam qanaxmadan öldü. Bunun üzərinə Allah “bəndəm canı mövzusunda Mənim önümə keçdi. Mən də ona cənnəti haram etdim”, buyurdu.”* (Buxari, Ənbiya 50). Xülasə, əqidə sahibi insan heç bir şəkildə öz canına qəsd etməz.

Günümüzdə İslam dünyasında da intiharın mövcud olmasının səbəbi İslami əxlaq, təlim və anlayışın kifayət dərəcədə olmamasıdır. Unutmamalıyıq ki, müsəlmanlıq addan ibarət deyil, iman, əxlaq və şüur məsələsidir.

Həyat ən pis şəkildə olsa belə, gözəldir. Axirət fürsətimiz olan həyatı hər şeyə rəğmənlə yaşamağa dəyər.

Sıxıntılı anında ölümü
arzulamağı qadağan edən
İslam dininə mənsub olan,
zərrə qədər iman olan
şəxsin intihar etməyəcəyi
bir gerçəkdir. Allah-Təala
Qurani-Kərimdə açıq şəkildə
“...öz-özünüzü öldürməyin.”
(ən-Nisa surəsi 29) buyuraraq
bəndələrini zərərə sövq
edəcək bütün hallardan
çəkindirir.

NƏ UĞRUNDA YARIŞIRIQ?

Bu gün çağımızın insanlarında nə isə bir təlaş və yarış gözü çarpmaqdadır. Yolda, bazarda, metroda, avtobusda, bir sözlə hər yerdə insanlar elə bil harasa tələsir, sanki bir-biri ilə yarış halındadırlar. Elmin, texnikanın sürətlə dəyişməsi və inkişafı sanki insanları da dəyişimə və sürətli yaşamağa sövq etməkdədir. Sanki onlar da mobil telefonları kimi, internet kimi sürətlə hərəkət etməyə can atırlar. Sürətlə yaşayır, sürətlə qocalır, sürətlə ölür, hətta sürətlə dəfn olunurlar. Bəşər övladı Yaradanından, dindən və mənəviyyatdan xəbərsiz, qəflət içində Uca Yaradanın onra bəxş etdiyi ömür sərmayəsini sürətlə başa vurmaqdadır. Bundan daha böyük ziyan ola bilməz. Sənə həyat bəxş edən, hər cür nemətləri ayaqlarının altına sərən, yeraltı və yerüstü sərvətləri ilə səni bəsləyən, hər mövsüm sənə üçün cürbəcür ruzilər hazırlayan Rəbbini unutmamaq nə qədər nankorluqdur. Allah-Təala bir ayədə bu gerçəyi vurğulayaraq belə buyurur; “**And olsun ki, insan Rəbbinə qarşı çox nankordur. Şüb-**

həsiz buna özü də şahiddir. O, mal-dövlətə də çox hərisdir.” (əl-Adiyət, 6-8)

Nankorluqla yanaşı var-dövlətə hərislik də onları bir-biri ilə yarışa sövq etməkdədir. Buradakı ayədən də göründüyü kimi insanlar hər dövrdə var-dövlətə meyil etmiş, sərvəti bəxş edənə diqqətə almadan, heç ölməyəcəkmiş kimi dünyalıq yığmaq yarışında və həvəsində olmuşdur. Bu gün də eyni mənzərə ilə qarşı-qarşıyıq. İnsanlar yüksək-yüksək binalar tikməkdə, geniş komfortlu maşınlar almaqda, evlərinin içinin görünüşünü, öz imicini, xarici görünüşünü tez-tez yeniləməkdə, bir sözlə dünyalıq üçün bir-biri ilə var gücü ilə yarışmaqdadırlar. Hər şeyin başında da var-dövlət yığmaq, bununla öyünmək gəlməkdədir. Çağımıza işıq tutan müqəddəs kitabımız bu haqda da bizə belə xəbər verməkdədir.” **Mal toplayıb onu təkrar – təkrar sayan, insanların arxasından danışib, qaş-göz hərəkətləri ilə lağ edənlərin vay halına! O, malının, onu əbədi yaşadacağını zənn edir.**” (əl-Hüməzə, 1,2,3)

Bəli, elə zənn edir ki, yığdığı var-dövlət ölüm anı gələndə onu xilas edəcək. Yara-danından çox puluna güvənir. Bu da insanı paraya-pula sitayiş etmək dərəcəsinə çıxardır. Eyni zamanda azgınlığa, haramlara düşürür. Bu da ayələrdə belə ifadə olunur: **“ Bu bir həqiqətdir ki, insan doğru yoldan azar. Bu da ona görədir ki, o özünü üstün (imkanlı) görməkdədir. (əl-Ələq, 6-7)**

Qeyd etdiyimiz kimi insanlar arasında bir yarış var. Kimisi var dövlət yığmaq üçün, kimisi oğul-uşaq sahibi olmaq üçün, kimisi önəmli bir vəzifəyə sahib olmaq üçün və s. Hər kəs önünə bir hədəf, bir məqsəd qoyub. Bəli, bütün bu saydığımız işlər üçün çalışmaq, səy göstərmək lazımdır. Çünki yaşamaq üçün çalışmaq zəruridir. Amma sadəcə bu dünya üçün çalışıb, axirəti unutmamaq, insanı bu dünyada qismən xoşbəxt etsə də axirət müflisinə çevirməkdədir. Hz. Əliyə aid olduğu söylənilən bu kəlam çox ibrətamizdir. **“Heç ölməyəcəkmiş kimi bu dünya üçün, sabah öləcəkmiş kimi də axirət üçün çalış.”**

Çox təəccüblüdür ki, müvəqqəti dünya üçün tər tökən insan, əbədi olan axirət dünyasını heç yada da salmır. Rəbbimizin bizi nə üçün yaratdığı haqqında heç düşünmək də istəmir. Belələrinin yanında ölümdən, axirətdən söz düşdükdə ya heç qulaq asmır, ya da söhbəti dəyişməyə çalışır. Çünki ölümün özünə çox uzaq olduğunu düşünür. Axirət aləminə isə xəyal kimi baxır. Çünki bu dünyada bir əli balda, bir əli də yağdadır. Hələ o tərəf üçün fikirləşmək tezdir. Özünü də ən ağıllı insan hesab edir. Halbuki Allah Rəsulu(s . ə.s) **“- Ağıllı insan ölümü çox xatırlayan və ölümdən sonrası üçün ən gözəl şəkildə hazırlıq görəndir.”** (İbn Macə, Zöhd, 31)

Bəli, hər birimizin sonu var. Neçə il və necə yaşayırsan yaşa, bir gün sən də ölüm şərbətini içəcəksən. Süleyman (ə.s)-a qalmayan dünya sənə də qalmayacaq. O gün

dərk edəcəksən ki, qəflət içində ömrünü tükətməmiş, axirət üçün heç bir hazırlıq görməmişən. Yenə bu haqda Uca Rəbbimiz belə buyurur: **“ Kimin kitabı (əməl dəftəri) arxasından verilərsə, dərhal yox olmağı istəyəcək: alovlu atəşə girəcəkdir.**

Elmin, texnikanın sürətlə dəyişməsi və inkişafı sanki insanları da dəyişimə və sürətli yaşamağa sövq etməkdədir. Sanki onlar da mobil telefonları kimi, internet kimi sürətlə hərəkət etməyə can atırlar. Sürətlə yaşayır, sürətlə qocalır, sürətlə ölür, hətta sürətlə dəfn olunurlar.

Çünki o, (dünyada) ailəsi arasında (malmülk səbəbi ilə) təkəbbürlük göstərmişdi. O, bu vəziyyətinin heç bir vaxt dəyişməyəcəyini və Rəbbinin hüsurunda hesaba çəkilməyəcəyini zənn etmişdi.” (İnşiqaq, 10-14)

Artıq o gün çox gec olacaq. Nə qədər yalvarıb dünyaya geri qayıdıb varını-yoxunu, nəyin varsa hər şeyini Allah yolunda fəda etmək istəsən belə, sənə elə bir fürsət verilməyəcək və deyiləcək ki, sən onsuz da ordan gəlirsən. Sənə heç xəbərdarlıq gəlmədimi? Fani dünyaya aldanıb, fani şeylərin ardınca düşüb həyatını məhv etdin. Zənginliyinlə öyündün. Niyə o nemət sahibini yada salıb sənə verilənlərdən Allah yolunda xərcləmədin? Yetimin, yoxsulun, ac yatan qonşunun halını düşünmədin? Orada topladığın var-dövlətin bu gün sənə bir faydası olacağını zənn etdin?

Sabah qiyamətdə bu suallarla qarşılaşmamaq üçün bu gün Rəbbimizin sözünə qulaq asıb xeyirli əməllərdə, xeyir işlərdə yarışmalıyıq.

İRFAN, NOVRUZ VƏ QIRX

Qəzalinin “Ehya”sında şəhvətlərin həddi-büluğ çağında, ağılsız qırx yaşda kamilləşməsindən söz açılır. Qırx yaşda kamala çatan ağılla duyğu və şəhvətlər üzərində nəzarət qüvvətlənərək yeni bir başlanğıca addım atılır. Bu mənada “həyat qırxından sonra başlar” demişlər. Ataların sözüne görə qırxından sonra yolunu azanı tənəşir paklar. Ağılın ən kamil nöqtəsində azgınlığa və günahlara meyil etmək adətən sahibini maşın yoldan çıxmadan (ölüm gəlmədən) buraxmaz.

Doğum, düyün və ölüm insan həyatındakı ən böyük üç qovşaqdır. Bu üç qovşaq qırx rəqəmindən nəsibini alır. Qırx sözü bir mənada rusların kruq dediyi qovşaq rolunu oynayır. Adətə görə anadan olan uşağı qırx gün heç kimə göstərməzlər. Uşağın və ananın qırxı çıxana qədər keçən zaman özəldir. Doğumda olduğu kimi ölümdə də qırx mərasimi var. Doğumla ölüm arasında, zəmanəmizdə olmasa da, qırx gün-qırx gecə davam edən toylar olur. İki namaz arasında öləcək şəkildə yaradılan insanın qıla bilsə, gündəlik namaz borcu 40 rükətdir. Zəkat ibadəti də qırxdadır-birdən hesablanır. Çilə çəkmək, çiləyə girmək (çilə farsca qırx deməkdir) kimi ifadə edilən, insanın özüylə baş-baş qalması mənasına gələn xüsusi tərbiyə də qırx günlükdür. “Hz. Adəmin palçığının qırx gün yoğrulduğu”na, “Qırx gün ixtisarla ibadət edən adamın qəlbindən

Azərbaycan dilində qırxmaq feli var. Saç üçün işlənən bu fel köhnəyə vida etməyi, yeniyə yer açmağı ifadə edir. Qırxmaq felinin bitkilər üçün istifadəsinə budamaq deyilir. Qırxmaq sözünün gəldiyi mənə budama ilə eynidir.

Qırx sayı ilə qırxmaq feli eyni kökdəndir. Qırx yaş bir mənada qırxmağın və budamağın başladığı zamandır. Nəyin budanması, qırılması desək: gəncliyin, bilgisizliyin və şəhvətlərin.

Həzrət Məhəmmədə peyğəmbərlik qırx yaşında verilmişdir. Hz. Ömər in qırxıncı müsəlman olmasıyla möminlər qorxu, təlaş və gizlənmələrini bir daha çıxarmaq üzrə kökündən qoparıb atdılar. Qırxıncı müsəlmanla birlikdə Kəbədə açıqdan namaz qılınmağa başlanmışdır. İmam

dilinə hikmət bulaqlarının axacağı”na dair hədisi-şəriflər vardır.

Qurani-Kərimdə qırx ifadəsi dörd yerdə zikr olunur:

“Xatirinizə gətirin ki, Biz Musaya qırx gecəlik vədə vermişdik. (O, Tur dağına gedəndən) sonra siz buzovu özünüə (tanrı) qəbul etdiniz və özünüə zülm etdiniz.” (əl-Bəqərə, 51)

“Artıq ora (müqəddəs torpaq) qırx il müddətinə onlara haram edildi. Onlar olduqları yerdə (Tih səhrasında) sərgərdan gəzib dolaşacaqlar.” (əl-Maidə, 26)

“Musa ilə otuz gecə vədələşdik, sonra ona daha bir on gün də əlavə etdik.” (əl-Əraf, 142)

“Nəhayət, (insan) kamillik həddinə yetişib qırx yaşa çatdıqda belə deyər: “Ey Rəbbim! Mənə həm mənim özümə, həm də ata-anama əta etdiyin nemətə şükür etmək və Sənə xoş gedəcək yaxşı əməl etmək üçün ilham ver, nəslimi əməlisaleh et...” (əl-Əhqaf, 15)

Qırx rəqəmi çoxluğu ifadə etmək və ya mübaliğə üçün də işlənir. “Əlibaba və qırx qulduq”da qırx quldur rəqəm ifadə etməz. Anadolu türkcəsində “qırx dərədən su gətirmək” deyimi bəhanə gətirmək mənasında işlənir. Qırğız sözünün əsli qırx qızdan gəlir. İçilən 3-4 qurtumluq qəhvənin xətri qırx il davam edir. İnsanın içdiyi və ya içirdiyi qəhvənin xətri əcəlindən əvvəl yox olmamalıdır. Qırxayaqda zənn etdiyimizin əksinə qırx deyil, iki yüz ayaq var. “Qırx Hədis” ədəbiyyatı içində özünəməxsus yeri olan Nəvəvinin “Qırx Hədis”indəki hədis sayı qırx ikidir. Nə hikmətsə, Hz. Əlinin “Mənə hərf öyrədənin köləsi olaram” sözü

dilimizə “Mənə hərf öyrədənin qırx il köləsi olaram” şəklində keçmişdir.

Novruz yeni gün deməkdir. Qırxdan sonra yeni bir gün başlar. İnsan ömrünün ağılda, elmdə, irdə, irfanda novruzunu qırxla başlar. İrfan jurnalının 40-cı sayının mart ayına-Novruza təsadüf etməsini mənalı görürəm. Çox qəribədir ki, İrfan jurnalının 100-cü sayı da mart ayına, yəni Novruza təsadüf edir. Bu yerə qədər çıxan qırx sayı ilə oxucularına mərhəbə deyən bu jurnalın yazar və oxucularının ildə bir dəfə deyil, hər

anının novruz günləriylə dolu olmasının vacibliyinə inanıram (yeni gecə, yeni dəqiqə, yeni saniyə). İki günü eyni olan zərərdədir. Bugünümüz dünənimizlə eynidirsə novruzumuz harda qaldı? Hər irfan novruzdur, amma hər novruz irfan deyildir. Günləri yeniləmədə təqvimlər bizdən öndə olmamalıdır. Bir ilan belə dərisini başdan-ayağa dəyişirsə bizim də dəyişəcəyimiz nə isə olmalıdır. Bir binamazla söhbət edən abid ona deyir: “Gəl qırx gün namaz

Doğumda olduğu kimi ölümündə də qırx mərasimi var. Doğumla ölüm arasında, zəmanəmizdə olmasa da, qırx gün-qırx gecə davam edən toylar olur. İki namaz arasında öləcək şəkildə yaradılan insanın qıla bilərsə, gündəlik namaz borcu 40 rükətdir. Zəkat ibadəti də qırxdan-birdən hesablanır.

qıl, vərdisi edəcəksən. Bir daha tərək etməzsən.” Binamaz belə cavab verir: “Gəl, sən üç gün namaz qılma, bir daha başlaya bilməzsən.” El arasında bir söz var: “bir adama qırx gün dəli desən, dəli olar”. İrfan jurnalı da qırx dəfə söylədi “mərhəmətsiz, insafsız, ədalətsiz, əxlaqsız, ehsansız, ədəbsiz, məhəbbətsiz, mərifətsiz, yəni novruz-suz olmaz.” “Dəli quyuya bir daş atdı, qırx ağıllı çıxarda bilmədi” deyirlər. İrfan jurnalı daş atmır, heç kimi quyuya ilə məşğul etmir. Buket-buket gül-çiçək dərir, sevgi və ehtiramla təqdim edir.

Son söz: Görənədir görənə, kora nədir kora nə!

ON SƏKKİZ MİN ALƏMİN MUSTAFAŞI

Ey On Səkkiz Min Aləmin Mustafası!

Sən kainatın göz bəbəyi, varlıqların if-tixar qaynağı, peyğəmbərlərin sultanısan.. Sənin qiymətini ən yaxşı bilən, səni misil-siz gözəllikdə yaradandır.. Səni hər kəsdən çox sevən və sənə həbibim deyəndir.. Sənə verdiyi dəyəri anlatmaq üçün “**Ey Peyğəmbər! Həyatına and olsun**” deyə ömrünə and içən Kainatın Rəbbidir (əl-Hicr 72).

Sən sevgilərin ən qiymətliyinə layiq-sən... Onun üçün Allah-Təala səni, “canımızdan çox sevməyi” əmr etdi (əl-Əhzab 6) Sənə itaət etməyi, özünə itaət etməklə eyni tutdu və “**Peyğəmbərə itaət edən, Allaha itaət etmiş olar**” buyurdu (ən-Nisa 80).

Ey Rəhmət Qaynağı Peyğəmbərimiz!

Kainatın Rəbbi sənə “**Rəsulum! Səni bütün kainata rəhmət olaraq göndərdim**” deyə buyurduğu halda (əl-Ənbiya 107), zülmədən və cahillikdən qurtarmağa gəldiyin kimsələr, sənə cürbəcür həqarətlər etdi. Əziyyət etdi, dişini qırdı, qəlbinə incitdi və səni dəfələrlə öldürmək istədi.

Buna rəğmədən sən yenə onların qurtuluşu üçün dua etdin.. Onların nəslindən xeyirli insanlar gəlməsini dilədin.. Onlar üçün göz yaş tökdün. Və beləcə rəhmət peyğəmbəri olduğunu dəfələrlə göstərdin..

Ey Peyğəmbərlər Sultanı!

Ən son göndərilən peyğəmbər sən olduğun halda, Allah-Təala sənin adını daim ən başda andı və belə buyurdu: “**Xatırla ki, Biz bir zaman peyğəmbərlərimizdən əhd almışdıq: səndən də, Nuhdan da, İbrahimdən də, Musadan da, Məryəm oğlu İsadan da! Onların hamısından möhkəm bir əhd aldığımız**” (əl-Əhzab 7).

Ey Bənzərsiz Meracın Sahibi!

Allah-Təala küləyi Süleyman peyğəmbərin əmrinə vermişdi. Bununla o, səhər bir aylıq, günortadan sonra bir aylıq yol gərdi (əs-Səbə 12). Kainatın Rəbbi Sənin əmrinə isə Buraqı verdi. Sən də ona minib gecənin bir qismində yeddi qat göyləri gəzib gəldin. Böyüklüyünü və gözəlliyini xəyal belə edə bilmədiyimiz aləmləri Kainatın Sahibi sənin önünə sərdi. Sənə cənnətini, cəhənnəmini gəzdirdi. Heç bir gö-

zün görmədiyi, heç bir qulağın eşitmədiyi fəqəladə halları və mənzərələri sənə göstərdi...

Salətu-salam Sənə Olsun, Ey Nəbi!

Həz. Musa səhranın yandırıcı istiliyində susuzluqdan pərişan olan qövmünə su axtardığı zaman Allah-Təala "Əsanı daşa vur" buyurmuşdu. Sənin səhabələrin susuzluq çəkdiyi zamanlarda isə Allah mübarək barmaqlarından suları qaynatmışdı. Yüzlərlə insan o sudan içmiş, heyvanlarını sulamış, qablarını doldurmuşdu (Buxari). Əlbəttə, suyun qayadan qaynaması da bir möcüzədir, barmaqlardan axması da. Amma iki möcüzə arasında müqayisə edilməyəcək qədər fərq var. Şübhəsiz ki, sən Allah-Təalanın xüsusi ikramlarına nail olmuş uca bir Peyğəmbərsən..

Ey Bizim Bənzərsiz

Təvazö Sahibi

Peyğəmbərimiz!

Şərəf və mərtəbə etibarını sənə tay olmayanlarla oturmaq istəməsəydin, heç kimlə oturmazdın. Sənə tay olmayan biri ilə evlənməyəcək olsaydın, səninlə evlənməyəcək biri tapılmazdı. Amma sən təvazökarlığın bənzərsiz nümunələrini göstərdin. İpəkli paltarlara iltifat etməyib, yundan toxunmuş sərt paltarlar geyindin. Ən gözəl ərəb atlarına minmə imkanı varkən ulağa və qatıra minməkdən çəkinmədin. Ən yaxşı süfrələrdə ən gözəl yeməkləri yeyə bilərkən, köhlələr kimi yerdə oturub yemək yedin. Sahib olduğun hər şeyi möhtaclara payladın və ac qalmaqdan əsla qorxmadın.

Ey Gözümüzün Nuru!

Həz. İsa ölümləri dirilti. Səninlə isə ölümlər danışdı. Xeybər yəhudisi bir qadın,

aləmlərə rəhmət olan mübarək vücudunu yox etmək istəmiş, qızardıb zəhərlədiyi bir qoyun kababını sənə gətirmişdi. İlk tikəni ağzına qoyan kimi qoyun dilə gəldi: "Məni yemə, zəhərliyəm" deyərək xəbərdarlıq etdi. (Əbu Davud, Darimi) Dağlar, daşlar belə sənin uca qədrini, dəyərini bilir, sənə salam verir və səni sevirtilər.

Qurban Olduğum Əfindim!

Əshabına xitab edərkən söykəndiyin xurma kötüyü belə sənin qədrini bizdən yaxşı bilirdi. Onu tərk edib yeni minbərin üstündə danışmağa başladığın gün, mübarək kürəyini öpməyə alışmış o kötük sənin ayrılığına dözə bilmədi. Kimsəsiz bir uşaq kimi, iztirab çəkən bir canlı kimi inləməyə başladı. Ancaq sən gələrək onu qucaqladığın zaman hıçqırıqları sakitləşdi. Biz bir kötük qədər də ola bilmədik. Səndən ayrı qalmağın acısını hiss etmədik, lazımınca ağlayıb inləyə bilmədik..

Ey Livaul-həmd

Bayrağının Sahibi!

Axirət günü Livaul-həmd bayrağı sənin əlində olacaq. İnsanların can dərdinə düşdüyü o dəhşətli gündə, hər kəs sənin bayrağın altında toplanacaq. O gün şəfaət etmə şərəfi ilk dəfə sənə veriləcək. Allahın həbib və köüllərin təbib olduğunu hər kəs bir kərə daha görəcək.

Bizə sənin iznə getmə bəxtiyarlığı lütf edən Allaha saysız həmd-sənalar, sənə sonsuz salətu-salamlar olsun, Əziz Peyğəmbərimiz...

Yazının hazırlanmasında Prof. Dr. M. Yasar Kandemirin məqalələrindən istifadə edilmişdir.

MƏRHƏMƏTİNİZ GÖZ YAŞLARINIZ QƏDƏRDİR

Müsəlman kimi yaşamağın çətin olduğu bir zamanda ən çətin şeylərdən biri qəlbimiz titrəyərək və burnumuzda dərin bir sızıltı hiss edərək göz yaşı limanına sığınaraq ilahi məqama pənah aparmaqdır.

Ağlamaq istər mənəvi cəhətdən, istərsə də fiziki cəhətdən olsun insanaxas bir keyfiyyətdir. İnsan ya sevincindən, ya kədərindən, ya da peşmanlığından dolayı göz yaşı tökər. Göz yaşları insan iradəsinə bağlı deyil.

Göz yaşı tökməyin mənəvi tərəfi onun əsl dəyər ifadə edən yönüdür. İnsan ağlamalıdır, ancaq tökdüyü göz yaşına dəyəcək və onu mənəvi olaraq kamala çatdıracaq səbəblərdən dolayı göz yaşı tökməlidir.

Mömin hər canlıda ilahi təcəllini görər və heyrətə düşər. Bu heyrəti nəticəsində Rəbbinin əzəmətini bir qul olaraq kəlmələrlə ifadə edə bilmədiyi üçün göz yaşları ilə ifadə edir. Həmçinin Rəbbi ilə olan əlaqəsindən dolayı sadəcə insan olaraq yaradıldığı üçün şükür borcunu əda edə

bilmədiyini düşünərək peşmanlıq hissləri ilə şükür etməyə çalışır. Və bu şükrün ifadəsi olaraq göz yaşı tökər.

Mömin bütün qardaşlarının dərini öz dərini bilir. Yetimlərə, kimsəsizlərə, zülm altındakı insanlara, hətta yaradılan hər canlıya olan həssas düşüncəsi səbəbiylə qəlbi yanar, göz yaşı tökər.

Yaşadığı bu dünyada özünə bəxş edilən hava, su, qida, sağlamlıq, ağıl, övlad, mal, mülk kimi nemətlərin qarşısında Rəbbinə minnət borcu olduğunu bilərək göz yaşı tökər.

İndi isə özümüzdən soruşaq:

Ən son nə zaman ağladığ? Ən son nə zaman göz çeşmələrimiz dolub daşdı? Nə üçün göz yaşı tökdük? Nədənə həmişə göz yaşlarımızı gizlətməyə çalışırıq. Ağlamağı zəiflik kimi başa düşürük. Ağlamaq bir çarəsizliyin ifadəsidir, yoxsa sığınılacaq güvənli bir limandır bizim üçün?

Allah Rəsulunun həyatının bir çox mərhələsində göz yaşının olduğunu görürük. Bu müşahidədən də anlayırıq ki, ağlamaq Həzrət Peyğəmbərin uzaq olmaq istədiyi bir hal deyil, tərcih etdiyi feldir. Hətta tez-tez təşviq etdiyi və mərhəmətin təzahürü olaraq qəbul etdiyi davranışdır. Dolayısıyla ağlamaq, göz yaşı tökmək nəyə və nə üçün ağladığımıza görə mənə qazanan insani bir keyfiyyətdir.

Tövbə surəsinin 82-ci ayəsində keçən **“Qazandıqlarının cəzası olaraq az gülüb çox ağlasınlar!”** cümləsini necə dərk etməliyik?

Ayeyi-kərimənin ifadə edilmiş şəkildə normal həyatda az gülüb, çox ağlamalı olduğumuzun lüzumunu anlaya bilərik. Lakin bu ayənin əvvəlini və səbəbi-nüzulunu da bilməliyik. Həzrət Peyğəmbər zamanında müsəlman kimi görünən münafıqlar vardı. Bunlar əmrlərə itaət etmədikləri kimi bəzi problemlər də çıxardırdılar. Rəsulullah isə onlarla xoş rəftar edəcək qədər mərhəmətli idi. Lakin hər şeyi sirləri ilə bilən Rəbbimiz Təbuk hərbində baş verən hadisələrdən sonra Həzrət Peyğəmbərin münafıqlərə qarşı sərt olmasını əmr etdi. Rəvayətə görə məşhur münafıq Abdullah bin Übeyn müsəlman olan oğlu atasının ölüm anında Rəsulullahdan onun üçün istiğfar etməsini istəmişdi. Mərhəmət dəryası Peyğəmbərimiz də dua etmişdi. Allah “istiğfar etsən də, etməsən də (fərq etməz) o münafıqlərə acı bir əzab vardır.” –buyurdu. Bu zaman Peyğəmbər (s. ə.s) “Mən də 70 dəfə istiğfar edərim” –buyurdu. Allah-Təala “Yetmiş dəfə də istiğfar etsən Allah onlara məğfirət etməz” –dedi. (ət-Tövbə, 80) Bundan sonra da Uca Allah **“az gülüb, çox ağlasınlar”** buyurdu.

Ayənin nazil olma səbəbi belədir. Lakin hər gün yeni günaha düşmə təhlükəsində olan biz möminlərin bu ayədən nəticə çıxarması lazımdır. Bu ayədən anlayırıq ki, gülməklə ağlamaq arasında bir tarazlıq qurmalıyıq. Çünki ağlayaraq göz yaşlarımızın şəhadəti ilə Allahın hüzurunda bütün xətalardan paklanmaq istədiyimizi göstərmiş oluruq. “Gözüyaşlı” və “qəlb-qırıq”lardan olmaq çətin seçimdir. “Mətləmlərin yaxınlığında olmaq”sa ayrı bir həssaslıq istər. Zəmanəmizin həyat anlayışı oyun-əyləncəyə, ciddiyyətsizliyə təşviq etsə də, nəfsin tükənməyən arzularının

əsarəti altında süni xoşbəxtlik axtararkən ağlaya bilmək möminlik bacarığıdır.

Müsəlman kimi yaşamağın çətin olduğu bir zamanda ən çətin şeylərdən biri qəlbimiz titrəyərək və burnumuzda dərin bir sızıltı hiss edərək göz yaşı limanına sığınaraq ilahi məqama pənah aparmaqdır.

Həzrət Peyğəmbər gecələr ibadət edərək, səhərlər Rəbbini təsbih edərkən, ümmətin halını düşünərkən, Qurandan ayələr dinləyərkən daima göz yaşı tökdü.

Allah Rəsulunun həyatında ən hüznlü gözyaşlarından biri də oğlu İbrahimin vəfatı ilə bağlıdır. Rəsulullah xəstə yatan oğlunun gözlərində əvvəlki parlaqlığı görə bilmirdi. İbrahim bir anda səssiz, dünyadan küsmüş kimi dayanmışdı. Bu halıyla əbədi aləmə yolçu olduğunu ifadə edirdi sanki. Bunu hiss edən Allah Rəsulu qucağında tutduğu oğlunun gözlərinə baxaraq “Allahın təqdiri qarşısında nə etmək olar?” –buyurdu. Və tezliklə İbrahim gözlərini fani dünyaya yumdu.

Bu əsnada Peyğəmbərin mübarək gözlərindən yaşlar axırdı. Əbdürrəhman bin Əvf “Ya Rəsulallah! Siz də ağlayırsınız? Bu şəkildə ağlamağı insanlara qadağan etməmişdinizmi?” –dedikdə belə cavab verdi: *“Ey İbn Əvf, mən sizə günah və axmaqlığın ifadəsi olan bu iki ağlayışı qadağan etdim: Nemətə nail olduqda əyləncə və sevinc çıxırtısı və müsibət anında üz-göz cırmağı. Mənim bu halım isə şəfqətin əsəridir, kədərlənməkdən ibarətdir. Mərhəmət etməyə nə rəhm edilməz!”* Həzrət Peyğəmbər bu ifadələrdən sonra da göz yaşlarına hakim ola bilmədi. Yaşlı gözlərlə belə buyurdu: **“Göz yaş tökər, qəlb kədərlənər. Biz Uca Rəbbimizin razı olacağı sözdən başqa heç nə söyləmərik. Vallahi, ey İbrahim! Sənin ayrılığın bizi çox kədərləndirdi!”**

İKİ ÇÖRƏK BİR DÜNYADIR!

Qış fəslinin şıltaqlıqları ilə birgə yaşayırıq bu günlərdə. Havalar soyumuş, təbiət ağ donunu geyinmişdi. Ətrafımızda olan hər yer ağ qar örtükləri sayəsində daha da əlvən və gözəl görünürdü. Uşaqların tətil günlərindəki sevinclərinin üzərinə bir də hər tərəfi ağ rəngə boyamış qar sevinci əlavə olunmuşdu. Uşaqlar sevinclərindən səhər tezdən yuxularına haram qatıb həyət və küçələrdə qartopu oynayır, qardan adam düzəldir və ayaqlarına xizək taxıb sürüşürdülər. Bütün dərdləri və çətinlikləri düşünə bilməyəcəkləri qədər kiçik və qayğısız uşaqlar...

Hər kəs özünü soyuqdan qorumaq üçün isti paltarlarını geyinib, övladlarına bir loğma çörək-pulu qazanmaq üçün işlədiyi yerə tələsirdi. Şəxsi maşınları olanlar buz bağlamış yollarda çətinlik çəkərək ünvanına çatmağa çalışır, maşını olmayanlar isə avtobus dayanacağında bir-iki saat gözlədikdən sonra gedəcəyi yerə şiddətli qar çovğununda piyada yollanırdı. Həmin gün qərribə bir mənzərə var idi şəhər küçələrində...

Hamı kimi mən də səhər namazını qıldıqdan sonra bir loğma Allah verəndən yeyib işimin dalınca çıxmışdım. Şəhərimizdə yeni tikilən binaların birində fəhləlik edib ailəmi dolandırırıdım. Evdən çıxarkən qayıdanda iki çörək, bir kiloqram yağ və işıqlarımız yanmadığı üçün bir litr ağ neft almağı tapşırıbmışdılar. Küçəmizin başındakı avtobus dayanacağına yaxınlaşdığımda orada məndən bir-iki saat qabaq avtobus gözləyən insanlar "bu gün avtobuslar işləməyəcək" deyib bir-bir evlərinə qa-

yıdırdılar. Mənim isə yenidən evə qayıtmaq şansım yox idi. Çünki evin ehtiyaclarını bugünkü qazancımla almalı idim. Belə soyuq havada işin olmasına inanmasam da ümidimi itirməyib iş yerimə tərəf piyada yol aldım...

Mən iş yerinə çatanda artıq soyuqdan bədənimin heç bir yerini hiss etmirdim. Binada işin getmədiyini görüb, özümü çətinliklə binaya nəzarət edən gözətçi Sahib dayının otağına çatdırdım. Sahib dayı məni uzaqdan görüb gülümsəməyə başladı. Mən otaqdan içəri daxil olanda "Ay oğul bu havada iş olar?" deyib mənə öz odun sobasında qızdırdığı çaydan süzüb hal-əhval soruşmağa başladı. Havanın soyuqluğu mənə bir o qədər təsir etməsə də işin olmadığını öyrəndiyimdə sanki qanım damarlarımda donmuşdu. Axı evdə min bir ümidlə məni əlimdə çörək gözləyən insanlar var idi...

Bir tərəfdən "evə əliboş necə qayıda bilərəm?" deyə suallar beynimi çırmayıb, digər tərəfdən də Sahib dayı həmişəki kimi Yaradanın böyüklüyündən, Onun möcüzələrindən, havaların kəskin soyumasından, yolların buz bağlamasından danışdı. Fikrə dalıb onun dediklərinə məhəl qoymadığımı görən Sahib dayı kürəyimə əlini vuraraq "Oğul, bir dərdin var? Dərdini deməyən dərman tapa bilməz" deyib sanki qanamış yarama məlhəm qoydu. Dərdimi bütün işçilərin hörmət etdiyi, hər zaman namazlı-niyazlı Sahib dayı ilə bölüşüb ondan heç olmasa çörək almaq üçün borc pul almaq istəyirdim ki, Sahib dayı mənə tərəf içərisində iki çörək olan torba uzatdı. "Oğul, bunları al, öz evimiz üçün almışdım, ancaq bu havada evə gedə bilməyəcəyəm. Burda qalıb xarab olmasın." –dedi. O an sanki gözlərimə işıq gəldi. Sahib dayının əlindəki torbanın içərisindəki çörəkləri görüb, mənim kimi neçə-neçə ailəsinə çörək aparmaq üçün bu soyuq havada əziyyət çəkən insanların

halını daha çox dərk etdim. Sahib dayı ilə salamatlaşıb sevincli halda evimizə sarı yol aldım. Həmin gün sanki dünyaları qazanmışdım. Belə soyuq havada və ümitsiz günümdə əlimdə olan iki çörəklə qəlbimə min fərəh, üzümə isə təbəssüm gəlmişdi. O günü yeməyimiz yağsız, evimiz soyuq və qaranlıq olsa da ən azından qarnımızı doyuracaq çörəyimiz var idi. Bu günə də şükür edib yaşamağa davam etdik. O gündən bu günə şəhərimizə hər qar yağanda çörəyə möhtac ailələr düşür yadıma. Hər gün qazanılacaq ruziyə möhtac ailələr... Əsas olan, sadəcə onları xatırlamaq deyil, onları xatırlayıb onların Sahib dayısı olmaqdır.

Hörmətli oxucular!

Hər zaman az olan şeyləri kiçik görürdüm. Ancaq heç də elə deyilmiş. Sadəcə iki çörək bizə dünyaları bəxş edirsə, deməli biz də başqalarına bu dünyaları bəxş edə bilərik. Son olaraq bu söz də içində olduğumuz fəslimizin xatirəsi olsun. *"Yerdə gördüyün xırda daşlara, daş deyib keçmə. Çünki gördüyün uca dağlar o kiçik daşlardan əmələ gəlmişdir."*

Hər kəs özünü soyuqdan qorumaq üçün isti paltarlarını geyinib, balalarına bir loğma çörəkpu lu qazanmaq üçün işlədiyi yerə tələsirdi. Şəxsi maşınları olanlar buz bağlamış yollarda çətinlik çəkərək ünvanına çatmağa çalışır, maşını olmayanlar isə avtobus dayanacağında bir-iki saat gözlədikdən sonra gedəcəyi yerə şiddətli qar çovğununda piyada yollanırdı. Həmin gün qərribə bir mənzərə var idi şəhər küçələrində...

BU AXIN HARA GEDİR?

Həyat şirin, yaşamaq çətin; insanların da kimisi kasıb, kimisi zəngin. Gözəl yaşamaq isə, öz haqqıdır hər kəsin...

Yaxşı bir iş, geniş bir ev, gözəl bir minik... Rahat bir həyat... Bunları kim istəməz?

Deyək ki, bunların hamısı insanda var. Onda xoşbəxt olurmu insan?! Əlbəttə, kimi olur, kimi yox. Təəssüflər olsun ki, xoşbəxt olan bir isə, olmayan minbirdir. Görəsən bu nədəndir?...

Zəmanəmiz elə bir zamanədir ki texnika sonsuz sürətlə inkişaf edir. Bu inkişaf bir tərəfdən insanı özünə heyran edir, digər tərəfdən də nəyi isə insanın əlindən alır. Bununla da, ünsiyyətin yerini ayrılıq, həyanın yerini həyasızlıq, rizanın yerini narazılıq, şükrün yerini nankorluk, toxgözlülüğün yerini tamahkarlıq, qənaətin yerini israf tutur.

Bununla da insan bir istehlak maşınına çevrilir. Hər saat, hər gün, hər həftə, hər ay və hər il saysız-hesabsız məhsulların reklam və təbliğatı aparılaraq daim satın almasının vacibliyi insanların zorla boynuna qoyulur.

Bunun üçün saatda bir yemək, gündə bir telefon, həftədə bir kompyuter, ayda bir

avtomobil, ildə bir ev dəyişənlərlə hər gün rastlaşmaq mümkündür. Sizcə bu axın hara gedir?...

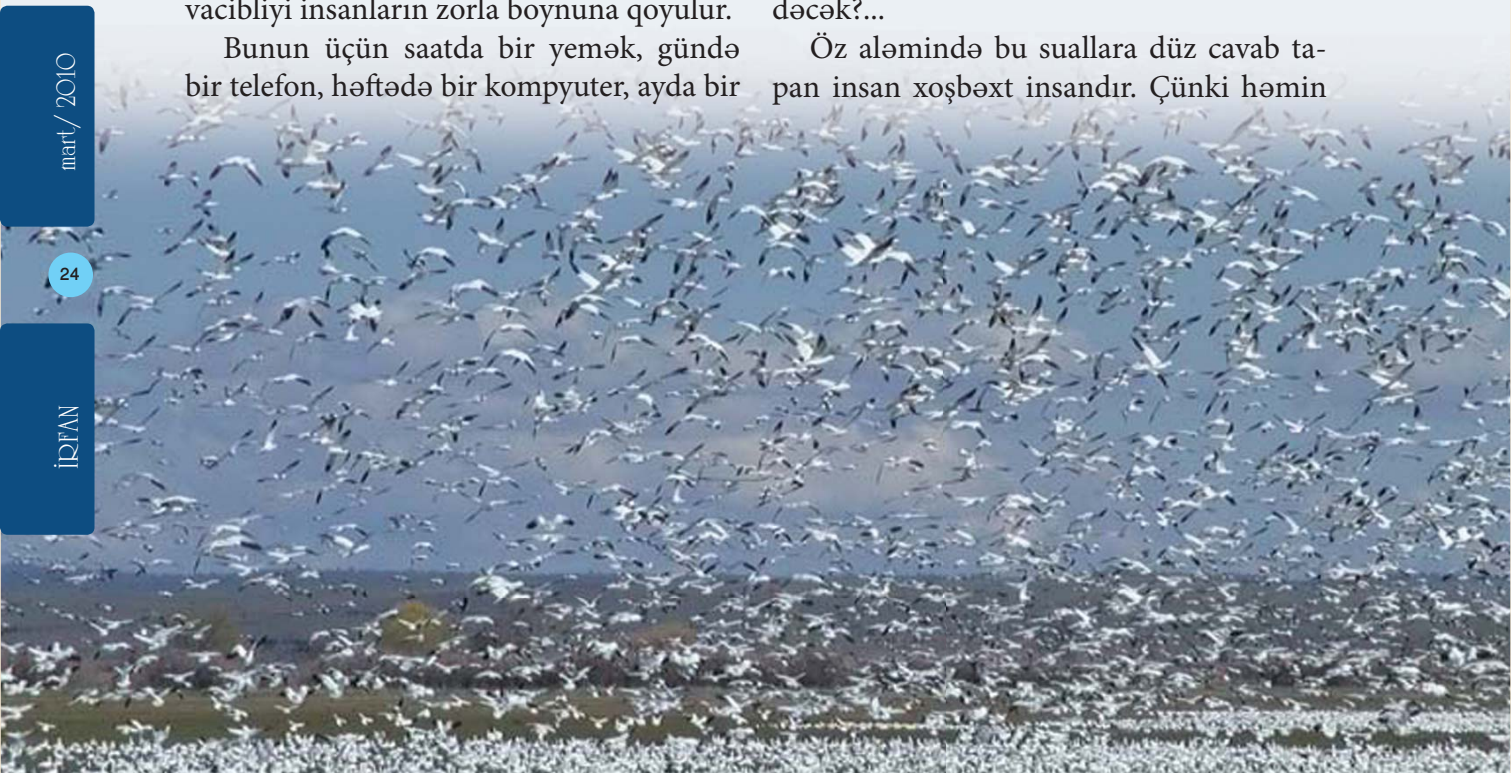
İndi cəmiyyətdə dəyər meyarı dəyişmişdir. Ona görə də insanlara paltarına görə rəftar, sürdüyü cipinə görə hörmət, villasına görə qulluq edirlər.

Bununla da global şəkildə bütün insanlıq daim yuxarı baxdırılır. Demək olar ki, özlərindən imkanlı olanlara həsəd aparmağa və paxıllıq etməyə istiqamətləndirilirlər. “Onda var, məndə nədən olmasın” məntiqi ilə bir çox insan öz haqqına narazılıq, normal həyatına üsyan edənə çevrilir.

Halbuki hər kəsin eyni səviyyədə zəngin olması qeyri-mümkündür. Çünki Allah-Təala: “Bəzinizi bəzinizə üstün qıldım” -buyurur. Fitrət, qabiliyyət, bilik, bacarıq, varlıq və yoxsulluq baxımından insanlar müxtəlifdir. Ona görə də hər kəs öz səviyyəsində cavabdehdir.

Bütün bunların başında insanın düzgün məfkurəsi durur. İnsan nədir? Hardan gəlmişdir? Nə üçün gəlmişdir? Hara gedəcək?...

Öz aləmində bu suallara düz cavab tapan insan xoşbəxt insandır. Çünki həmin

İmanlı adam daim həm özünü, həm də bütün insanlığı düşünür. Etiqadı olan kəs təkcə bu günə bağlanıb qalmır sabahı da fikirləşir. O bilir ki, sabahın aydınlığına ancaq gecənin qaranlığından keçərək varılır. Qaranlıqdan qorxan, hürkən və çəkinən adamlar aydınlığa çıxmadan qaranlıqda boğulub qalırlar.

adam həyatın mənasını bilir, necə yaşamağı olduğunu dərk edir və daha əhəmiyyətli də hara, necə getməsi lazım gəldiyini fikirləşir.

Ona görə də yer üzündə yeridiyi müddətdə addımlarında ölçülü, davranışlarında tarazlı, sözlərində dəqiq, yaşantısında sadə, münasibətlərində isti, baxışlarında düzgün, duyğularında dərin olur.

Belə adamlar bu dünyanın ötəri məkan, keçici həvəs, vasitəçi körpü, çatdıran yol olduğunu bilirlər. Həyatın sona yetəcəyini, gələnin gec-tez özünün də həyatdan gedəcəyini həmişə düşünürlər.

Bütün bu düşüncələri təfəkküründə yaşadan bir adam necə ola bilər ki, öz canına qəsd etsin? Əlbəttə, bu xoşagəlməz hərəkətin iqtisadi, ictimai, əxlaqi, ənənəvi və dini səbəbləri vardır. Ancaq bunlardan heç biri o işə bəraət qazandıra bilməz!

Bu səbəblərdən ən ümdəsi sözsüz ki, inanc məsələsidir. Allah inancı, axirət qayğısı, hesab qorxusu olan insanda inam, təvəkkül və səbir olur. Dolayısıyla inanlıq adamda yaxşı-pis, nə varsa, başa gələnin bir imtahan səbəbi ola biləcəyi fikri yaranır. Ona görə də dininə bağlı olan bir adam digərlərinə nəzərən həyat yolunda daha da diqqətli olmağa səy göstərir.

İmanlı adam daim həm özünü, həm də

bütün insanlığı düşünür. Etiqadı olan kəs təkcə bu günə bağlanıb qalmır sabahı da fikirləşir. O bilir ki, sabahın aydınlığına ancaq gecənin qaranlığından keçərək varılır. Qaranlıqdan qorxan, hürkən və çəkinən adamlar aydınlığa çıxmadan qaranlıqda boğulub qalırlar. Halbuki Rəbbimiz: **“Şübhəsiz ki, hər çətinlikdən sonra bir asanlıq gəlir! (Asanlıq yalnız çətinliklə hasil olar!)** Həqiqətən, hər çətinlikdən sonra bir asanlıq gəlir! (Buna görə də çətinliklərə səbirlə dözmək lazımdır!)” -buyurur.”

Digər tərəfdən yenə Qurani-Kərimin bəyanına görə **“Bizim xeyir hesab etdiklərimizdə şərr, şərr hesab etdiklərimizdə də xeyir ola bilər.”** (əl-İnşirah, 5-6)

Dərdsiz insan olmaz, dərmanlı da dərd. Yetər ki, insan doğruların dalınca getməyi özünə düstur qəbul etsin.

Bu gün ən qorxulu şey mühit məsələsidir. Xüsusən də uşaqlar üçün çox diqqət edilməsi lazım gələn bir sahədir. Valideynlərin ən böyük dərdi uşağına pislik bulaşdırmadan onu boya-başa çatdırmaqdır. Bunu gerçəkləşdirmək çox çətindir. Başda valideyn olmaqla məktəbə və həssas vətəndaşlara çox iş düşür.

Bizə düşən Allaha qul olduğumuzu əsla yaddan çıxarmadan vətənə, millətə və içində yaşadığımız cəmiyyətə qarşı vəzifələrimizi layiqincə yerinə yetirməklə mənəvi dünyamızı zənginləşdirməkdir. Dünyada heç nə boşluq qəbul etmir. O cümlədən qəlbimizi Allah, Peyğəmbər, vətən və millət sevgisi ilə doldurmasaq, onun yerini həm özümüzə, həm də cəmiyyətimizə zərərli olan başqa süni sevgilər alar. Bunun nəticəsində insan çıxılmaz bir yola girər və özünü o pisləkdən qurtarmaq üçün islahı mümkün olmayan işlərə əl atar. Halbuki:

İnam yüklü bir ürək pis yollardan gedərmi?

Qıyıb can qamətinə heç intihar edərmimi?!...

MARAQLI SUALLAR VƏ CAVABLAR

Keçən sayımızda ələ aldığımız şeytanın şifrələrini ümməti üçün çözən Rəsulullah (s.ə.s) o sualları verdikdən və şeytanın cavablarını aldıqdan sonra belə buyurdu:

“- Ümmətimə səadət ehsan edən, səni də müəyyən vaxta qədər düşməni qılan Allaha həmd olsun.”

Rəsulullah (s.ə.s)-in bu cümləsini eşidən İblis belə dedi:

- Ümmətin hara, səadət hara? Mən o müəyyən vaxta qədər diri qaldıqca sən ümmətin üçün necə rahat ola bilərsən?

- Mən onların qan damarlarına girərəm. Ötlərinə qarışaram. Amma onlar mənim bu halımı görməz və bilməz, məni yaradan və hesab gününə qədər möhlət verən Allaha and içirəm ki, hamısını azdıraram. Cahillərini də, alimlərini də... Ümmilərini də, oxumuşlarını da... Günahkarlarını da, abidlərini də... Allahın ixlaslı qulları xaricində hamısını azdıraram.

Bu zaman Rəsulullah soruşdu:

Sənə görə ixlas sahibi olan muxlis qullar kimlərdir?

Bu suala İblisin cavabı belə oldu:

- Bilmirsənmi, ya Məhəmməd! Kim ki, dinarını və dirhəmini sevər, o, Allah üçün ixlas sahibi ola bilməz.

Bir adamın dirhəmini və dinarını sevmədiyini, öyülməkdən, mədh olunmaqdan xoşlanmadığını görsəm, bilərəm ki, ixlas sahibidir. Ondan uzaq duraram.

Bir qul, malı və tərifi sevdiyi müddətdə, qəlbi də dünya arzularına bağlı qaldıqca, sizə vəsf etdiyim kimsələr arasında mənə ən çox itaət edəndir.

Bilmirsənmi, mal sevgisi böyük günahların

ən böyüyüdür? Bilmirsənmi başçı olmaq sevgisi günahların ən böyüyüdür?

İblis sözünə belə davam etdi:

- Ya Məhəmməd mənim yetmiş min balam var. Bunların hər birini bir yerə təyin etmişəm. Hər balamla da birlikdə yetmiş min şeytan var.

Onların bəzisini alimlərə göndərəm.

Bəzisini gənclərə yollayaram.

Bəzisini də şeyxlərə ürcəh edərəm.

Bəzisini isə yaşlı qadınların yanına göndərəm.

Gənclərə gəldikdə, aramızda heç bir anlaşmazlıq yoxdur. Onlarla çox yaxşı dolanıyıq.

Uşaqlara gəldikdə isə, onlarla da bizimkilər istədikləri kimi oynayırlar.

Bizimkilərin bəzisini də abidlərin başına belə etdim. Bir qismini də zahidlərin. Onlar da bu saydıqlarımın yanına gedər və onları haldan-hala salarlar. Bir təpədən o birinə... durmadan dolaşıdırarlar. Nəhayət səbəblərdən birini söyməyə başlayarlar...

Beləliklə də onlardan ixlası alaram. Onlar

bu halda etdikləri ibadəti ixləsiz edirlər... Amma bu halların fərqində olmazlar.

Bundan sonra İblis aldatdığı bir rahibin hekayəsini anlatmağa başladı və belə dedi:

- Bilmirsənmi, ya Məhəmməd! Rahib Barsisa düz yetmiş il ixləslə Allaha ibadət etdi. Bu ibadətlərin sonunda ona elə bir hal ehsan edilmişdi ki, dua etdiyi hər xəstə duasının bərəkəti ilə şəfa tapırdı.

Onu təqib etməyə başladım və yalnız bu-raxmadım... Zina etdi, qatil oldu. Ən sonda da küfrə düşdü. Bu, o kəsdir ki, Allah-Təala əziz kitabında onu belə anladır:

“... Şeytanın halı kimidir ki, o, insana:

“- Kafir ol” –dedi. Kafir olduğdan sonra ona belə dedi:

“- Mən səndən uzağam... Mən aləmlərin Rəbbi olan Allahdan qorxuram.” (əl-Həşr, 16)

* * *

Sonra şeytan bəzi pis xasiyyətlərdən bəhs etdi. Və onların hər birindən necə istifadə etdiyini danışdı...

YALAN:

Bilimirsənmi, ya Məhəmməd, yalan mənəndir və ilk dəfə yalan danışan mənəm? Kim yalan danışarsa, o mənim dostumdur. Yalandan and içən də mənim sevgilimdir. Bilmirsənmi, ya Məhəmməd, mən Adəmə və Həvvaya yalan yerə Allahın adına and içdim? **“Şübhəsiz ki, mən sizin yaxşılığınızı istəyirəm.”** (əl-Əraf, 21) –dedim. Yalandan and içmək könlümün əyləncəsidir.

QEYBƏT-ARAVURMA:

Qeybət və aravurma... Onlar da mənim meyvələrim və şənliliyimdir.

NİKAH ÜSTÜNƏ AND İÇMƏK:

Hər kim talaq üstünə and içərsə, günahkar olacağı böyük bir ehtimaldır. İstər bir dəfə olsun, istərsə də doğru bir şey üçün olsun.

Hər kim talaqı ağzına alarsa, ta həqiqət ortaya çıxana qədər xanımı ona haram olar. Onlar bu halda ikən qiyamətə qədər meydana gətirəcəkləri uşaqlar zinadan olmuş olar. Ağzılarına aldıkları o talaq sözündən ötrü hamısı cəhənnəmə girər.

NAMAZ:

Ya Məhəmməd, namazı tez-tez təxir edənə gəldikdə isə...

O, nə zaman namaz qılmağa qalxmaq istəsə mane olaram. Ona vəsvəsə verərəm. Deyərəm ki: “Hələ vaxta var. Sən də məşğulsan. Hələ ki, işini gör. Sonra qılarsan.” Bununla da o, namazını vaxtından sonra qılar... Bu səbəbə görə də qıldığı namaz üzünə çırpılar.

Əgər o adam mənə qalib gələrsə, yanına insan şeytanlarından birini yollayaram. Beləliklə də onu vaxtında namaz qılmaqdan kənarlaşdırar. Əgər bu fəndimə də qalib gələrsə, o zaman namazın içində vəsvəsə verməyə başlayaram. O, namazda ikən:

“- Sağa bax... sola bax...” –deyərdim. O da baxar. Belə etdiyi zaman üzünü sıgallayar, alnından öpərəm. Sonra ona “Sən əbədi yaramaz bir iş gördün.” –deyərdim və beləliklə onun xüsusunu pozaram. Ya Məhəmməd, sən də bildiyin kimi hər kim namazda sağa-sola çox baxarsa, Allah onun namazını qəbul etməz.

Bununla da ona məğlub olsam, təkbəşinə namaz qıldığı zaman yanına gedərəm. Ona namazını tez-tələsik qılmasını əmr edərəm. O da namazını tələsik qılmağa başlayar. Eynilə xoruzun dimdiyi ilə yerdən buğda dənləməsi kimi...

Ona bu işi gördürməyi bacarmasan, bu səfər camaatla namaz qılarkən yanına gedərəm. Başına bir cilov keçirərəm... Başını imamdan əvvəl rükudan və səcdədən qaldıraram... İmamdan əvvəl ruku və səcdə etdirərəm. O da belə etdiyi üçün qiyamət günü Allah onun başını eşşək başına çevirər.

O adam mənə bunda da qalib gələrsə, bu dəfə ona namazda barmaqlarını çılatmasını əmr edərəm. Beləcə o, məni zikr edənlərdən olar.

Bunda da ona məğlub olsam, təkrar yanına gedərəm. Namazda ikən burnuna üfürərəm. mən üfürdükdə o, əsnəməyə başlayar. Əgər bu əsnəmə əsnasında əli ilə ağzını tutmasa, içinə kiçik bir şeytan girər, dünya ehtirasını artırar.

Bundan sonra da o adam daima bizə itaət edər. Sözüümüzü dinləyər, dediklərimizi edər.

Allah-Təala hər birimizi şeytanın şərindən qorusun!

İLƏHİ ƏXLƏQLA ƏXLƏQLANMAQ

Səhabədən **Hakim bin Hizam** ﷺ Həzrət Xədicə anamızın qohumu idi. Səxavətli, şəfqətli, xeyirxah bir insan idi. Cahiliyyə dövründə qızlarını diri-diri basdırmaq istəyən atalardan onları pul verərək alır, həyatlarını xilas edir və himayəsinə götürürdü. Müsəlman olduqdan sonra bir gün Rəsulullah ﷺ -dən:

“- Ey Allahın Rəsulu, cahiliyyə dövründə bəzi xeyirxah işlər görmüşəm. Sədəqə vermək, kölə azad etmək, qohumlarla mehriban əlaqələr qurmaq kimi... Bunların əvəzində mənə savab varmı?” -deyə soruşdu.

Fəxri-Kainat ﷺ belə buyurdu:

“- *Sən elə əvvəllər etdiyin bu yaxşıqlar səbəbilə İslamla şərafləndin!*” (Buxari, Zəkat 24, Büyu 100, İtq 12, Ədəb 16; Müslim, İman 194-196)

Dinin qayəsi gözəl, incə ruhlu və daxili aləmini təmizləmiş insan yetişdirməkdir. Bu da Haqqa qulluğu idrakla mümkündür. İslama görə ideal insan Allah və Rəsulunun əxlaqla əxlaqlanmış olan kəsidir. Bu ideala çatmağın yolu isə mənəvi tərbiyə və təlimdən keçir.

Demək olar ki, gözəl əxlaq Allah qatında iman şərafətinə nail olmağın əvəzi sayıla biləcək qədər böyük qiymətə malikdir. Biz heç bir əvəz ödəmədən ilahi lütf və kərəm nəticəsində İslam nemətiylə şərafləndik. Buna görə imanımızın qarşılığını ödəmək üçün Rəbbimizin bu sonsuz lütfünə şükür edərək İslam əxlaqını şəxsiyyətimizlə ən zərif şəkildə təmsil etməliyik.

Allah-Təalanın insan oğluna bəxş etdiyi əxlaq onu digər varlıqlardan ayıran ən bariz vəsflərdəndir. Əxlaqi müvazinətini itirən bir insan əslində insanlıq vəsflərinə də vida etmiş sayılır. İnsanı insan edən xüsusi gözəl əxlaqla bəzənmək, insanlıqdan çıxaran və “bəl hum ədall: heyvanlardan daha aşağı” zillətə düşürənsə, əxlaqsızlıq bataqlığına batmaqdır.

Əxlaqsızlıq nəticəsində “insanlıq heyisiyyəti”ni tərk edən nankorlar necə ilahi əzab və intiqam təcəllilərinə məruz qalmışlar. Müxtəlif əxlaqsızlıqları sanki bir peşə halına gətirmiş olan Ad, Səhud və Lut qövmələri bunların ən bariz misallarıdır. Keçmişdə həlak edilmiş bu kimi qövmərdən günümüzə gəlib çatan bəzi insanların müasir cəmiyyətlərdə də var olduğunu görürük. Allah-Təala bunlara diqqət çəkərək ibrət almağımızı və mənəvi həlakə düşər olmaqdan uzaqlaşmağımızı istəməkdədir.

Elə isə ən mühüm insanlıq vəsfimiz olan

əxlaqımızı təkamül etdirəcək imanımızın zəifləməməsi üçün çalışmaq məcburiyyə-tindəyik.

Çünki dinin qayəsi gözəl, incə ruhlu və daxili aləmini təmizləmiş insan yetişdirməkdir. Bu da Haqqa qulluğu idrakla mümkündür. İslama görə ideal insan Allah və Rəsulunun əxlaqla əxlaqlanmış olan kəsidir. Bu ideala çatmağın yolu isə mənəvi tərbiyə və təlimdən keçir.

Digər tərəfdən ən çətin tərbiyə insan tərbiyəsidir. Çünki insanda digər varlıqlarda olmayan, tərbiyəyə möhtac bir nəfs və şiddətli bir mənlik (eqoizm) vardır. Şübhəsiz ki, bu hal insan oğlunun ilahi imtahana tabe olmasının bir nəticəsidir.

Buna görə də Allah-Təala bəşəriyyə-tə ən böyük insan tərbiyəçiləri olan peyğəmbərləri göndərmişdir. Peyğəmbərlər ən uca əxlaq nümunələri və tərbiyəçiləridirlər. Necə ki, **Həzrət Peyğəmbər** ﷺ:

“Mən başqa bir məqsədlə deyil, ancaq gözəl əxlaqı tamamlamaq üçün göndərildim.” (İmam Malik, Muvatta, Hüs-nül-Xulq, 8) –buyuraraq vəzifəsinin əsasını ifadə etmişdir.

Həzrət Peyğəmbərin əxlaqı Rəbbimiz-in qullarından istədiyi ən uca əxlaqın zir-və nümunəsidir. Bu həqiqəti Rəbbimiz : **“(Rəsulum!) Şübhəsiz ki sən, uca bir əxlaq üzrəsən”** (əl-Qələm, 4) ayeyi-kəriməsiylə bəyan etmişdir.

Rəsulullah ﷺ də: *“Məni Rəbbim tərbiyə etdi və tərbiyəmi çox gözəl qıldı”* (Süyuti, Camius-Sağir, I, 12) bəyanı ilə mübarək şəxsindəki uca əxlaqın **“ilahi əxlaq”** mən-bəyindən gəldiyinə işarə etmişdir.

Beləliklə “ilahi əxlaq”ın həqiqətinə va-qif olmağın ən gözəl yolu Məhəmmədi əxlaqı yaxından tanımaqdır. Onda fani olmağın ölçüsü nisbətində ilahi əxlaqın sirləri ayan olar. Allah-Təalaya ən çox ya-xınlaşanlar da Rəsuli-Əkrəm ﷺ-in izini gözəl əxlaqla təqib edənlərdir.

Həzrət Aişə ﷺ anamızdan Rəsulullah

ﷺ -in əxlaqı barədə soruşanlara:

“Onun əxlaqı Qurandır.” (Müslim, Mü-safirin, 139) buyuraraq Məhəmmədi əx-laqın nədən ibarət olduğunu xülasə etmiş-dir.

Həzrət Əbu Bəkr ﷺ da bizə belə təl-qin etmişdir:

“Allah-Təala Qurani-Kərimdə verəcəyi mükafatı əzabla birlikdə zikr etdi ki, bu vəsilə ilə qul ibadətə və gözəl əxlaqa riayət etsin, əzabdan uzaq olsun.”

Biz də könül feyzimizi ilahi əxlaq sər-gisi olan Qurani-Kərimin hikmət dər-slərindən və Quran əxlaqını yaşayaraq şərh və izah etmiş olan Allah Rəsulu ﷺ -in ru-haniyyətindən almalıyıq.

Allah dostu **Mövlana həzrətləri** necə də gözəl deyir:

“Qurani-Kərim peyğəmbərlərin hal və vəsfləridir. Oxuyub tətbiq edəcək olsan, özünü peyğəmbərlərlə, vəlilərlə görüşmüş kimi zənn et! Quran oxuduğun halda onun əmrlərinə tabe olmaz və Quran əxlaqını ya-şamazsan, peyğəmbərləri və vəliləri görmə-yin sənə nə faydası olar?.. Qurani-Kərimi ən yaxşı anlayanlar onu yaşayanlardır.”

Mömin olan kəs Quranın ehkamıyla amil, əxlaqla da kamil olduğu təqdirdə sanki ilahi əxlaqla əxlaqlanmış olar. Buna görə də Qurani-Kərimi mənasını təfəkkür edərək və ona qəlbini tam səmimi-yətlə açaraq tilavət etmək **əqlən** və **qəl-**

bən Quran iqlimində yaşamaq və davranışlarına Quran düsturlarını hakim etməkdir.

Bunun nəticəsində mömində mərhəmət, şəfqət, səxavət, əfvedicilik, sahib olduğu imkanları din qardaşıyla paylaşa bilər.

mək xislətiləri tərifəsiqmaz ləzzətə çevrilər.

QULU RƏBBİNƏ SEVDİRƏN XİSLƏTLƏR

İlahi əxlaq ilə əxlaqlanmaq hər şeydən əvvəl qəlbin Allah ilə bərabərliyinə bağlıdır. Bunun vasitəsi isə **məhəbbət**dir. Çünki insan “sevdiyi ilə bərabərdir.” buyurulmuşdur. Bu bərabərliyin bir mənası da xüsusiyyətlərin bərabərliyidir. Çünki məhəbbət sevnə ilə sevilənin xüsusiyyətlərindəki müştərəklikdən qaynaqlanır.

İnsanın cövhərində ilahi bir sirr vardır. O sirr Allah tərəfindən üfürülmüş olan ruhdur. Bir bəndə Allahın öz ruhundan üfürərək lütf etdiyi ruhunu ilahi gözəlliklərlə təchiz edə bilərsə, Allahın məhəbbətinə vəsilə olan ən gözəl müştərəklik gerçəkləşmiş olar. Məhz buna görə də Allahı sevən bir möminin hər hal və hərəkəti Onun əsma və sifətlərindən izlər daşıyır.

Onu da qeyd edək ki, ilahi əxlaq ilə

əxlaqlanmaqdan qəsdimiz Rəbbimizin qullarında görmək istədiyi əzəmət və Kibriya kimi cəlal sifətləriylə deyil, Onun qullarında görməkdən xoşnud olduğu şəfqət, mərhəmət, əfvedicilik, comərdlik kimi cəməli sifətləriylə əxlaqlanmaqdır.

Allah-Təala öz əsma və sifətlərinin əsərlərini gördüyü qulunu sevər. Məsələn, Allah-Təala “tək” olduğu üçün “tək”i, gözəl olduğu üçün gözəlliyi və gözəli, alim olduğu üçün alimləri, comərd olduğu üçün comərdliyi, güc-qüvvət sahibi olduğu üçün zəif möminlərə qanad gərən maddi və mənəvi cəhətdən güclü möminləri, vədindən dönməyən və əhdinə vəfa göstərən olduğu üçün vəfalı insanları, sadıq olduğu üçün dürüst davrananları sevər. Bu həqiqəti bütün cəməli isimlərə şamil etmək mümkündür.

Həmçinin bu hədisi-şəriflər Allahın məhəbbətinə nail olmağın ilahi əxlaqla əxlaqlanmaqdan keçdiyinə dair necə də gözəl nümunələrdir:

“Allah-Təala comərddir, ehsan sahibidir. Comərdliyi sevər. Həmçinin gözəl əxlaqı da sevər...” (Süyuti, əl-Cami, I, 60; Tirmizi, Ədəb, 41/2799)

“...Allah rəfiqdır (rifq sahibidir), rifqlə (yumşaqılıqla) rəftar etməyi sevər. Sərtliyə və digər şeylərə vermədiyi savabı rifqlə davrananlara verər.” (Müslim, Birr, 77)

Yenə bir dəfə **Rəsuli-Əkrəm** ﷺ:

“İlahi əxlaq”ın həqiqətinə vaqif olmağın ən gözəl yolu Məhəmmədi əxlaqı yaxından tanımaqdır. Onda fani olmağın ölçüsü nisbətində ilahi əxlaqın sirləri ayan olar. Allah-Təalaya ən çox yaxınlaşanlar da Rəsuli-Əkrəm ﷺ-in izini gözəl əxlaqla təqib edənlərdir.

“- Qəlbində zərrə qədər təkəbbür olan kimsə cənnətə girə bilməz.” -buyurmuşdu.

Bir səhabə:

“- Ya Rəsulallah! İnsan patlarının və ayaqqabısının gözəl olmasını sevər.” -dedi.

Həzrət Peyğəmbər ﷺ bunun təkəbbür olmadığını bildirərək:

“- **Allah gözəldir, gözəlliyi sevər. Təkəbbürsə lovğalanaraq (Allahın lütf etdiyi nemətləri nəfsindən bilərək) haqqı inkar və rədd etmək, bir də insanları xor görməkdir.**” -buyurmuşdur. (Müslim, İman, 147; Əhməd bin Hənbəl, Müsnəd, IV, 133)

Bir dəfə də Rəsulullah ﷺ əynində iza-
rı¹ olmadığı halda açıq bir ərazidə qüsl alan bir nəfəri gördü. Bu hal qarşısında minbərə çıxdı və belə buyurdu:

“- **Allah ﷻ çox həyalı və çox gizlidir. Buna görə həyanı və örtünməyi sevər. Elə isə hər hansı biriniz qüsl alacağı zaman örtünsün.**” (Əbu Davud, Hamməm, 1/4012)

Şeyx Sədi həzrətləri Gülüstan adlı əsərində ilahi əxlaq olan “həya” xüsusunda buyurur ki:

“Günahkar qullardan biri qəbul olunacağı ümidi ilə əllərini açıb dua edir. Lakin Allah-Təala onun duasını qəbul etmər. O qul bir də dua edir, Allah yenə qəbul etmər. Qul üçüncü dəfə əllərini açar, dua edib yalvarmağa başlayar. Bu səfər Allah-Təala buyurur ki:

«- Ey Mənim mələklərim, qulumun ısrarla etdiyi duasını qəbul etdim və istədiyini verdim. Çünki bir qulumun uzun-uzadı dua edib, inildəməsindən həya edə-rəm.»”

Şeyx Sədi bunu nəql etdiksən sonra deyir:

“Allahın lütf və kərəminə bax. Günaha girən quldur, lakin həya edən Allahdır.”

Həzrət Peyğəmbər ﷺ -in “örtünmə çağına çatmış gənc bir qızdan daha həyalı” olduğunu söylədən əxlaqının qaynağı şüb-

həsiz ki, bu ilahi əxlaqdır.

Ayeyi-kərimədə buyurulur:

“De: (Ey insanlar, istədiyinizi) edin. Allah, Onun Peyğəmbəri və möminlər əməllərinizi görəcəklər. Siz qeybi və aşkarı bilən Allahın hüzuruna qaytarılacaqsınız, O da sizə etdiklərinizi xəbər verəcəkdir!” (ət-Tövbə, 105)

Rəsulullah ﷺ də belə buyurmuşdur:

“*Həyatım sizin üçün qiymətlidir: Siz mənimlə danışsınız, mən də sizinlə! Vəfatım da sizin üçün xeyirlidir: Əməlləriniz mənə ərz olunar, xeyirli əməllərinizi gördüyüm zaman Allaha həmd edə-rəm; pis əməllərinizi gördükdə isə sizin üçün Allahdan məğfirət diləyərəm.*” (Hey-səmi, IX, 24)

Biz də Həzrət Məhəmmədin üm-məti olaraq etdiyimiz bütün əməllə-rin daima Allah tərəfindən görül-mək-də olduğunu və hətta Rəsulullah ﷺ -ə də ərz ediləcəyini unutmayıb, onların göz-lərinin qabağında edə bilməyəcəyimiz səhvləri etməkdən son dərəcə həya et-məli və bundan uzaq durmalıyıq. Çünki bu gün səhvlərdən çəkinmək insanı sa-bah məhşər günündə rəzil olmaqdan xilas edir.

KÖNLÜ İLAHI EŞQƏ GÜZGÜ ET...

Mövlana həzrətləri *Məsnəvisində* bir qissə nəql edir:

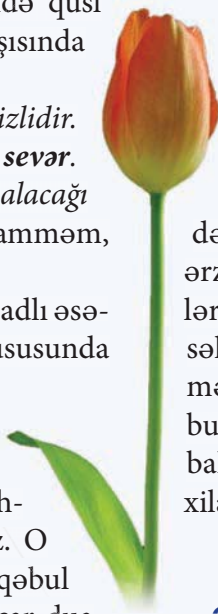
“**Həzrət Yusif** (عليه السلام)-ın yanına çox uzaq diyarlardan, onu çox sevən bir dostu gəlir.

Gözəlliyi ilə göz qamaşdıran Həzrət Yusif bir müddət onunla söhbət etdikdən sonra zarafat yana:

“Ey dost, de görək getdiyin diyarlardan bizə nə hədiyyə gətirdin?” -deyir.

Bu istək qarşısında qonaq əvvəlcə nə deyəcəyini bilmir. Sonra bu səmimi ifadə-ləri dilə gətirir:

“- *Sənə hədiyyə gətirmək üçün bu fani dünyada bir çox şeyə baxdım. Lakin heç*

birini gözüüm tutmadı. Heç biri sənə layiq deyildi. Bir qırıntı böyüklüyündəki qızıl parçasını bir qızıl yatağına və ya bir damlanı bir dənizə necə ərməğan gətirə bilərəm axı? Misir ölkəsinin anbarında sənin gözəlliyinə tay olacaq bir toxum varmı? Sənə gətiriləcək hədiyyə ancaq sənin gözəlliyinin bənzəri olmalıdır. Buna görə mən də çarəsiz qalaraq sənə könül nuru kimi tozsuz, ləkəsiz, parlaq bir güzgü gətirdim.

Ey günəş kimi göy üzünün nuru olan Yusif! Sənə könül nurundan bir güzgü gətirdim ki, ona baxdıqca öz gözəlliyini görüb heyran olasan. Onda gözəl üzünü gördükcə Rəbbinin səndəki cəməli təcəllilərini seyr edəsən və məni xatırlayasan.”

Sonra da qoltuğunun altından bir güzgü çıxardır və Həzrət Yusifə təqdim edir.”

Allah-Təala heç kimə və heç nəyə möhtac deyil. Kainatda elə bir gözəl və qiymətli şey yoxdur ki, Onun sonsuz xəzinələrində mövcud olmasın. Çünki O, bütün gözəlliklərin həqiqi xalığı və səbəbkarıdır. Bu səbəblə Onun uca dərgahına təqdim edilə biləcək ən məqbul hədiyyə masıva kirlərindən paklanaraq ilahi əxlaq təcəllilərinə məzhər olan, cilalanmış bir könül güzgüsüdür. Yəni Rəbbimizin nəzər saldıqda öz cəməli sifətlərini seyr edib razı qalacağı bir qəlbi-səlimdir. Haqqın gözəlliyinə güzgü ola biləcək qədər saf və parlaq bir qəlb Allaha təqdim olunacaq ən layiqli hədiyyədir. Elə Rəbbimizin bizi hüsuruna

Allah-Təalanın insan oğluna bəxş etdiyi əxlaq onu digər varlıqlardan ayıran ən bariz vəsflərdəndir. Əxlaqi müvazinətini itirən bir insan əslində insanlıq vəsflərinə də vida etmiş sayılır.

qəbul etməsi də ancaq “qəlbi-səlim” ilə mümkündür.

Bu həqiqət öz əksini ayeyi-kərimədə belə tapır:

“O gün ki, nə mal-dövlət, nə də övlad bir fayda verər! Ancaq qəlbi-səlim ilə Allahın hüsuruna gələn kimsədən başqa!” (əş-Şuəra, 88-89)

Həzrət Mövlana da nə gözəl buyurur:

“Varlığın güzgüsü nədir? Varlığın güzgüsü yoxluqdur. Ey Haqq aşiqi! Əgər axmaq deyilsənsə, Haqqın hüsuruna yoxluq apar. Mərifət kəsərdən vəhdətə köç edə bilmək və Haqqın rənginə boyana bilməkdir. Göylərdəki buludların, deryadakı suların öz rəngi yoxdur. Onları rəngdən-rəngə salan səmadakı günəşdir.

Sən də nəfsani arzulardan sıyrıl, yoxluğa, yəni heçliyə çat! Çünki hər bir ilahi təcəllinin kamalı heçliyə vasil olduqdan sonra başlar...”

Bilmək lazımdır ki, nəfsani mənəfəət və arzular ruhumuza səpilən zəhərlərdir. Hər biri ruhani həyatımıza vurulan zəncirlər kimidir. İlahi əxlaqa da ancaq bu nəfsani zəncirlər qoparıldıqdan sonra nail olmaq mümkündür.

Yəni Allahın məhəbbətinə, yaxınlığına və dostluğuna gedən yol yaşayışımızla ilahi əxlaqa **güzgü** ola bilməkdən keçir. Elə bir güzgü ki, ona baxan hər kəs orada nəfsani xəstəliklərə tutulmuş halları deyil, Haqqın cəməli isimlərinin təcəllilərini seyr etməlidir. Çünki günah buxarıyla buğlanmış və qaralmış qəlblərin ilahi əxlaqdan ala biləcəyi heç bir pay yoxdur.

Təsəvvüf böyüklərinin “Allahın əxlaqla əxlaqlanmaq” kimi ifadə etdikləri Haqda fani olmaq da belə bir təzkiyə və təsfiyədən, yəni mənəvi paklanmadan başqa heç nə deyil. Seyr-i süluk yolunda məhəbbət mürəqibəsinin həqiqəti də ancaq bu əlamətlə bilinir. Çünki mənəvi tərbiyə sistemi olan təsəvvüfdə vasitə məhəbbət,

nəticə isə “ədəb”dir. Təsəvvüf qəlbin səfaya, yəni mənəvi paklanmağa nail olmasının ifadəsidir.

Necə ki, **Əbu Bəkr əl-Kəttani**:

“Təsəvvüf əxlaqdır. Əxlaq etibarilə səndən üstün olan kəs səfa, yəni mənəvi təmizlik baxımından da üstündür.” –buyurmuşdur.

Əbu Hüseyn ən-Nuri də:

“Təsəvvüf nə şəkil, nə də bir elmdir. O, sadəcə gözəl əxlaqdan ibarətdir. Əgər şəkil olsaydı mücahidə ilə, elm olsaydı öyrənməklə təhsil edilərdi. Bu səbəblə sırf şəkil və elm məqsədə çatdırmaz. Təsəvvüf Haqqın əxlaqına bürünməkdir.” –buyurmuşdur.

HAQQ YOLÇULUĞU

Təsəvvüf iman, İslam və ehsan rəhbərliyində qət ediləcək bir Haqq yolçuluğudur. Bu yolçuluqda möminin vəzifəsi Allah-Təalanın əsma və sifətləri üzərində təfəkkür edərək onların zəruri qıldığı əxlaq ilə əxlaqlanmaqdır.

Bursəvi həzrətləri bunu necə də gözəl izah edir:

“Bilmiş ol ki, dini məqamlar üçdür: **İslam, iman və ehsan...**

Allahın isimlərini zikr etmək də üç cürdür: **İslam** məqamında **təəllüq**, **iman** məqamında **təxəllüq** və **ehsan** məqamında **təhəqqüq** ilə

İslam məqamında təəllüq ilə Allahın isimlərini zikr etmək; salikin bu adlardan hər

birinin əsərlərinin öz nəfsində, bədənində, bütün zərrələrində, bütün hal və hərəkətlərində görünməsini istəməsidir.

Bütün varlıqların zikr etdiyi adların hökm və əsərləri olduğunu görərək nemətlərə şükür etmək və bəlalara səbir etmək kimi hər əsərə lazımı qarşılığı verməsidir...

İman məqamında təxəllüq ilə bu adları zikr etmək; ruhun bu isimlərin mənə və həqiqətlərinə vaqif olması və “Allahın əxlaqla əxlaqlanın” (Münziri, Tərgib, IV, 18 5) buyruğu gərəyinə o adların hər biriylə əxlaqlanmaqla olur. Belə olduğu təqdirdə bu adlardan biriylə əxlaqlanan kəs o ismin güzgüsü olar. Yəni, o isimdən təcəlli edən hər şey bu adamdan da təcəlli edər...

Ehsan məqamında təhəqqüq ilə Allahın isimlərini zikr etməksə; təqva ilə və sahib olduğu, yaxud da daxilində zühur edən, sonradan kamillik möhürü vurulmuş bütün surət və mənələrdən sıyrılmaq və həqiqi səadət örtülərinə bürünməklə olur.” (Ruhul-Bəyan, VI, 440-441)

Yəni, ehsan duyğusu hər şeyin həqiqətinin və mütləq varlığın yalnız Allah olduğunu görüb, Allahdan başqa bütün varlıqların və hadisələrin izafi, keçici və kölgə hökmündə olduğunu idrakına varmaqdır. Daima Allahı görmüş kimi bir qulluq şüuruna sahib olmaq və bu haləti-ruhiyyəni qəlbə sabitləyərək şəxsiyyətin hakim və ayrılmaz bir ünsürü halına gətirərək yaşamaqdır. Bu da Allahda fani olan Haqq dostlarının karıdır.

HAQQ DOSTLUĞU

İlahi məhəbbət və dostluğu təmin edəcək bir əxlaqlanma nəticəsində “Haqq dostu” mərtəbəsinə çata bilmək hər bir möminin ən uca qayəsidir. Allah dostları təsəvvüf yolunda zahirini və batinini kamilləşdirmiş və qəlbi mərhələlər qət edərək davranış mükəmməlliyinə və “peyğəmbər varisliyi” şərəfinə çatmış bəxtiyarlardır. Onlar nəbəvi irşad və davranış

mükəmməlliyinin zamanlara yayılmış zirvələridir. Həmçinin onlar ilahi əxlaqın feli və konkret nümunələridir.

Allah dostları iman ilə mərifətullahı, təqva ilə də yüksək əxlaqa nail olduqları üçün ən çətin gündə belə hər cür qorxu və kədərdən uzaq olarlar. Çünki onlar ən üstün qüdrət sahibi olan Allahın dostluğuyla ən əmin himayəyə sığınmışlar və ilahi təminat altına girmişlər.

Necə ki, ayei-kərimələrdə buyrulur:

“Bilin ki, Allahın dostlarının heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm-qüssə görməzlər. O kəslər ki, iman gətirmiş və pis əməllərdən çəkinmişlər.” (Yunus, 62-63)

Bu ayələr “Allah ilə dostluq” nailiyyətinə məzhər olmağın şərtini **“iman və təqva”** olaraq xülasə edir.

İman: bütün batil və yanlış inanclardan təmizlənərək yeganə ilahın Allah olduğu həqiqətinə qəlbi doyumla nail olmaqdır.

Təqva isə: hər cür pis yollardan, nəfsani və heyvani bir yaşayışdan qurtularaq qəlbi bütünlüklə Allaha təslim etmək, həyatı ilahi gerçəklər işığında nizamlamaq və beləliklə **“ilahi əxlaq intizamına girmək”**dir.

Təsəvvüfçülərin hədəfi də bu həqiqətə çatmaqdır. Bu da Allah ilə qurulan qəlbi bir rabitəni ifadə edir. Bu rabitəni sağlam quran insan ilahi əxlaqla əxlaqlanaraq Rəbbin vəli quluna çevrilər. Artıq onda nəfsani ehtiraslar və təmayüllər yox olar. Eynilə çayın dənizə töküləndən sonra öz varlığını itirib dənizdə yox olması kimi, artıq yalnız Rəbbinin muradına müvafiq hal və davranışlar sərgiləməyə başlar. Hər şeyə Rəhmani bir nəzərlə baxar, Onunla eşidər, Onunla danışar, Onunla yaşar.

Bu halı aşağıdakı qüdsi hədis necə də gözəl izah edir:

“Hər kim Mənim vəli bir quluma düşmənçilik edərsə, Mən ona hər bəlanı elan edərdəm. Qulum ona fərz qıldığım şeylərdən daha sevimli heç nə ilə Mənə yaxınlaşa bilməz. Qulum

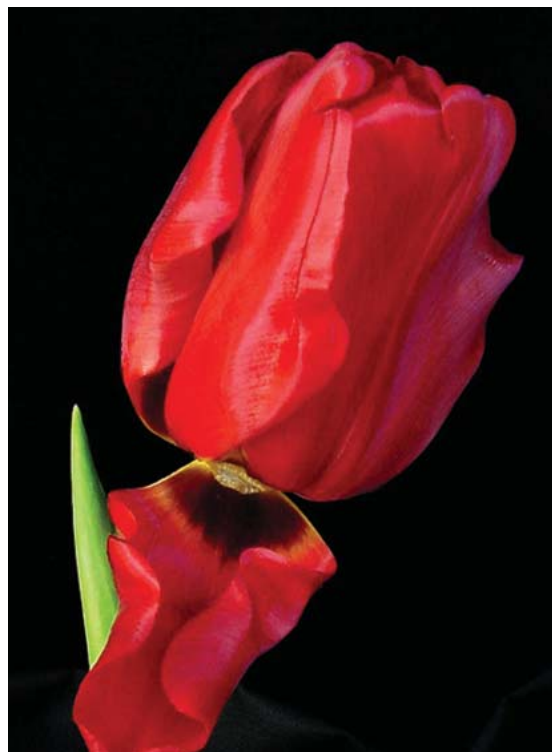
Mənə (fərzlərə əlavə olaraq) nafilə ibadətlərlə durmadan yaxınlaşarsa, nəhayət Mən onu sevərdəm. Qulumu sevdikdə də onun (sanki) eşidən qulağı, görən gözü, tutan əli, əql edən qəlbi və danışan dili olardım. Məndən nə istəsə mütləq verərdəm. Mənə sığınarsa qoruyardım.” (Buxari, Rıqaq, 38; Əhməd VI, 256; Heysəmi, II, 248)

Beləcə, zikri və fikri Allah olan bir möminin mərhəmət, səbir, səxavət və əfv edər bilmə kimi əxlaqi keyfiyyətlərdən məhrum qalması mümkün deyil. Çünki onların görməsi, düşünməsi və ifadəsi ilahi nurun cərəyanından ibarətdir.

Allah-Təala bu həqiqətlərdən pay alaraq könüllərimizi ilahi əxlaqın bərkətli bir meracı qılsın. Bütün məxluqata şəfqət, mərhəmət, lütf, əfv və gözəllik saça bilməyi hər birimizə nəsib etsin!..

Amin...

1. Beldən aşağısını örtmək üçün istifadə olunan örtü

MÜDRİKLƏRDƏN ÖYÜDLƏR

1. Südə də diqqətlə baxsan ləkə görərsən.
2. Zarafat həqiqətin yarısıdır.
3. Heyvanı buynuzundan, adamı sözündən tutarlar.
4. İlanın ayağı yoxdur, yalanın - kökü.
5. Dəli də nə qədər ki, dinmir - ağıllıdır.
6. Özünü öymə, özgəni əymə.
7. Xəzəlləri külək qarışdırar, insanları söz.
8. Ölkəni düşməninə qoru, sirrini yaltaqdan.
9. Qürbətdə sərvətdən qiymətli doğma eldir.
10. Ağıllı özünü qınayar, ağılsız özgəni.
11. Hirs düşməndir, ağıl dost.
12. Qurbəgasız göl olmaz, nöqsansız adam.
13. Qaçğan atın tərı qurumaz, ərköyünün göz yaşı.
14. İgıdın yaraşığı saqqaldır, sözün yaraşağı atalar sözü.
15. Ağıl köhnəlməyən geyimdir, bilik tükənməyən mədə.
16. Dost arxada tərıflər, düşmən üzdə.
17. Cavanlıq ötür - aşılmaz aşırım kimi, qocalıq gəlir-qazılmamış qəbir kimi.
18. Uşaq oynamaqdan yorulmaz, tənbel - yatmaqdan.
19. Xəsisin özü tox olar, gözü ac.
20. Zorla açılan gülün ətri olmaz.
21. Hamı vaxta baxır, vaxt heç kəsə baxmır.
22. Qulaq iki, ağız bir. İki eşit, bir danış.
23. Dünya nərdıvandı, biri qalxır, biri düşür.
24. Oğurluqla varlanmaq olsaydı, onda sıçan hamıdan dövlətli olardı.
25. Söz ilə iş arasında dağlar, dərələr durur.
26. Qış hardan bilsin ki, kasıbın odunu yoxdur.
27. Müdirin xahişi əmrdir.
28. Heyvan kəsilməyincə yağı görünməz, insan danışmayınca - ağılı.

HƏLƏ DƏ GƏLMƏDİMİ?

raq insan xarakterinin çoxşaxəli və mənəvi tərbiyəyə məruz qalma baxımından xam və qısqanc olan təbiətini heç də həmişə ram etmək mümkün olmamışdır. Məhz mənəvi tərbiyəyə girmə yolundakı azacıq əziyyətlər insanların nəfsi və onları daima izləyən şeytani xislətlər tərəfindən əlçatmaz və məşəqqətli bir məşguliyyət səviyyəsinə qaldırılaraq əbədi səadət yolunda çoxlarına əngəl olmuşdur. Həzrət Nuhun ümmətinə haqq dinini təbliğ edərkən qarşılaşdığı çətinliklər insan adlanan varlığın sözün həqiqi mənasında cəhalət və üsyan zindanından qurtuluşunun mürəkkəb bir çalışma olduğunu gözlərimiz önündə sargıləməkdədir.

“O dedi: Ey Rəbbim! Mən qövmümü gecə-gündüz (imana, haqq yola) dəvət etdim. Lakin dəvətim onların (imandan) qaçmalarını daha da artırmaqdan başqa bir şeyə yaramadı. Sənin onları bağışlamağın üçün mən nə zaman onları (imana) dəvət etdimsə onlar (dəvətimi eşitməsinlər deyə) barmaqlarını qulaqlarına tıxadılar, (məni görməsinlər deyə) libaslarına büründülər, (küfrlərində) israr edib durdular, təkəbbür göstərdilər.” (Nuh, 5-7)

Qeyd etmək yerinə düşər ki, insan kifayət qədər ölümdən sonra onu gözləyəcək əbədi həyatın keyfiyyəti haqqında xəbər alır və ya alma iqtidarındadır. Yaşadığımız həyatın hər bir anını məqsədyönlü şəkildə axirətə meylli istiqamətdə dəyərləndirmək əlbəttə ki, mənəvi tərbiyəmizin və mənəvi əhatə dairəmizin seçimindən qüvvətli bir şəkildə asılılıq təşkil etməkdədir.

Uca Allaha səmimi bir qulluq mədəniyyətinin daşıyıcıları olan İslam alimlərinin, Allah dostlarının əsrlərlə sönməyən, bəlkə də daha da tərəvətlənən qulluq və irşad hə-

Adəm övladının varlıq mahiyyətində mövcud olan və daima onların təfəkkürünü məşğul edən insani hisslərdən ən önəmlisi sözsüz ki, əhəmiyyətli dərəcədə bütövlüyümüzü tamamlayan mənəviyyatımızdır.

Mənəvi təməlin keyfiyyət göstəriciləri bəşəri inkişaf və nailiyyətlərə əsaslı ölçüdə təsir göstərən amillərdən biridir. Təsədüfi deyil ki, mübarək kitabımız Qurani-Kərimdə millət və xalqların başına gələn fəlakətlərin açıq şəkildə təsvir edilməsi həmin cəmiyyətlərdəki mənəvi durumun təhlükəli həddə varmasına işarə etməkdir. Mənəvi tərbiyənin daşıyıcıları tərəfindən təlimatlandırılmalarına baxmaya-

yatlarının, dövrünün qəflət pərdələri ilə örtünməsinə baxmayaraq ilahi vəhyə qarşı həssas olan könüllərdə rəğbət qazanması son dərəcə sevindirici bir haldır. Qəlblərdə ilahi tərbiyəyə qarşı səmimilik mühitinin yaranması, insan həyatını müstəsna bir qurtuluş müstəvisinə yönəldən ən sanballı dəstəkdir. Çünki bununla əzəli qulluq əhdinin girovu olan insan, onu əbədi səadət yurduunun sakini edəcək ən çətin və ən məsuliyyətli bir imtahanndan - dünya imtahanından üzüağ çıxmaq ehtimalını əldə etmiş olur. Təbii ki, Rəsulullahın sünnəsini həm bədəni, həm də qəlbi və ruhu ilə yaşayaraq və yaşadaraq. Əlbəttə ki, onu yaşamış və yaşamaqda davam edən Allah dostlarının mübarək həyatlarının, ibadətlərinin və ədəblərinin rənginə boyanaraq!

Yusif Həmədani həzrətlərini əsrinin imamı olaraq gören Fəridüddin Əttar həzrətləri özünün məşhur Təzkirətül-Övliya əsərini yazma səbəbini anladırkən bunları söyləmişdir:

Bir dəfə Yusif Həmədani həzrətləridən: "Zamanlar keçsə və saleh qullar üzlərinə pərdə çəkib köçərlərsə onda salamat qalmaq üçün nə edək?" – deyə soruşulduqda bu cavabı vermişdir: "Onların sözlərindən hər gün bir parça oxuyun!" Yusif Həmədani həzrətlərinin bu təlimatı həmin əsərin yazılma səbəbinə çevrilmişdi. (Fəridüddin Attar Təzkiyətül Övliya s.48)

Allaha qarşı misilsiz bir qulluq həyəcanını könüllərində daşımaq və əhli olanlara həyatları boyunca bu mərifəti əmanət etmələri bu gözəl insanları bəşəriyyətə tanıdan məqamlardandır. Abdulqadir Ceylani həzrətləri də mənəviyyət ərərlərinin fəzilət dolu həyatlarını belə anlatmaqdadır:

"Haqlarında danışılan böyükler daima iç aləmlərinə nəzarət etməkdədirlər. Zahiriləri isə Uca Allahın tərbiyəsindədir. Allah dəyərli kitabında yaxşı qullarının dilindən belə bu yurmaqdadır:

"Mənim sahibim kitabı endirən Allahdır. Salehləri istiqamətləndirən də Odur!" (əl-Əraf, 196)

Bu böyüklerin hər gün elmləri artar, anlaşıqları yüksələr, nurları çoxalar. Bu halları ilə onlar sevdikləri və itaətində olduqları Uca Allaha davamlı olaraq yaxınlıq əldə etməkdədirlər. Onlar dünya həyatında ikən itaət yolu ilə ehsan sahibləri olmuşlar. Onların dərcələrini Allah Qurani-Kərimdə belə bildirməkdədir:

"Şübhəsiz ki, müttəqilər (axirətdə) cənnət bağlarında və çayların kənarında, haqq məclisində Qadir hökmdarın (Allahın) hüzzurunda olacaqlar." (əl-Qəmər, 54-55)

Uca Allah onlara nemət vermiş, əmin-amanlıq ehsan etmişdir. Bunlar əmr ediləni yerinə yetirməkdən başqa: qəlblərini də təmizləmiş və Allahdan qeyrisi üçün əməl etməyi də tərk etmişlər. Bunun üçün də Allah-Təala onları o biri aləmdə artıqlamasıyla mükafata layiq görmüşdür. Bu ehsanların başında isə Uca Allahın üzünü davamlı olaraq görmək vardır." (A.Ceylani "Günyetüt Talibin" s.312-313)

Yaşadığımız aləmin özünəxas rəngarəngliyi və cazibə sahəsi mövcuddur. Hər bir məkanın və hər bir məqamın da insan xarakterində müəyyən müddətə və yaxud ömrü boyu silinməyəcək iz buraxmaq xüsusiyyəti vardır. Yaranışı ilə əbədilik yolunun yolçusuna çevrilən insan övladı üçün bütün fitnə və bəlalardan bir mənəvi sipər və mənəvi dayaq rolunu oynaya biləcək mübarək məkanları isə barmaqla saymaq mümkündür. Bu mübarək məkanlardan biri də heç şübhəsiz ki, qardaş Türkiyə Cümhuriyyətində qərar tutmaqdadır. Daha doğrusu İstanbul şəhərindədir, daha yaxını İkitelli məhəlləsindədir, daha maraqlısı burada yerləşən Erkam mətbəəsindədir, daha dəqiqi mətbəənin yardımçı otaqlarının birində yerləşən Allah dostlarının irşad və feyz nuruna bürünmüş qiymətsiz əlyazmalarıdır. Dünyada hər şeydən daha dəyərli və daha əziz olan bu əlyazmaların mənə iqlimindən sanki Uca Allahın möminlərə yönəlmiş bu çağırışı duyulmaqdadır:

"İman gətirənlərin qəlblərinin Allahın zikri və Haqdan nazil olan (Quran) üçün yumşalması vaxtı gəlib çatmadımı?" (əl-Hədid-16)

MÜSİBƏTLƏRİN ƏN BÖYÜYÜ

Açılan hər səhərlə birlikdə yeni bir imtahana başlayan insan bu imtahana müvəffəqiyyətlə vermək üçün səy göstərməlidir. Dəyişən hadisələr qarşısında ruhun səsinə qulaq vermək yerinə, özünü gündəlik həyatın axışına buraxanlar bir müddət sonra özlərini uçurumun kənarında görsələr heç təəccüb etməsinlər. Çünki məcrasından çıxan sel bəndini vurub dağıtdığı və qarşısına çıxan hər şeyi darmadağın etdiyi kimi, nəzarətsiz yaşanan ömür də insanı fəlakətə sürükləyər. Yaşadığı ömrü kamil

bir bələdçinin göstərdiyi istiqamətdə inamla davam etdirən insan qarşısındakı hədəfə çatar.

Uca Allah hər dövrdə insanları doğru istiqamətdə arxasınca aparacaq peyğəmbərlər göndərmişdir. Bu peyğəmbərlər ümmətlərinə bələdçilik edərək, öz arıncı gedən insanları “darus-salam / səadət yurdu” olan cənnətə aparar. Son Peyğəmbər və kamil bələdçi olan Həzrət Məhəmməd Mustafa (s.ə.s) də ümmətinə qarşı bəslədiyi sonsuz sevgi və rəhməti səbəbilə möminləri hər vasitə ilə xəbərdar edərək insan həyatında meydana gələn mənfi dəyişikliklərə diqqəti yönəldərək bəşəriyyəti uçurumdan xilas etmək üçün bütün ömrünü bu yolda fəda etmişdir. İnsanın əbədi həyatını qaraldan və onu uçuruma sürükləyən mənfilikləri bizə xəbər verən Sevimli Peyğəmbərimiz öz halını belə dilə gətirir: “Mənim misalım, ancaq bu adamın halına oxşayır ki, o, qövminə gələrək belə demişdir:

“-Ey qövüm! Mən burada iki gözümle ordu gördüm. Onlar məni soyub taladılar. Mən qaçdım, indi sizə xəbər verirəm. Görürsünüz mən bir xəbərdar ediciyəm, sizi sabah başınıza gələcək müsibətlərlə

“Bizim üzərimizə düşən vəzifə Həzrət Peyğəmbərin tövsiyələrinə qulaq asmaq və onun nurlu yolunu təqib etməkdir. O, bizim xoşbəxtliyimiz və qurtuluşumuz üçün çalışmış, danışmış, öyüdlər vermişdir. Bunları həyatında əks etdirən insan dünyada xoşbəxt olduğu kimi, axirətdə də səadət içində olacaqdır.

qorxuduram. Dərhal xilas olub qaçmağa çalışın!” Bu xəbəri eşidən bir qrup ona itaət edər, bütün gecə boyu vüqar və ləyaqətlə yol gedər və qaçıb canlarını qurtararlar. Qövmündən bəzilər də onu yalanlayar və yerlərindən tərpənməzlər. Bunun müqabilində səhər tezdən qəfil hücum edən quldurlar onları soyub-talayar və həlak edərək köklərini kəsərlər. Məhz bu, mənə itaət edən və mənim gətirdiyimə tabe olan kimsə ilə, mənə asi olan və mənim gətirdiyim haqqı yalanlayan kimsənin halıdır.” (Buxari, Etisam, 2; Müslim, Fəzail, 16)

Bizim üzərimizə düşən vəzifə Həzrət Peyğəmbərin tövsiyələrinə qulaq asmaq və onun nurlu yolunu təqib etməkdir. O, bizim xoşbəxtliyimiz və qurtuluşumuz üçün çalışmış, danışmış, öyüdlər vermişdir. Bunları həyatında əks etdirən insan dünyada xoşbəxt olduğu kimi, axirətdə də səadət içində olacaqdır. Onun tövsiyə etdiyi imana sahib olmaq, “gözümün nuru” dediyi namazı vaxtlı-vaxtında qılmaq, “pislikləri əmr edən” nəfsimizlə mübarizə aparmaq, təvazökar olmaq, israfdan uzaq durmaq, xeyirxahlıq etmək, cömərd olmaq, qonaqpərvər olmaq əbədi səadətimizin əsasını təşkil edir.

Peyğəmbərimiz buyurmuşdur ki:

“Dünya axirətin tarlasıdır.” Dinin əmr və tövsiyələrinə məhəl qoymadan səhlənkər davrananlar yadda saxlasınlar ki, Allah-Təala bizi başıboş buraxmamışdır. Dünyaya gəliş məqsədimiz həm özümüzü tanımaq, həm də Rəbbimizə qulluq etməkdir. O Rəbbimizə ki, bizə görə göz, eşidən qulaq, yeriyan ayaq, düşünən ağıl, dərk edən qəlb vermişdir. Bizə bir stəkan su verənə təşəkkür etmək necə alicənablıq sayılırsa, bu qədər nemətləri verən Allaha təşəkkür edərək ibadət etmək, namaz qılmaq və Allahın bizə əmanət olaraq verdiyi vücudumuza və övladlarımıza sahib çıxmaq da insanlıq borcumuzdur.

“Hamınız çobansınız və hamınız güddüklərinizdən məsulsunuz.” hədisi-şərifə bizə özümüzü və sahib olduqlarımızı Peyğəmbərimizin əmanət etdiyi iki şeylə: “Qurani-Kərimə və Əhli-beytə sarılmaq”la qorumağa dəvət edir. Mənəvi uçurumdan qurtuluş da məhz bu zaman mümkündür.

GİZLİDİR

Qışda bahar, baharda qış,
Səldə, suda od gizlidir.
Ağ buludda yamyaşıl ot,
Yaşıl otda süd gizlidir.

Nədir bu dərd, nədir bu qəm ?
Gah bilirəm, gah bilmirəm.
Hər sevincdə bir dərd, ələm,
Hər dərdə umud gizlidir.

Vardan-yoxa bu düvrədə,
Küllü gürdüm bir zərrədə.
Bir damcıda, bir qətrədə
Bu boyda vücud gizlidir.

Hər gürüşdən bir intizar,
Hər sevincdən bir qəm doğar,
Hər sükutda bir haray var,
Harayda sükut gizlidir.

Hər hakimin məhkumu var,
Hər cükənin hücumu var.
Hər cütdə təkin tumu var,
Hər təkdə bir cüt gizlidir.

Gerzəyi var hər yalanın,
Gen yolu var hər dalanın.
Min bütə səcdə qılanın
Qəbində bir büt gizlidir.

Bəxtiyar vahabzadə

AZƏRBAYCANLI MÜTƏFƏKKİR SUFİ

Bakıda Xəlilullahın sarayında yaşamış alim və mütəfəkkir, Xəlvətiliyin Yaxın və Orta Şərqdə ən böyük təmsilçisi olan Seyyid Yəhya Şirvaninin doğum tarixi haqqında tarixi mənbələrdə məlumat verilməsə də, dövrün şərtləri, onun tələbə və müəllimlərinin yaşadığı zamanı nəzərə aldıqda təxminən 1410-cu ildə anadan olduğunu söyləmək mümkündür. Yəhya Şirvaninin doğum tarixi haqqındakı məlumatların azlığı, həmçinin onun uşaqlığının da necə keçdiyini müəyyənləşdirməyi çətinləşdirir. Əsl adı Yəhya ibn Bəhaüddindir. Seyid nəslindən olub, soyu Hz. Peyğəmbərə (s. ə.s) qədər gedib çıxır. Yəhya Şirvani İmam Museyi-Kazımın nəvələrindəndir. Tarixçi Sara Aşurbəylinin verdiyi məlumata görə

tam adı Seyid Yəhya ibn Seyid Bəhaüddin əş-Şirvani əş-Şamaxi əl-Bakuvidir. Xəlvətiyyə təriqətinin inkişaf etməsində göstərdiyi böyük xidmətə görə ona təriqətin “piri-sani”si (ikinci piri) ləqəbi verilmişdir. İkinci ləqəbi isə mənbələrdə II Pir Seyyidul - Taifətil - Xəlvətiyyə əş-Şeyx Seyid Cəlaləddin Yəhya ibn əs-Seyid Bəhaəddin əş-Şirvani əl-Bakuvidir.

O, Şirvanşahlar dövlətinin mərkəzi olan Şamaxıda, sonra da Bakıda Şah Xəlilullahın sarayında yaşamışdır. Xəlvətiliyin ikinci qurucusu olan Yəhya Şirvani bir təsəvvüf alimi kimi Orta Şərqlərin mühüm şəxsiyyətlərindən biri olmuşdur. Onun Bakıda qurduğu ilahiyyat-fəlsəfə məktəbinin Bərdədə, Təbrizdə və digər bölgələrdə şöbələri vardı. Beləcə, bu mütəfəkkirin dü-

şüncələri demək olar ki, bütün vilayətin ərazisində hakim olmuş, insanlara hikmət və irfan saçan müqəddəs ocağa çevrilmişdir. Bakıda mənəvi söhbət dərslərinə qısa müddətdə minlərlə tələbə gəlməyə başlamışdı.

Şirvaninin ailəsi Şamaxının zəngin ailələrindən biri idi. Atası Bəhaəddin onun dini təhsil almasına qarşı olmuşdur. Yəhya Şirvani Şamaxıda anadan olmuş və Təbrizdə yaşamışdır. Başqa bir çox yerlərə səyahət etməsi onun həm müəllimlərinin, həm də tələbələrini sayının artmasına səbəb olmuşdur. Qısa müddət ərzində Azərbaycanın hər yerindən onun yanına minlərlə tələbələr gəlməyə başlamışdır. Bu tələbələrdən bəziləri onun yanında qalmış, bəziləri elm öyrəndikdən sonra öz vətənlərinə qayıtmışlar. Beləcə, Şirvaninin mənsub olduğu Xəlvətlik həm Osmanlının müxtəlif bölgələrində, həm İranda, həm də Azərbaycanda sürətlə yayılmağa başlamışdır. Şirvaninin ən yaxın tələbələri (xəlifələri) bunlar olmuşdur:

Pir Şükrullah. Şirvani öldükdən sonra onun postnişini olmuşdu.

Şeyx Ələddin ər-Rumi. Yəhya Şirvaninin əmri ilə xəlifə kimi Ruma irşad etmək üçün göndərilmişdir.

Şeyx Həbib Qaramani. Seyid Yəhyanın əmri ilə Ruma xidmət üçün göndərilmişdir.

Şeyx Pir Məhəmməd Ərzincani. Ərzincan xalqını irşad etmək üçün icazət almışdır.

Dədə Ömər Rövşəni. Seyid Yəhyadan icazət aldıqdan sonra Gəncə, Bərdə və Qarabağda Xəlvətiliyi yaymışdır.

Əli Xəlvəti. Fateh Sultan Mehmed dövründə İstanbulda xidmət etmişdir.

Həbib Ömər Xəlvəti. Yəhya Şirvaninin yanında “əqaid şərh” oxumuş, Aydın, Qaraman və Anadolunun digər vilayətlərində irşadla məşğul olmuşdur.

Çələbi Xəlifə. Seyid Yəhya ilə görüş-

mək istəmiş, səfər əsnasında onun vəfat etdiyini öyrənmiş, geri qayıdıb Piri həzrətlərinə xidmət etmiş və icazət aldıqdan sonra Ruma gedib dərvişlik etmişdir.

Kiçik yaşlardan etibarən dərin ədəb və güclü zəkaya sahib olan Şirvaninin əsərlərini öz ana dili olan türk dili ilə yanaşı ərəb və fars dillərində yazması bu dilləri nə qədər dərinləndirən bildiyini də göstərir. Xüsusilə təsəvvüf, təfsir və hədis sahəsindəki əsərləri elminin genişliyindən xəbər verir. Demək olar ki, bütün ömrünü elmə həsr etmiş Şirvani öz dövrünün mötəbər elm adamlarından biri olmuşdur. Ağqoyunlu

Kiçik yaşlardan etibarən dərin ədəb və güclü zəkaya sahib olan Şirvaninin əsərlərini öz ana dili olan türk dili ilə yanaşı ərəb və fars dillərində yazması bu dilləri nə qədər dərinləndirən bildiyini də göstərir. Xüsusilə təsəvvüf, təfsir və hədis sahəsindəki əsərləri elminin genişliyindən xəbər verir.

və Şirvanşahlar sarayında yüksək vəzifələr tutması bu fikri təsdiqləyir. Azərbaycanın böyük maarifçisi Abbasqulu Ağa Bakıxanov onun haqqında belə deyirdi: “Seyid Yəhya Bakuvi VIII əsrdə (hicri) bu diyarın böyük din müəllimi idi. Onun adı bir çox gizli elmlərdə məşhurdur.” (Sara Aşurbəyli, Şirvanşahlar Dövləti, Azərnəşr, Bakı, 1997, s. 408.)

Yəhya Şirvaninin doğumu kimi, ölümü haqqındakı məlumatlar da ziddiyyətli deyil. Bəzi Osmanlı müəllifləri onun ölüm tarixinin 1457, bəziləri də 1463 olduğunu qeyd etmişlər. Qəbri Bakıda, İçərişəhərdədir.

TƏHRİF EDİLMİŞ ADƏTLƏR, YAXUD MƏNƏVİ TƏXRİBAT

Hər bir xalqın, hər bir millətin əxlaqi keyfiyyətləri, dünyagörüşü və düşüncə tərzı bu və ya digər adətlərdə cəmlənərək əsrlərdən-əslərə keçmiş, günümüzə gəlib çatmışdır. Bu adətlərdə bir çox milli dəyərlər daşılaşaraq toxunulmazlıq qazanmışdır. **“Adətlər xalqın, millətin şəxsiyyət vəsiqəsi, diplomatik pasportudur.”** Adətlər millətin dünyaya çıxışı, digər millətlərdən seçilməsidir.

Adətlər əsrlər üzərində qurulan mənəvi körpülərdir.

Adətlər insan yığınını xalq edəndir.

Adətlər milli geyimlərdən tutmuş nəsildən-nəslə keçən əxlaq normaları, görüşlər və zövqlərdir.

Müasir dünyamızın insanların təxminən

90%-i öz milli geyimlərindən əl çəkərək modern geyimlərə üstünlük verir və bu da təbii-
dir. Lakin elə xalqlar, elə millətlər var ki, zamanla ayaqlaşaraq modern geyinsələr də yenə hansısa bir milli geyim atributuna, geyim ünsürünə sadıq qalaraq milli geyim adətlərini az da olsa qorumağa nail olublar. Bu baxımdan özbəklərin milli geyim ünsürü kimi araqçıdan istifadəsi təqdirəlayiqdir.

Milli geyimlərdən imtina hardasa milli fəlakətin başlanğıcı, ilk pilləsidir. Müasir geyimlərdəki aşırı açıq-saçıqlıq əxlaq normalarını zədələyir, abır-həyanın itməsinə səbəb olur. Orta yaşlı insanların isə bu açıq-saçıqlığa dəb adıyla meyil etməsi sözün əsl mənasında milli dəyərlərin itirilməsidir.

Bir haşiyə: Təxminən 3-4 il bundan əvvəl qardaşım və bacım uşaqlarının əhatəsində oturub ordan-burdan söhbət edirdik. Söz geyimlərdən düşdü. Bacım qızı İlhamə birdən dedi ki, qərıbədir, nənə 40-50 yaşlarında örpək örtürdü və bu örpəklə daha mülayim, həlim bir az da mərhəməanə görünürdü.

Mən isə cavabında: İndi örpəkli, kələğayı-lı nənələri 50-60 yaşlı şalvarlı nənələr əvəz edib...

Görəsən ölkədə şalvarlı və örpəkli nənələrin statistikasını aparılsa hansı daha çox olar?

Örpək, kələğayı, şalvarla bağlı yazını bitirib indi də keçək papağa.

“Papağı isti soyuqdan ötrü qoymurlar” –deyib babalar.

Bir də **“Papaq namus üçündür”** –deyiblər.

Necə dəyərlər aranı, dağı dolanıb örpəkdən, şalvardan danışib papaqdan söz açmağımın da məqsədi var. Artıq az qala 25 ildir ki, hər il martda bir fikir məni düşünməyə məcbur edir. Hər il axırıncı çərşənbə gecəsi qapılara atılan papaqlara baxanda və papaqların içinə qoz-fındıq qoyulanda yadıma yuxarıdakı atalar sözü düşür. Və acı-acı əlavə edirəm: “Papaq həm də qapılara atılmaq və qoz-fındıq yığmaq üçünmüş sən demə.”

Çox maraqlıdır ki, milli dəyərlərdən, əxlaqi normalardan ağız dolusu danışan ziyalılarımız, alimlərimiz nədənsə bu “papaqatma” mərasiminə göz yumur, bunu milli adət kimi qələmə verirlər.

Əslində isə Novruz şənliklərinin tərkib hissəsi kimi göstərilən “papaqatma” olmayıb və ola da bilməzdi. Çünki “papaq namus üçündür”.

Novruzun kobud şəkildə bilərəkdən təhriş edilmiş bu adəti ilkin mərhələdə imkanlı şəxslərin, kasıb ailələrə yardımın kim tərəfindən verildiyini bildirməmək, yardım alanı utandırmamaq məqsədi ilə evlərin bacasından iplə salladığı bayram payı idi. Daha sonra bu, bir uşaq əyləncəsinə çevrilmiş və “Kosa-Kosa”, “qulaq falı”, “yumurta döyüşdürmək” kimi bayramın tərkib hissəsi olmuşdur.

Xalq adət-ənənələrinə hörmətlə yanaşan, onu qorumağa çalışan, xalq məişətinə, folkloruna yaxından bələd olan ustad Şəhriyar “Heydərbabaya salam” poemasında belə yazır:

*“Bayram idi, gecəqışu oxurdu
Adaxlı qız bəy corabın toxurdu.*

Hər kəs şalın bir bacadan soxurdu

Ay nə gözəl qaydadı şal sallamaq,

Bəy şalına bayramlığın bağlamaq...”

... Novruz bayramı, ilaxır çərşənbə və “Papaqatma”...

1920-ci ildə rus-bolşevik işğalından sonra Azərbaycanda qoyulmuş qadağalardan biri də Novruz bayramı ilə bağlı idi. Bu qadağalar bir məqsəd daşıyırdı. Xalqın keçmişlə bağlı əlaqələrini kəsmək, ona kimliyini unutturmaq.

Bu qadağadan təxminən yarım əsr sonra görkəmli alim, ictimai xadim və əsil Türk-Azər olan Şıxəli Qurbanov 1967-ci ildə böyük çətinliklə də olsa Novruzun milli bayram kimi keçirilməsinə nail oldu. Həmin dövrdə Novruz bayramı ilə əlaqədar tarixi mənbələrə əsaslanan, yaddaşlara həkk olunaraq günümüzə çatan bayram adətləriylə bağlı elmi məqalə

və televiziya verilişlərində səməni cücərtmək, yumurta döyüşdürmək, Novruz xonçalarından bəhs edilsə də papaq atmaqdan bir kəlmə də danışılmırdı.

1967-ci ildə Ş. Qurbanovun faciəli və müəmmalı ölümündən sonra 1968-ci ildə Novruza ikinci dəfə qadağa qoyuldu. Və bu qadağa da 20 il çəkdi.

1988-ci ildə Novruz bayramı yenidən dövlət səviyyəsində keçirildi və həmin il keçirilən bayram şənliklərində qapılara ilk dəfə papaq atıldı. Bu, o vaxta təsadüf edirdi ki, Ermənistandakı soydaşlarımız öz dedə-baba torpaqlarından qovulurdu. Zəngəzurdan ilk qaçqın dəstələri bizə pənah gətirdi. Qız-gəlinlərin namusuna təcavüz olunur, qəbirlər yerlə-yeksan edilirdi.

1988-ci ilin Novruzunda papaqların qapılara atılması bir təsadüf, yoxsa təxribat idi?

Bəlkə o yaz qapılara atılan həmin papaqlar Xocalının, Şuşanın faciəsinin əsasını qoydu. Yüzlərlə qız-gəlini erməni əsirliklərinə sürüklədi. Ermənilərin qabağında “Daşını çors” oynamağa məcbur etdi?

Atılan o papaqlarla bərabər milli qeyrətimiz, namusumuz da qapılara atıldı. Qapılara atılan papaqlar xalqı ələbaxan öyrətdi.

Atılan o papaqlarla bərabər milli qeyrətimiz, namusumuz da qapılara atıldı. Qapılara atılan papaqlar xalqı ələbaxan öyrətdi.

Müxtəlif beynəlxalq təşkilatlardan alınan mənsəyi bilinməyən məhsulları yeyə-yeyə böyüyən bir nəsil yarandı.

Əgər bayraq bir millətin atributudursa, papaq da kişinin, kişiliyin atributudur.

Bayrağın təhqir edilməsi, ayaqlar altına atılması millətin təhqir olunması, alçaldılmasıdır, papağın da yerə atılması kişinin təhqir olunması, alçaldılması deməkdir. 1988-ci ildən sonra millətin papağı yerə vuruldu. Papağı qapılar ağzında boş qaldı həm həqiqi, həm də məcazi mənada.

Boş qalan papaqların ardınca evlər, kəndlər boşaldı...

Bu yazını yazanda qəflətən yadıma “Dəli Kür” filmindəki iki epizod düşdü.

Birinci epizod:

Bayrağın təhqir edilməsi, ayaqlar altına atılması millətin təhqir olunması, alçaldılmasıdır, papağın da yerə atılması kişinin təhqir olunması, alçaldılması deməkdir.

Novruz bayramında uşaqlarla yumurta döyüşdürən Səttarxan adlı bir uşaq kəndə gəlmiş A.C. Çernyayevski ilə yumurta döyüşdürər-kən mərc gəlir: “Urus, əgər mən udsam, o başındakını mənə verərsən.” Çernyayevski tə-rəddüd etmədən uşağın təklifini qəbul edir.

İkinci epizod:

Allahyar öz adamları ilə birlikdə Cahandar ağanın gəldiyi evi (rus Əhmədin evini) gülləyə tutur. Atışmada atılan bir güllə Cahandar ağa-nın papağını başından yerə salır. Cahandar ağa tütəngi yerə qoyur, papağını qaldırır, tozunu çırpıb yenidən başına qoyur. Atışma təzədən qızıdır.

Ən kritik məqamda belə Cahandar ağa pa-pağının yerə düşməsi ilə bəzişmır. Təhlükəyə baxmadan papağı yerdən qaldırır.

Ancaq Mərəzədə böyüyən Çernyayevski Azərbaycan dilini yaxşı bilməsinə, xalqın adətlərinə azdan-çoxdan bələd olmasına bax-mayaraq şlyapasını uduzmaqdan qorxmur. Çünki papaq ona isti-soyuqdan qorunmaq üçün lazımdır. Cahandar ağaya gəldikdə isə “papaq namus üçündür”. Eşidirsinizmi, papaq İlahır çərşənbədə qapılara atılıb qoz-fındıq qoymaq üçün deyil. Qaldırın papağı ayaqlar altından. Onu layiq olduğu yerə qoyun.

Sonda bir neçə kəlmə də axır zamanlarda xalq içərisində geniş yayılmış və heç bir əsası, kökü olmayan bir “inanc” haqqında yazmaq is-təyirəm.

Artıq uzun illərdir ki, may ayında Azər-baycanda toyların sayı həddən artıq azalıb. Demək olar ki, bir-iki istisnanı çıxmaq şərtiylə heç olmur. Bunu isə heç cür izahı olmayan, şərh qeyri-mümkün bir sözlə ifadə edirlər: “May boş aydır.” Qəribədir, görəsən, boş ay necə olur? Bəs toyların keçirildiyi 11 ay necə və nə ilə doludur.

100 ilə yaxındır ki, mən-fur qonşularımız hər ilin

Artıq uzun illərdir ki, may ayında Azərbaycanda toyların sayı həddən artıq azalıb. Demək olar ki, bir-iki istisnanı çıxmaq şərtiylə heç olmur. Bunu isə heç cür izahı olmayan, şərh qeyri-mümkün bir sözlə ifadə edirlər: “May boş aydır.” Qəribədir, görəsən, boş ay necə olur? Bəs toyların keçirildiyi 11 ay necə və nə ilə doludur.

aprel ayının 24-nü uydurma soyqırım kimi qeyd edirlər. Tarixdə olmayan bir soyqırım uyduraraq siyasi divident qazanmaq, özlərinin olmayan torpaqlara sahiblənmək istəyirlər.

1930-cu ilin ortalarında Bakıda yaşayan ermənilər Azərbaycan Kommunist Partiyası-nın ovaxtkı I katibi M.C. Bağirovun olmayan “soyqırım”da guya öldürülən ermənilərin xatirəsini yad etmək üçün aprelin son ongün-lüyündən başlayaraq may ayı daxil olmaqla toy şənliklərinin qadağan edilməsi razılığını almağa çalışırlar. M.C. Bağirovdan rədd ca-vabı alan ermənilər bundan sonra da sakit dayanmamış, müxtəlif yollarla öz istək-lərini bizə “boş ay” adı ilə qəbul etdirə bilmişlər.

Və bu gün necə deyərler özümüz də bilmədən, düşünmədən, istəmədən erməni soyqırımını qəbul edirik bəlkə də.

Xanımlar və cənablar! Örpək və kəlağay-lara, papaqlara öz əvvəlki statusunu qaytar-maq vaxtıdır.

Ağalar, gəlin papağımızı qoyaq qabağımıza və bir az fikirləşək:

Nə vaxta qədər papaqlar başla yox, qoz-fındıqla dolacaq? Nə vaxta qədər papaqlar boş qalacaq, mayımız boş sayılacaq? Məncə fikir-ləşməyə dəyər.

PAPAĞA SATAŞANIN AQIBƏTİ

Təxminən yüz il bundan əvvəl, yay aylarının birində səhər obaşdan kiçik bir kənddən iki atlı yola düşdülər. Atlıların ikisi də bir evdən idi: ata və oğul. Seyid Həsən kişi el-oba içində böyük hörməti olan bir adam idi. Həmişə səliqə-sahmanlı geyinirdi. İndi də el arasına çıxacaqdı deyə təzəcə aldığı qaragül dərisindən tikilmiş gümüşü papağını da başına qoymuşdu. Oğlu Fərzalı da atını atası ilə yanaşı sürürdü. Atı tez-tez özünü qabağa atdığına görə hörmətsizlik olmasın deyə arabir cilovunu dartaraq geri çəkirdi. Günəş çıxdığı zaman atlılar Gəyən düzündə İncə bulağına çatdılar. Atlar özlərini suya yetirib içmək istəsələr də zorla onları sudan ayırmalı oldular. Yubanmaq istəmirdilər. Ona görə yola düzəldilər. Günbatana doğru getdikləri üçün özlərinin və atlarının kölgəsi bir neçə metr qabağa uzanırdı. Həkəri çayına çatdılar. Çayın dayaz səmtini tapıb atları suya saldılar. Çayın suyu çox olduğu üçün ayaqları islandı.

Sarıyataq yoxuşunu çıxıb Yazı düzünə qalxdılar. Günorta olmuşdu. Atlar öz kölgələrini tapdalaya-tapdalaya Gorusa doğru irəliləyirdi. Yol uzun, yaylaq uzaq olduğu üçün ata-oğul arasında bir-birindən maraqlı söhbətlər gedirdi. Yazı düzünü keçib Gorusa çathaçatda oğul atadan soruşdu:

- Ata, ermənilər haqqında deyilən bu qədər xoşagəlməz sözlər doğrudurmu? Ürəkləri xıltlı, gözləri başqalarının yaxşılığını görməyən və işləri düşəndə qorxaq it kimi quyuq bulayandırırlar?.. Ata diqqətlə qulaq asdıqdan sonra dilləndi:

- Oğlum, od olmasa tüstü çıxmaz. Görünür bu millətin yaxşısından çox pisi var. Burda söhbəti kəsdilər. Gorusu keçib ətrafında heç bir kənd-kəsək olmayan, kiçik təpəcik və kolluq yerə çatıb dayandılar. Seyid Həsən dedi: "Oğlum, uzun yol gəldik. Bir az dincələk, həm də çörək yeyərik." Atadan düşdülər. Atların cilovlarını qabaq ayaqlarına bağlayıb oturdular. Süfrə açıb yemək yemək istəyirdilər ki, bir erməni söyüş söyə-söyə onlara yaxınlaşdı və "Bu atları burda niyə otarırsınız?" -dedi. Oğul yerindən qalxıb cavabını vermək istəsə də atası işarə edərək onu sakitləşdirdi. Erməni süfrəyə dəvət etdilər. O isə əlindəki ağaca söykənib baxırdı. Hadisənin davamını oğlanın ağzından eşidək:

Qəflətən erməni bir göz qırpımında atamın başındakı papağı götürüb qaçdı. Yerimdən dik atıldım. Bu zaman mən də söyə-söyə ardınca götürüldüm. Gördüm xeyli aralaşib. Qorxdum ki, çata bilmərəm, el içində də rüsvay olarıq. Axı kşinin başında papaqla çıxıb, papaqsız qayıtması böyük biabırçılıq olardı. Qaç-qaç çiynimdən asılmış tufəngi götürüb nişan aldım. Atəş açsam da dayanmadı, qaçıb gözdən itdi. Gülləmin ona dəydiyindən əmin idim. Çox uzağa gedə bilməzdi. Ətrafı axtarmağa başladım. Birdən gördüm ki, ayaq üstə, iki sal daşının arasına pərçimlənib. Səsi-səmiri də çıxmırdı. Çiyindən tutub özümə tərəf çəkdim. Papaqla birlikdə yerə sərilirdi. Papağı əlindən alıb tez atamın yanına gəldim. Süfrəni yığışdırıb, atlara mindik və yola düşdük.

Yol boyu heç birimiz danışmırdı. Bir müddət getdikdən sonra atam dedi: "Oğlum, gördünmü, Gorusun o başında etdiyimiz söhbətin nəticəsi bu başında təsdiqini tapdı." Hər ikimiz oradan uzaqlaşmağa çalışaraq atları çapmağa başladıq.

Artıq atlıların kölgəsi gün çıxan səmtə düşür və get-gedə gözdən itirdi...

İBRƏTLƏR

Öldürücü zəhərdən daha təsirlidir

Uzun yoldan gələn bir nəfər alim olan dostunu ziyarətə getdi. Yanına çatanda:

- Mən bura Allahın sənə ehsan etdiyi elmdən faydalanmaq üçün gəldim, -dedi və bu sualları verdi:

- Göylərdən daha ağır olan nədir?
- Yerdən daha geniş olan nədir?
- Dənizdən daha dərin nədir?
- Atəşdən daha yandırıcı olan nədir?
- Zəmhərirdən daha soyuq nə var?
- Yetimdən daha zəif kimdir və ya ən öldürücü zəhərdən təsirli olan nədir?

Alim verilən sualları belə cavablandırdı:

- Təmiz və namuslu adama atılan iftira, göylərdən ağırdır.
- Haqq yerdən genişdir.
- Qənaətkar qəlb dənizdən daha dərinidir.
- İnsandakı ehtiras atəşdən daha yandırıcıdır.
- İnsanın möhtac olduğunu əldə edə bilməməsi zəmhərirdən daha soyuqdur.
- Söz gəzdirenin sirləri açılanda o, yetimdən daha pərişan olur.
- Başqaları haqda daşımaq ən öldürücü zəhərdən daha təsirli bir zəhərdir.

Əfv edə-edə əfv edilmək

Vaxtilə bir ölkədə gözəl əxlaqlı bir adam yaşayırdı. Pis xasiyyətli olanlar ilə də gözəl keçinər, onlar haqqında dedi-qodu etməzdi. Vaxt gəldi hər fani kimi o gözəl adam da vəfat etdi. Bir müddət sonra insanlar onu yuxuda görməyə başladı. Hər kəs ondan:

“- Halın necədir? O dünyada sənə nə etdilər?” -deyə soruşurdu.

BİR ÖKÜZ UĞRUNDA
Oğulunun oxuması üçün tövləsindəki bütün inəkləri satan bir kəndli, onun bir şey öyrənə bilmədiyini görüncə:
- Mən nə bədbəxt adamam, deyə deyindir. Bir öküz uğrunda nə inəklər fəda etdim.

Gəncliyin şəri

Bir gün Hz. Ömər (r.a) bir gəncə baxıb bunları söylədi:

- Ey Gənc! Əgər üç şeydən özünü qoruya bilsən, gəncliyin şərinə özünü qorumuş olarsan. Bunlar: Dilin şərinə, ədəb yerinin şərinə və mədənin şərinə qorunmaqdır.

GÖZƏL İNSANLAR

Səhabələrdən biri Hz. Əbu Bəkrin yanına gələrək:

- Çox günahkarım, -deyir. Mənim üçün dua edərsinizmi?

Hz. Əbu Bəkr (r.a):

- Ya Rəbbi, bir günahkar başqa bir günahkardan dua istəyir. Sən hər ikisini də əfv et! -deyə dua edir.

Gözəl adamsa bu ibrətli cavabı verir:

“- Həyatımda başqaları ilə necə rəftar etdimsə, mənimlə də elə rəftar etdilər!”

HIKMƏTLƏR

Şeytanın yardımçıları

Həsəd edən kəs beş yolla Rəbbinə qarşı gəlmiş olar:

1. Özündən başqasında nemət görsə, onu qısqanlıqla qarşılayar.
2. Qismətindən küsər. Bununla da sanki Rəbbinə belə deyər: “Filankəsə niyə bu qisməti verdin?”
3. Allahın verdiklərində xəsislik edər. Halbuki, Allah dilədiyinə verər.
4. Allahın vəli qulunu alçaltmaq istəyər.
5. Nemət sahibinin rüsvay olmasını, əlindəki nemətlərin əlindən getməsinə istəyər.

İnsanı müsibətlər və çilələr kamilləşdirir

Pakistanlı dahi mütəfəkkir və elm xadimi Məhəmməd İqbal ideal və kamil insanı tərif edərkən onun çilələrlə yığılan, dərd və iztirablardan heç bir zaman şikayət etməyən, əksinə “dərdini sevən insan” olduğunu ifadə edir. İqbal ideal və kamil insanın ancaq dərdlər və iztirablar içində formalaşa biləcəyinə, müsibət və çilələr içində yetişəcəyinə inanırdı. Bu xüsusda bəhs etdiyi bu hekayə olduqca diqqətçəkicidir:

“Bir ceyran başqa bir ceyrana halından şikayət edir:

“Artıq mən bu ovçuların şərindən bezdim. Ovalıqlarda pusqu qurub gecə-gündüz biz ahuların izindədirlər. Bizi öldürmək üçün fürsət axtarırlar. Bu qədər səksəkə içində yaşamaqdan cana doymuşam artıq. Buna görə də artıq ömrümün geri qalan hissəsini Həramda yaşayacağam. Məkkədə ovçuların ovlanması qadağandır. Orda yatıb-durar, istədiyim kimi rahatlıqla otlayaram. Artıq ovçu dərdindən qurtulmaq istəyirəm!..”

Bunlara qulaq asan təcrübəli və dünyagörmüş başqa bir ceyran da belə cavab verir:

“Ey dostum! Yaşamaq istəyirsənsə təhlükə içində yaşa! Özünü daima bülöv daşına vur, xammaddəsi təmiz olan qılıncdan daha kəskin yaşa. Təhlükə qüdrəti imtahan edər. Yəni təhlükələr, çilələr və müsibətlər sənə şəxsiyyətini, xarakterini və imanını imtahan edər. Cism və canın nələrə qadir olduğunu o çilələr bildirər.”

XOŞBƏXTLİK
Tolstoydan “necə xoşbəxt olursunuz?”
deyə soruşduqda bu cavabı verir:
- Sahib olduğum şeylərə sevinərək, sahib
olmadıklarımı isə heç düşünməyərək.

HAQLIYA HAQQINI VERMƏMƏK-ZÜLM

Zülm deyildikdə bir çox insanın ağına sadəcə əziyyət, işgəncə və s. gəlir. Halbuki zülm çox geniş sahəni əhatə edir. Bəzən insanlar fərqi olmadan da zülm etmiş olurlar. İslami ədəbiyyatda zülm “bir şeyi layiq olduğu yerdən məhrum edərək başqa bir yerə qoymaq” şəklində tərif olunur. Zülmün ziddi ədalətdir, o da “hər şeyi yerli-yerində etmək, yerinə qoymaq” mənasına gəlir.

Yəni zülm haqq edənin haqqını verməmək, haqsız haqq etmədiyi bir şeyi verməkdir. Allahın qoyduğu sərhədi, həddi keçmək, təyin etdiyi sərhədin xaricinə çıxmaqdır. Yəni, haqq edənin haqqını Haqqın müəyyənləşdirdiyi şəkildə, haqq etdiyi qədər verməmək, haqsız haqq etmədiyi bir şeyi verməkdir. Zülm, haqqı tərk etmək deməkdir.

Quranda “zülm” əziyyət, işgəncə və haqsızlıq mənaları ilə yanaşı, əsasən haqdan sapma və həddi aşma mənalarında işlənmişdir:

“Allahın hədlərindən kənara çıxanlar, əlbəttə, zalımlardır.” (əl-Bəqərə, 229)

“Allahın qadağalarını işləyərək insanlar öz (nəfs)lərinə zülm edirlər.” (əl-Bəqərə, 35, 131)

Quranın üzərində ən çox durduğu mövzulardan olan zülmü alimlər üç növə ayırırlar:

1- İnsanın Allaha qarşı işlədiyi zülm. Bu, şirk və küfrdür: **“İman gətirib imanlarını zülmə qatışdırmayanlar əmin-amanlıqdadırlar. Haqq yola yönəlmişlər də onlardır!”** (əl-Ənam, 82) ayəsi nazil olduqda, bu ayənin ifadə etdiyi imana zülm qarışdırma məsələsi səhabələri təşvişə saldı və onlar “Hənsimiz özümüzə zülm etmədik ki?” -dedilər: Bu vaxt Allah-Təala: **“Şübhəsiz ki, şirk böyük bir zülmüdür”** (Loğman, 31/13) ayəsini endirdi. Beləliklə Ənam surəsinin 82-ci ayəsində keçən zülmədən məqsədin şirk olduğu anlaşıldı (İbn Kəsir, Təfsirul-Quranil-Əzim, Beyrut 1969, II,153).

2- İnsanlar arasındakı zülm. Bu da insanların öz həmcinslərinə qarşı işlədikləri günah və haqsızlıqlardır. İnsan haqlarının pozulması, təbiətin dağıdılması, insanların məhkəmələrdə, iş yerlərində, başqa yerlərdə haqlarını ala bilməmələri, adam öldürmək, oğurluq etmək və s. zülmün bu növünə daxildir.

Həz. Məhəmməd (s.ə.s) insanın insana zülm etməsini qadağan etmiş və İslam di-

nində zülmə yer olmadığını bildirmişdir: *“Məzlumun duasından qorxun. Çünkü onunla Allah arasında pərdə yoxdur”* (Buxari, Cihad, 180). Heç təsadüfi deyil ki, Rəsulullah (s.ə.s) vida xütbəsində də tez-tez zülmədən uzaq durmağı əmr etmişdir.

3- Zülmün bir növü də insanın öz-özünə zülm etməsidir:

“Biz hər bir peyğəmbəri, ancaq ona Allahın iznilə itaət olunsun deyər göndərdik. Onlar (münafıqlar) özlərinə zülm etdikləri zaman dərhal sənin yanına gəlib Allahdan bağışlanmaq diləsəydilər və Peyğəmbər də onlar üçün əfv istəsəydi, əlbəttə, Allahın tövbələri qəbul edən, mərhəmətli olduğunu bilərdilər.” (ən-Nisa, 64)

Zülmün bu üç növünü Hz. Peyğəmbər belə izah edir: *“Zülm üç cürdür. Bir zülm var ki, Allah onu əfv etməz. Bir zülm var ki, Allah onu əfv edər. Bir zülm də var ki, Allah onun mütləq hesabını soruşar. Allahın əfv etmədiyi zülm şirkdir. Çünkü Allah “şirk böyük bir zülmüdür” (Loğman, 13) buyurmuşdur. Allahın əfv edəcəyi zülm; qulların öz nəfslərinə qarşı etdikləri zülmüdür. Rəbləri ilə öz aralarındakı işlərdə (əmrə itaət və qadağalara riayət məsələsində) etdikləri xətalardır. Allahın mütləq hesaba çəkəcəyi zülm isə qulların bir-birlərinə qarşı haqsızlıqlarıdır. Allah bunların hesabını soruşar və zalımları cəzalandırır”* (Hədislərlə Quran Təfsiri, İbn Kəsir, I/508)

Hz. Əli (r.a.) sadəcə zalımın deyil, məzlumun da hesaba çəkiləcəyini söyləyərək belə buyurur: *“Zülmün iki əsas ünsürü vardır. Birisi zalım, digəri də məzlumdur. Zalım zülm etdiyi üçün, məzlum da zülmə razı olduğu üçün hesaba çəkilər.”*

Quran isə Allahın zalımları sevməməklə kifayətlənmədiyini, eyni zamanda onları lənətlədiyini bildirir:

“Allaha iftira yaxandan daha zalım kim ola bilər? Onlar Allahın hüzuruna gətirilər, şahidlər belə deyirlər: “Bunlar Rəbləri bərəsində yalan söyləyənlərdir!” bilin ki, zalımlar Allahın lənətinə gələcəklər!” (Hud, 18)

DÜNYA QƏFİL İŞIQLANSA

Qəfil gün doğsa bir gecə,
Dunya dünya işıqlansa;
Şəhər-şəhər, küçə-küçə,
Otaq-otaq işıqlansa,
Görərik kimlərin əli
kimlərin cibindən çıxır.
Kimlər əyilə-əyilə
kimlərin evindən çıxır.

Qəfil gün doğsa bir gecə,
Min-min gizli günah görsək,
Üstünü ortə bilməsə,
Bu dünyanı çılpaq görsək,
Başımıza hava gələr,
ağımız çasır bəlkə də.
Hamı birdən baş götürüb
dünyadan qaçar bəlkə də.

Bu dünyada bəs kim qalar,
Kim böyüdər uşaqları?!
...Nə yaxşı ki, bu dünyamız
Yavaş-yavaş işıqlanır...

Ramiz Rövsən

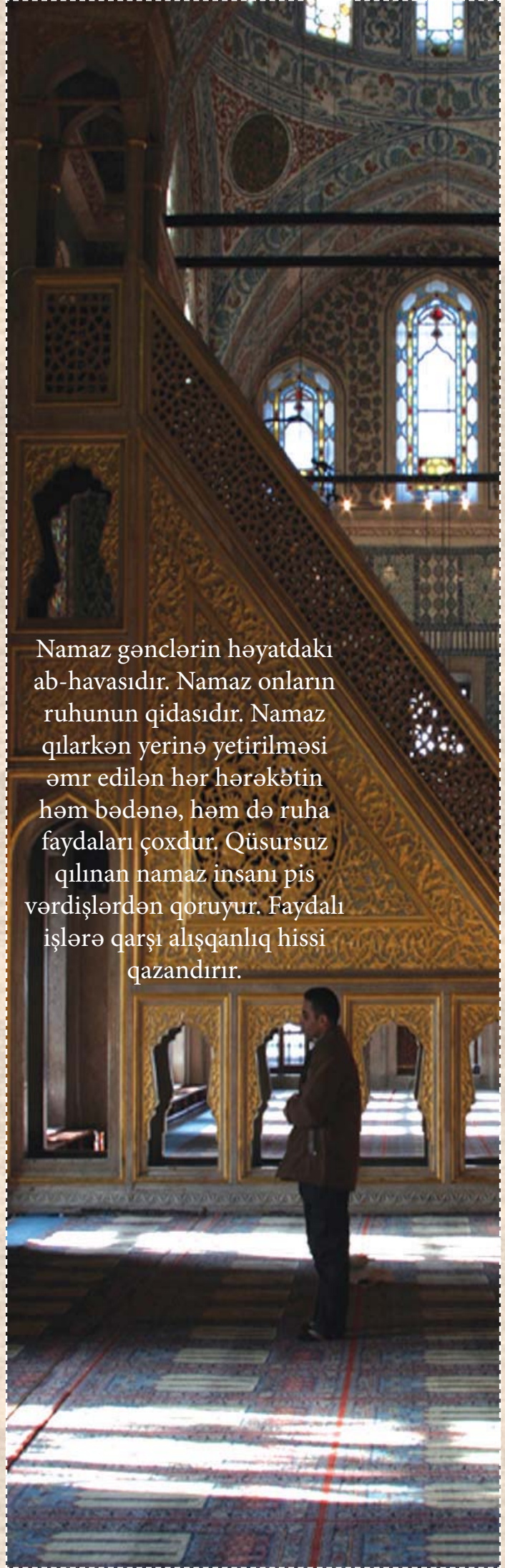
GƏLİN SÖZ VERƏK, BU GÜNDƏN ETİBARƏN NAMAZA BAŞLAYAQ!

Arabir özümüzdə kənardan, daha doğrusu, başqasının gözü ilə baxmağa çalışıram. Həqiqətən də, biz kənardan fərqli görünməyə çalışmalıyıq. Mövlananın “xam-dım; bişdim, yandım” sözündən özümüzdə nə qədər pay götürürük görəsən? Əslində yanmaq nədir, bilmirik. Əslində ərimək nədir bilmirik. Buna görə də qəlbimizdən keçən sızıltılarla təsəlli tapırıq. Buna görə də qəlbimizdən keçən giziltilərlə təsəlli tapırıq. Nifrətimizi qəlbimizdə, sevgimizi başqa yerdə axtarıq. Kədərimizi qəlbimizdə, sevincimizi başqa yerdə axtarıq. Ruhumuzu işıqla yoğuracağımız yerdə, zülmətlə yoğururuq. Ruhun da, qəlbin də, bədənin də sevincinin ən yaxınlığımızda olduğunu görə bilmirik. Görə bilsək, sevinəcəyimiz və səadət tapacağımız əməli başqa dəyərlərdə axtarmırıq onsuz da!

Həyatın ən böyük xoşbəxtliyi Allahın ən yaxınında hissedildiyi vaxtdır sizcə də. Bu mənada, insanın ən xoşbəxt anı namazdakı halıdır. Həyatı mənalandıran, şəxsiyyəti gücləndirən gerçək xoşbəxtlik hər şeyin əslini mənalandıran Haqda axtarılmalıdır. Əslində burada əsas məqsəd Rəbbimizin “var” olduğunu və bizimlə bərabər olduğunu “yaxından” hiss etməkdir.

Hər namaz Rəbbimizin gözəlliyini hiss etdiyimiz bir merac halıdır. Varlığa tövhid nəzəriylə, yəni kainatı və bütün aləmləri əhatə edən Uca Kəlamın baxışı ilə baxa bilmək, içində yaşadığımız aləmdə sonsuz gözəlliyi görmək mənasına gəlir ki, bu da tövhidin ən gözəl meyvəsidir.

Namaz gənclərin həyatdakı ab-havasıdır. Namaz onların ruhunun qidasıdır. Namaz qılarkən yerinə yetirilməsi əmr edilən hər hərəkətin həm bədənə, həm də ruha faydaları çoxdur. Qüsursuz qılınan namaz insanı pis vərdislərdən qoruyur. Faydalı işlərə qarşı alışqanlıq hissi qazandırır.

Namazdan danışarkən çox vaxt xitabımız gənclərə olur. Gəncləri namazdan uzaq görəndə çalışıram ki, hansısa yolla onlara əlimdəm gələn köməyi göstərim, onları ən xoşbəxt “xəbər”dən məhrum edərək gözüyaşlı qoymayım. Onlara anlatmaq istəyirəm ki, namaz gənclərin həyatdakı ab-havasıdır. Namaz onların ruhunun qidasıdır. Namaz qılarkən yerinə yetirilməsi əmr edilən hər hərəkətin həm bədənə, həm də ruha faydaları çoxdur. Qüsursuz qılınan namaz insanı pis vərdislərdən qoruyur. Faydalı işlərə qarşı alışqanlıq hissi qazandırır. Ən bəsitindən götürsək, namaz üçün alınan dəstəmaz insanın bədən baxımından təmiz olmasına xidmət etdiyi üçün evinin, otağının, yatağının, paltarının təmiz tutulmasını öyrədir. Gündəlik həyatla əlaqələndirsək, namaz, insanı “dissiplinli bir həyata” alışdırır. Namazın qazandığı bu alışqanlıq insanın bütün işlərində hakim ünsür olmasına və bu şəkildə uğurların artmasına səbəb olur.

Soruşa bilərsiniz ki, necə?

Səhər tezdən namaza duran müsəlman işinə erkən başlayar, gün boyu Allahı xatırlayaraq əmrlərinə tabe olmağa çalışar və Rəbbinə olan bu bağlılığı, onu zərərli işlərdən çəkindirər. O gününün sonunda da namazını qılaraq yatanda, “o gün”ün həyat mühasibəsini edər. Beləliklə də nizam-intizamlı və tədbirli bir həyatı olur.

Bir də bu namaz camaat şəklində qılınmış isə namaz qılanların qəlblərini bir-birinə bağlayar, aralarındakı məhəbbəti artırar, hər vaxtda bir-birlərinə qardaş olduqlarını xatırladar. Camaatdakı kiçiklər böyüklərə hörmət göstərir, böyüklər də onlara mərhəmətlə yanaşar. Sağlam inanc adına yerinə yetirəcəyimiz çox şey var əslində. Bizim laqeydliliklə qıldığımız namaz adı namaz da olsa, əslində “şekli namaz”dır; babamızdan, nənəmizdən, dədəmizdən gördüyümüz namazdır. Allah Quranda, “Namazı iqamə edin!”-deyir. “Ayağa qaldır namazı, hər şeyi ilə (mövcudiyyəti, fərqliliyi) hiss edilsin o namaz!” deyir.

Namaza “Allahu Əkbər” ilə başlamaq və “təsbihat” ilə bitirmək....

Namazda “Allahu Əkbər” deyərək məracının qapısını açan mömin, mənəvi yolçuluğa başlayar. Mənəvi sərxoşluq içindəki bədəni, qiyamda bir sütun kimi durar. Qiyam halındakı mömin kainatdakı bütün dağların, təpələrin “qiyam” savabını qazanar. Çünki ruh daşımayan varlıqların Allahı zikir etmələri qiyam halındadır.

Bu halından doymamış kimi, təsbihatla o hayqırışı yenidən səsləndirmək, duada bir dəfə daha duymaq, Allahdan nə isə əldə etmək, özünü parçalayırcasına istəməkdir namazı meraca döndürən. Namazda oxuduğumuz kəlmələrdən xəbərimiz yoxdursa, o kəlmələrə qarşı hörmətsizlik etmiş olarıq. Allahın hüsurunda durduğumuzdan şübhəmizmi var ki, Ona hörmətsizlik edək? Allahın hüsurunda durarkən gəflətlə o kəlmələri söyləmək ilk başda Allaha qarşı, sonra da kiramən katibinə qarşı ayıbdır. İnsanın bu halı ilə inkişaf etməsi mümkün deyil. Biz heç cürə inkişafa meyilli olmuruk təəssüf ki. Bu, qıldığımız namazın rəngindən, sədasından, ona gelişimizin ədasından, onu həyatımızın birinci məsələsi sayıb-saymamamızdan görülür.

Gənclərimiz əksəriyyətlə zamanənin problemlərindən, dolanısq çətinliyindən şikayətlənir. Bilmirlər ki, insanın Rəbbindən gələn təcəlliləri ovlama vaxtı, səccadədəki namaz anıdır. Namazı olmayanın bərzəx ələmi qaranlıqdır, onu aydınladacaq olan namazdır. Buna görə, gələn, 1 ay Allaha tam bir şəkildə inanaraq, onu yaddan çıxartmağa söz verərək namaz qılaq, görək Allah o həyəcanı qəlbimizə verdikdən sonra geri alırmı?! Allah bir insanın qəlbinə “inşirah – genişlik, rahatlıq” vermişsə, o, Rəbbindən bir nur üzrədir; həmişə qabağını aydınlıq görür, açıq görür, geniş görür. Namaza olan eşqi ilə ruhu da yenilənər, fikri də, özü də, sözü də. Bir də ki, Allah buyurmayıbmı ki, ancaq səbir və namazla məndən kömək istəyin!

VƏFA

Yaşı bir xeyli irəliləmiş adam o səhər evindən çıxmış, gedəcəyi yerə tərəf addımlayırdı... Küçənin tinini dönürdü ki, sürətlə gələn bir velosiped ona dəydi. Sarsıntı ilə yerə yığıldı... Ətrafdakılar dərhal hadisə yerinə toplaşdılar və yaşlı adamı yaxınlıqdakı xəstəxanaya apardılar. Xəstəxanada həkimlər ilk tibbi yardım göstərdilər. Bir az özünə gələn adam dərhal ayağa qalxdı və oradan getmək istədiyini bildirdi. Onun bu təlaşlı halı diqqəti cəlb edirdi... Həkimlər ona hər hansı bir daxili qanaxma, sınıq, çıxıq olub-olmadığını müayinə etmək üçün rentgendən keçməyin vacib olduğunu bildirdilər. Ancaq qoca: "Xeyr! İstəmirəm, mən təcili getməliyəm, hətta gecikmişəm!" -deyirdi. Bunun müqabilində oradakılar maraqla: "Əmican, hara tələsirsən?" -deyə soruşdular. Qoca: "Həyat yoldaşım səhər yeməyi yeyəcəkdim, o, indi məni gözləyir!" dedi. Oradakılar: "Telefon nömrəsini de, biz onunla danışaq, səni gözləməsin." dedilər. Bu sözdən sonra qocanın gözləri doldu, üzündə qəm-qüssə hakim oldu və kədər rəngini soldurdu. Zəif bir səs tonu ilə: "Həyat yoldaşım uzun zamandır müalicə olunur, yaddaşını itirib. Nə məni, nə də başqalarını xatırlayır." dedikdə, oradakılar: "Əmican, niyə bu qədər təlaşlanırsan? Özünüz deyirsiniz ki, həyat yoldaşınız xəstədir, hətta sizi xatırlamır. Bu qədər təlaşa gerek varmı?" dedilər. Qoca: "Mən illərdir onunla müalicə olduğu yerdə həmişə eyni saatda birlikdə səhər yeməyi yeyirəm. O, məni tanımasa da, mən onu tanıyıram. O, yaşadığımız xatirələri xatırlamasa da, mən onunla yaşadığımı unuda bilmirəm. Bu kifayət etməzmi?" -dedikdə artıq deyiləcək heç bir söz qalmamışdı...

Unutmayaq ki, bərabərliklər sevgi, hörmət, sədaqət, səbir və vəfa ilə yaşanılır. Əks halda hər şey sözdə qalır...

Yaradılmış olmaq yolçu olmaq deməkdir...

İnsan dünyaya sahib olmağa yox, şahid olmağa gəlmişdir...

AİLƏ

92 yaşında bəstəboy, özündən əmin və qürurlu, hər səhər saat 8.00-da geyinib-keçinən və hər nə qədər kor olsa da saçlarını darayıb mükəmməl şəkildə bəzənən yaşlı xanım bu gün bir qocalar evinə aparıldı. 70 yaşındakı əri isə bir müddət əvvəl vəfat etmişdi. Qocalar evinin qapısında səbirlə gözlənən bir neçə saatdan sonra, otağının hazır olduğunu dediklərində şirin-şirin gülümsədi. Xidmətçi lifti göstərərək, bələdçi də ona otağı haqda məlumat verməyə başladı və pəncərəsindən asılan pərdələrdən söhbət açdı. Bələdçi danışarkən, bir az əvvəl köpək hədiyyə edilmiş 8 yaşındakı kiçik bir qızın həyəcanı ilə: "-O pərdələri çox sevirəm" -dedi. "-Axı siz hələ o pərdələri görməmişiniz, bir az gözləyin." -dedi bələdçi. "Bunun onunla nə əlaqəsi var?" -dedi yaşlı qadın. Və sözlərinə davam etdi: "Xoşbəxtlik, zamanından əvvəl qərar verdiyiniz şeydir. Mənim otaqdan xoşum gəlib-gəlməyəcəyi mebelin necə dizayn edilməsində deyil, mənim onları zehnimdə necə canlandırdığıma bağlıdır. Mən onları sevməyə qərar vermişəm, onsuz da... Bu, mənim hər səhər oyandığımda verdiyim qərardır. Bir seçim haqqım var: Ya bütün günümü artıq çalışa bilməyən orqanlarımın mənə verdiyi əzab-əziyyəti düşünərək keçirərəm, ya da yataqdan qalxıb hələ də çalışan orqanlarım üçün şükür edəərəm. Yaşadığım müddətcə hər yeni gün bir hədiyyədir. Yeni günə və həyatımın yalnız bu dövründə topladığım xoşbəxt xatirələrə fikrimi

yönəldəcəyəm. Yaşlılıq bank hesabı kimidir. Nə qoymusansa, onu götürəcəksən hesabından. Bu səbəblə mənim tövsiyəm budur ki, xətirələrin bank hesabına bol-bol xoşbəxtlik qoyun.” Xoşbəxt olmaq üçün bu beş sadə qaydanı xatırlayın:

1. Qəlbini nifrətdən təmizlə,
2. Zəhnini şübhələrdən təmizlə,
3. Sadə yaşa,
4. Xeyirxah işləri artır,
5. Daha az gözlə.

BİRTƏHƏR DOLANIRIQ

İki-üç dost qızmar bir yay günündə istirahət etmək və mənalı vaxt keçirmək üçün çay kənarına getdilər. Çay kənarı boyunca gəzərkən uzaqdakı dərənin içində bir nəfər görürlər. Onun halı həqiqətən də diqqəti cəlbəedici idi. O, suyun içində şalvarını dizlərinə qədər çırmalamış vəziyyətdə durmadan əlində nə isə hörür, digər tərəfdən başının üstündən asılı olan zınqırovu tez-tez çalırdı. Bir az da yaxınlaşıqda belində bir arxalıq olduğunu və ağzı ilə də nə isə deyindiğini gördülər. Ona yaxınlaşıb salam verdilər. Salamı aldı. Bir gənc maraqlı baxışlarla adamı süzdükdən sonra belə dedi:

- Bağışlayın, ancaq soruşmasam olmaz, dərənin içində belə o yan-bu yana niyə gedirsiniz?

Adam:

- Heç, elə-belə. Bizim kəndin cəməsinin xalıları kirlənmişdi. İmam onları yuyacaq adam axtarırdı. Eh, mən də boş idim. Gördüyünüz kimi xalıları yuyuram. Artıq imam bizə bir neçə qəpik verər, bu fani dünyada dolanaram.

Bu dəfə də o biri gənc soruşur:

- Bəs bu başının üstündən asılı olan zınqırov nədir?

- Hə, o zınqırovumu deyirsiniz? Bizim qonşunun paxla tarlası bu gördüyünüz dərənin dibindədir. Qonşum gedərkən, bu bizim tarlaya da baxsan yaxşı olar, demişdi. Mən də boş-bekaram. Zınqırovu burdan asmışam, tez-tez tərpədirəm ki, qarğalar tarlaya qonmasın. Bəlkə sizə də nəisə məhsul toplanan zaman bir şeylər verər. Nə edim, fani dünyadır, yaşayırıq.

Bu dəfə də digəri maraqla soruşdu:

- Bəs bu əlindəki nədir?

- Bunu deyirsən? Bizim qonşunun oğlu əsgərliyə getmişdi, nə zamandan bəri bir məktubla arxalıq istəmişdi. Qonşu da məndən xahiş etdi. Mən də az-çox hörgü hörməyi bilirəm. Burda boş durmaqdan, heç olmasa arxalıq hörüm, dedim. Burdan da iki-üç qəpik qazansam pis olmaz ki? Nə edim, fani dünyada birtəhər dolanıram!

Biri yenə marağını gizlədə bilmədi və belindəki arxalığı soruşmağa ehtiyac yoxdur, onu başa düşdük, ancaq sənin ağzın da boş durmur, öz-özünə nə isə danışır, dedi.

Adam bu dəfə də belə cavab verdi.

- Mən Quran oxuya bilirəm. Bir neçə dəfə xətm də etmişəm. Yasini-Şərifini əzbər bilirəm. Burda boş durmaqdan əzbər bildiyim surələri oxuyuram.

Bəhlul nə üçün gülürmüş

Deyilənə görə, Bəhlul heç gülməzmiş. Bunu bilən xəlifə hər yerə car çəkdirir ki, kim Bəhlulun güldüyünü görüb ona xəbər gətirsə, həmin adama böyük bəxşiş verəcək.

Bəhlul bir gün Təbrizin küçələrində avara-avara gəzərkən yolu bir qəssab dükəninin qabağından düşür. Görür dükanda heyvan cəsədlərini qarmaqlara keçirib ayaqlarından asıblar; qarmağın birindən qoyun şaqqası, o birindən keçi, üçüncüsündən mal budu asılıb. Bunları görən Bəhlul bərkdən qəhqəhə çəkib gülür. Qəssab Bəhlulun güldüyünü görcək qaçır xəlifənin yanına, xəbər verir ki, bəs, qardaşın bu gün qəssab dükəninin yanından keçəndə bərkdən gülübdür. Xəlifə dərhal Bəhlulu çağırtdırıb soruşur ki, eşitdiyimə görə, gülübsən, bu doğrudurmu?

Bəhlul cavab verir:

-Doğrudur.

Xəlifə qəssabın xələtini verib onu yola salır. Sonra Bəhlula deyir:

-Bəhlul, axı sən heç gülməzdin, mənə bu sirri aç görüm, səbəb nə olub ki, sən gül-müsən?

Bəhlul deyir:

-Qardaş, mən sənə pis əməllərinə dözə bilməyib, baş götürüb şəhərləri, kəndləri gəzirdim, hey fikirləşirdim ki, qardaşın olduğum üçün görəsən məndən də əvəz çıxacaqlarmı?... Qəssab dükəninin qabağından keçəndə gördüm hər heyvanı öz ayağından asıblar. Nəticə çıxartdım ki, demək, sənə cəzanı yalnız sənə verəcəklər. Odur ki, özüm barədə arxayın olub güldüm.

Hardan tapacağıq?

Bir gün bir ağa ərazisini yoxlamağa çıxır. Uzaqdakı bir tarlada gözləri bağlı, boynunda zıncırov olan bir eşşəyin, su quyusunun ətrafında fırlanaraq tarlanı suladığını görür. Əkinçini çağırır soruşur:

-Eşşəyin gözünü niyə bağlamısan?

-Əziz ağam, eşşək quyunun ətrafında fırlandığını anlayıb durmasın, düz yolda getdiyini zənnedib işləməyə davam etsin deyə əkinçi cavab verir.

-Yaxşı. Bəs bu zıncırov nə üçündür?

-Ağam, eşşəyin dayandığını zıncırovdan başa düşürəm, zəng çalmazsa gəlib eşşəyi vururam.

-Yaxşı. Birdən eşşək dayandığı yerdə başını yelləsə?

-Aman aman ağam! Biz sizin kimi ağıllı eşşəyi hardan tapacağıq?

JURNALIMIZ “İRFAN MƏCLİSLƏRİ”NƏ START VERDİ

30 yanvar 2010-cu il tarixində İrfan jurnalının təşkilatçılığı ilə Gəncliyə Yardım Fondunun konfrans salonunda Azərbaycanın və Türk dünyasının tanınmış şairi Məmməd Aslanın həyat və yaradıcılığına həsr edilmiş “İrfan Məclisi” keçirilmişdir.

İrfan jurnalı öz fəaliyyət sahəsini daha da genişləndirərək yeni layihələr də həyata keçirir. Bunlardan biri də “İrfan məclisləri”dir. Bundan sonra ay keçiriləcək “İrfan məclisləri” Azərbaycanın tanınmış insanların, alimlərinin, şair və yazıçıların, elm xadimlərinin həyatına həsr olunacaqdır. Belə məclislərin keçirilməsində əsas məqsəd həyat və yaradıcılıqlarını dövlətimizin və millətimizin mənafeyinə həsr etmiş insanlara minnətdarlıq etmək, həyatda öz sözünü deyən tanınmış insanların şərəfli həyat yolları ilə gənc nəsli yaxından tanış edib, onların adlarını gənc nəslin hafizəsində əbədləşdirməkdir.

Qeyd edək ki, İrfan Məclisinin ilk mövzusu Azərbaycanın və Türk dünyasının tanınmış şairi Məmməd Aslanın həyat və yaradıcılığına həsr edilmişdir. Jurnalın redaktoru Nurlan Məmmədzadənin açılışını etdiyi bu məclisdə tanınmış xalq şairləri və yazıçılarla birgə kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri, o cümlədən digər tanınmış qonaqlar iştirak etmişlər. Tədbirdə xalq şairi Zəlimxan Yaqub, Aşıq Ədalət, Aşıq Elbrus, Gəncliyə Yardım Fondunun nümayəndəsi Ali Çınar və digər qonaqlar öz gözəl çıxışları ilə Azərbaycanın və Türk dünyasının tanınmış şairi Məmməd Aslanı bu gün münasibəti ilə təbrik etdilər. Şairin ömür yolundan bəhs edən slayd və fotoxronikanın da göstərildiyi tədbirin sonunda səbəbkar qonaqlarla birlikdə xatirə şəkilləri də çəkirdi. Ümid edirik ki, şair Məmməd Aslan hələ bu xalq üçün çox yaşayacaq və gözəl əsərlər ərsəyə gətirəcəkdir.

“XOCALI FACİƏSİ XALQIMIZIN QAN YADDAŞIDIR”

Bu günlərdə Xocalıya ədalət kampaniyasının rəhbəri xanım Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə Xocalı qətliamının bütün dünyaya çatdırılması üçün yüksək səviyyəli müxtəlif fəaliyyətlər həyata keçirildi. Bu fəaliyyətlərdən biri də Xocalıya ədalət kampaniyasının rəhbəri xanım Leyla Əliyevanın təşəbbüsü, İslam Konfransı Təşkilatı və Gəncliyə Yardım Fondunun birgə fəaliyyəti nəticəsində 2005-ci ildə nəşr edilən və bir neçə xarici dillərə, o cümlədən ingilis, rus və ərəb dillərinə tərcümə edilmiş “Qarabağ Suallar və Faktlar” kitabı bu il də Anadolu Türkcəsinə uyğunlaşdırılmışdır. Sözügedən kitabın Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri Mehmet Ali Şahinin rəhbərliyi ilə Türkiyənin paytaxtı Ankara şəhəri Böyük Millət Məclisində təqdimat mərasimi keçirilmişdir. Təqdimat mərasimində Azərbaycanlı və Türkiyəli bir sıra millət vəkilləri və dövlət nümayəndələri iştirak etmişlər. Mərasimdə kitabın nəşrə hazırlanmasında əvəzsiz rolu olan Gəncliyə Yardım Fondunun prezidenti Ahmet Tecim bəy də çıxış edərək Xocalı faciəsinin sadəcə Azərbaycan xalqının dərdi deyil, həm də qardaş Türkiyə xalqının dərdi olduğunu qeyd etmişdir. Tədbirin sonunda Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri Mehmet Ali Şahin bəyə “Qarabağ Suallar və Faktlar” kitabı hədiyyə edilmişdir.

Gəncliyə Yardım Fondu o cümlədən ölkə daxilində də müxtəlif tədbirlər həyata keçirmişdir. Bunlardan biri də 24 fevralda həyata keçirilən Bakı Şəhəri Gənclər və İdman Baş İdarəsinin və Azərbaycan Respublikası Gəncliyə Yardım Fondunun birgə təşkil etdikləri Xocalı Soyqırımının XVIII ildönümünə həsr olunmuş “Xocalı faciəsi xalqımızın qan yaddaşındır” mövzusunda Bakı şəhər orta ümumtəhsil müəssisələrinin yuxarı sinif şagirdləri arasında keçirilən inşa yazı müsabiqəsinin mükafatlandırma mərasimi idi....

Tədbirdə Xocalı faciəsini əks etdirən fotosərgi təşkil edilmiş, Xocalı faciəsini dünya ictimaiyyətinə tanıtmmaq üçün beynəlxalq təşkilatların e-mail ünvanlarına Xocalı faciəsini əks etdirən tam məlumatlar göndərilmiş, Xocalı faciəsini əks etdirən videorolik təqdim edilmiş, «Xocalı faciəsi qan yaddaşımızdır» mövzusunda keçirilən inşa yazı müsabiqəsinin qalibləri mükafatlandırılmış, dövlət və qeyri hökumət təşkilatlarının nümayəndələri çıxış etmişdir. Tədbirdə Azərbaycan Respublikası Gəncliyə Yardım Fondunun İcraçı katibi Necmeddin Akbulut, Prezident Administrasiyası İctimai Siyasi Əlaqələr şöbəsinin məsul işçisi Rasim Mirzəyev, Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyinin sektor müdiri Əli Məmmədov və Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsinin sədri Rəqif Abbasov çıxış etmişdir.

«Xocalı faciəsi xalqımızın qan yaddaşındır» mövzusunda keçirilən inşa yazı müsabiqəsinin qalibləri Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsi və Gəncliyə Yardım fondu tərəfindən müvafiq dərəcəli diplomlarla və pul mükafatları ilə təltif olundular.

«Xocalı faciəsi xalqımızın qan yaddaşındır» mövzusunda keçirilən inşa yazı müsabiqəsinin qalibləri aşağıdakılardır.

I yer - Rzayeva Lamiyyə - Binəqədi rayon 179 saylı orta ümumtəhsil məktəbinin X sinif şagirdi

II yer – Tağıyeva Sünbül – Xətai rayon 265 saylı orta ümumtəhsil məktəbinin X sinif şagirdi

III yer – Əliyeva Şövkət – Yasamal rayon 286 saylı orta ümumtəhsil məktəbinin XI sinif şagirdi

